PERSIAN SOURCES OF INDIAN HISTORY

KHARE

VOL. 2

00031160

God.
954
kha/Per
3116
~~1949~~

B. B. R. A. S.

00031160

Digitized with financial assistance from

HT Parekh FOUNDATION

An Initiative by HDFC

WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 27 November, 2018

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडल स्तीय ग्रंथमाला क्र. ४६

ऐतिहासिक फार्सी साहित्य
द्वितीय खंड

गणेश हरि खरे
इतिहास-भारत इ सं मंडल

प्रकाशक
प्रो. दत्तो वामन पोतदार,
श्री. सर. गं. ना. मुजुमदार,
चिटणीस—भा. इ. सं. मंडळ, पुणें

मुद्रक
अनंत विनायक पटवर्धन,
आर्यभूषण प्रेस, ९१५।१ भांबुर्डा पेठ, पुणें

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ स्वीय ग्रंथमाला क्र. ४६

ऐतिहासिक फारसी साहित्य
द्वितीय खंड

31160 ac

Persian Sources of Indian History
Vol. II

By
Ganesh Hari Khare,
Curator B. I. S. Mandala

LIBRARY OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

संपादक— **गणेश हरि खरे,**
क्यूरेटर भा. इ. सं. मंडळ

श. १८५९] किंमत १॥ रु. [A. D. 1937

प्रकाशक
प्रो. दत्तो वामन पोतदार,
श्री. सर. गं. ना. मुजुमदार,
चिटणीस भा. इ. सं. मंडळ, पुणें

मुद्रक
अनंत विनायक पटवर्धन,
आर्यभूषण प्रेस, ९१५।१ भांबुर्डा पेठ, पुणें

प्रस्तावना.

ऐतिहासिक फारसी साहित्य या मालेचा दुसरा खंड आज पूर्ण होत आहे. हा भा. इ. सं. मंडळ त्रैमासिक वर्ष १५ अंक ३ व ४, वर्ष १६ अंक १,२,३ व ४ आणि वर्ष १८ अंक १ यांत भागशः प्रसिद्ध झाला. यामध्यें १० प्रकरणांत मिळून ४७ लेख प्रकाशित केले असून त्यांपैकीं पांच शिलालेख व बाकी कागदपत्र आहेत. हीं सर्व साधनें जमण्यास माझेप्रमाणेंच श्री. सर. आबासाहेब मुजुमदार, मुधोळचे श्रीमंत राजे नानासो घोरपडे, श्री. य. न. केळकर, श्री. बाळासो पासलकर, श्री. दा. मो. भट, श्री. वा. त्रिं. आपटे यांचेही प्रयत्न कारणीभूत झाले आहेत. पण हे पुढें घेण्याचें खरें श्रेय ज्यांनीं आपल्या जवळचे कागद दाखविले किंवा मंडळाकडे पाठविले त्यांनाच आहे. ते मनाचा असा समजूतदारपणा न दाखविते तर हे कागद कधींच प्रसिद्ध होते ना. साधनें जमवून आणल्यानंतर पुढील सर्व संस्कार मीं एकट्यानेंच केले असल्यामुळें त्यांतील गुणदोषांची सर्व जबाबदारी मजवर आहे. नकला करण्याचे कामीं मंडळाच्या मुनशींचें सहाय्य अर्थात्‌च झालें आहे.

पहिल्या खंडांत फारसी कागदपत्र नागरी लिपींत एका विशिष्ट पद्धतीनें उच्चार देऊन छापिले होते. त्यामुळें वाचकांचा फायदा होतो हें खरें. पण तसें करणें पुस्तकप्रसाराच्या व संपादकाच्या दृष्टीनें गैरसोयीचें वाटल्यावरून या खंडांत ती पद्धत सोडून दिली. येथें मूळ साधनें फार्सी लिपींतच छापिलीं आहेत. केवळ इंग्रजी वाचकांना साधनांची कल्पना यावी म्हणून त्यांचें सार पुस्तकाच्या शेवटीं थोडक्यांत दिलें आहे. त्यायोगें मूळ साधनांविषयीं जिज्ञासा उत्पन्न होण्यास हरकत नाहीं.

पहिल्या खंडांत काकतालीय न्यायानें केवळ शिवकालीन साधनें प्रसिद्ध झालीं यांत शिवकालीन व पेशवेकालीन अशीं दोन्ही आहेत. शिवशाही साधनांत मुख्यतः आदिलशाही व मुघली फर्मानें, खुर्दखतें किंवा शिलालेख असून पेशवाई साधनें म्हणजे काबूलहून पेशवेदरबारास आलेलीं बातमीपत्रें आहेत.

या साधनांना ऐतिहासिक महत्त्व कितपत आहे हें तीं तीं साधनें प्रकाशित करतांना दिलेल्या टीपांवरून कळून येईल. येथें कांहीं ठळक गोष्टींचा उल्लेख करण्यास हरकत नाहीं. मोहित्यांचें मूळचें आडनांव चव्हाण होतें व मोहित्यांना असलेला हंबीरराव किताब शिवाजीदत्त नव्हता; तो शिवाजीजन्माच्या आगेमागें केव्हां तरी त्या घराण्यास मिळाला होता असें ले. १–२ यांवरून स्पष्ट होतें. बादशाहनाम्यांत साल्हेर किल्ला हि. १०४८ सफर पहिलीलाच मोगलांच्या ताब्यांत

गेला असें नमूद आहे. पण ले. ४ वरून तो हि. १०४८ जमादिलावल सातपर्यंत तरी त्यांच्या हातांत आला नव्हता असें दिसतें. बादशाहनाम्यांत सय्यिद अब्दुल वहूहाब यास बागलाण सरकारची फौजदारी हि. १०५४ जमादिलावल २१ या तारखेस मिळाल्याचें सांगितलें आहे. पण ही फौजदारी त्यास हि. १०५१ शाबान ११ पूर्वीच केव्हां तरी मिळाली होती असें ले. ७ वरून ठरतें. तर्कच करावयाचा तर ती ले. २ च्या काळाचे सुमारास म्हणजे हि. १०४८ च्या आरंभीं मिळाली असण्याचा संभव दिसतो. कारण त्या फर्मानावरून अब्दुल वहूहाबची उपर्युक्त काळीं बागलाणावर नेमणूक असलेली आढळते. ले. ६ मध्यें आलेला उदाजीरामाचा उल्लेख खुद्द बादशाहनाम्यांतही नाहीं, मग मासिरुल-उमरामधील उदाजीरामाच्या चरित्रांत कसा सांपडणार! ले. ८ मधील जंग्या भिल्लाची हकीकतही बादशाहनाम्यांत नाहीं. बहमनी व आदिलशाही अमदानींत प्रसिद्धीस आलेल्या हिंदू घराण्यांत घोरपड्यांचें कुल प्रमुख होय. त्या घराण्याच्या अनेक शाखांतील लोक तेलंगण, कर्नाटक व महाराष्ट्र यांत ठिकठिकाणीं लहानमोठ्या कामगिरीवर असत. अशाच एका शाखेची थोडी माहिती ले. ११ व १२ आपणांस करून देतात. शत्रूचा प्रदेश एकदां हस्तगत झाला म्हणजे त्यांतील प्रजेवर जुलूम झालेला औरंगजेबास खपत नसे असें ले. १५ सूचित करतो. ले. १७ ते १९ आदिलशाही राजपत्रें आहेत. त्या रियासतींतील अत्यंत जुन्या कागदांचें स्वरूप समजावें एतदर्थ नीं छापिलीं आहेत. ले. १८ तील बालबोधी मजकूर मूळ कागदामध्यें मोडी लिपींत आहे. तो मुख्यतः फारसी न समजणाऱ्यांसाठीं लिहिला असला तरी वस्तुतः तो फारसी भाषेंतच आहे. कारण त्यांत आलेल्या सुमारें १५० शब्दांत फक्त सात मराठी आहेत; बाकी सर्व शुद्ध अथवा अपभ्रष्ट फारसी-अरबी आहेत. राजकीय पत्राचें स्वरूप असें दिसलें तरी सर्वसाधारण मराठी भाषा इतकी दूषित झाली होती असें समजण्याचें कारण नाहीं. तिचें सामान्य स्वरूप एकनाथ तुकारामादींच्या काव्यांतील लौकिक प्रसंगवर्णनावरून समजून येईल. ले. २० ते २८ खोपडे देशमुख घराण्यांत मिळाले. या घराण्यांतील व महत्त्वाचे असे कागद या खंडांत प्रथमच प्रसिद्ध होत आहेत. ले. २० च्या योगानें आपणांस चांगलें माहीत होतें कीं, मुहम्मद आदिलशाहानें शहाजीस कैद करविलें ही गोष्ट शहाजी व त्याचे मुलगे संभाजी-शिवाजी हे स्वतःचें राज्य साधण्याचा जो उद्योग करीत होते त्याविरुद्ध योजावयाच्या उपायांचा एक भाग होती. त्यांचा दुसरा भाग म्हणजे पुत्रद्वयावरील चढाई. पैकीं शिवाजीवरील चढाईची माहिती यांत आहे. मावळांतील देशमुखांचे कागद नीट वाचले तर असें दिसतें कीं, हे लोक एकसारखे आपसांत भांडत. अगोदरच देशभागावरील देशमुखांच्या मानानें यांचीं उत्पन्नें लहान; त्यांतून जमिनी निकस व कमी उत्पन्नाच्या; तशांतच प्रजा वाढूं लागली व निर्वाहाचीं

इतर साधनें दिसेनाशीं झालीं म्हणजे त्यांनीं आपसांत तंडावें हें ओघानेंच येतें. शिवाजी जागीरदार म्हणजे त्यांहून मोठ्या उत्पन्नाचा आणि महत्त्वाकांक्षी होता. अशा भांडणांचा पुरेपूर फायदा तो घेई व स्वतःचें सामर्थ्य वाढवी. संडोजी सोपडे आपला भाऊबंद केदारजी सोपडे यास अनेक तऱ्हेनें त्रास देऊन शिवाजीचा आश्रय करीत असल्याचें प्रस्तुत कागदांपैकीं २१–२३ हे ले. सांगतात. केदारजी सोपड्यानें विजापूरकरांतर्फे गनिमाच्या म्हणजे शिवाजीच्या लोकांना पकडून व त्यांचीं वसतिस्थानें लुटून त्यांस नागविलें तर जी लूट मिळेल ती स्वतःकडे ठेवण्याची त्यास परवानगी दिल्याचा मजकूर ले. २५ मध्यें आहे. ह्यांतीं लागणारी लूट स्वतःजवळ ठेवण्यास वरच्या अधिकाऱ्यांची परवानगी घ्यावी लागे असें शिवचरित्रसाहित्य खंड ४ ले. ७४४ वरून म्हणतां येतें. अर्थात् पूर्वी शत्रुप्रदेशांत लूट केली असतां तींतील सामान लूट करणाराच्या मालकीचें होई अशी जी आजची समजूत ती सुधारली पाहिजे. केदारजी सोपड्यानें आपल्या बाजूसच कां रहावें याबद्दलचें एक सडेतोड पत्र शिवाजीनें त्यास पाठविलें होतें (शि. च. सा. खं. ५ ले. ७६२). पण तसें करण्याची बुद्धि केदारजीस झाली नाहीं; तो विजापूरकर व मोंगल यांचाच बंदा म्हणून राहिला असें २४ व २६-२८ हे लेख दर्शवितात. ले. २९ ते ३३ काबूलचीं बातमीपत्रें आहेत. तीं पेशव्यांच्या तेथील बातमीदारांकडून पुण्यास आलीं आहेत. त्यांत तिकडील हकीकतींचा तपशील भरपूर असल्यानें पेशवे भोंवतालच्या घडामोडींविषयीं अगदींच गाफिल नसत येवढें स्पष्ट होतें. हीं पत्रें केवळ नमुना म्हणून छापिलीं आहेत. असे शेकडों पानिपतपूर्वकालीन व उत्तरकालीन लेख प्रस्तुत पत्रांचे मालक राजश्री केशवराव कृष्णराव पारसनीस यांचे संग्रहीं आहेत. ते सर्व प्रकाशांत येतील तो सुदिन. ले. ३४ व त्याचाच नमुना ले. २४ किंवा शि. च. सा. खंड ४ ले. ६८८ यांयोगें शिवाजी–अफजल प्रसंगाविषयीं मावळच्या देशमुखांची काय कल्पना होती हें चांगलें कळतें. एवढा मोठा अफजलखान शिवाजीनें धुळीस मिळविला तरी या देशमुखांना शिवाजीची दहशत मुळींच वाटत नव्हती. शिवाजीच्या राज्याचा स्वधर्म, स्वजाति, स्वभाषा इत्यादींच्या भरभराटीला फार मोठा उपयोग होणार याचा तर त्यांना गंधही नव्हता. केवळ क्षुद्र उत्पन्नें चालविलीं जाण्याच्या अटीवर ते शिवाजीविरुद्ध सीदी जौहरास पन्हाळ्याच्या वेढ्यांत मदत करण्यास आनंदानें तयार होत असलेले दिसतात. ले. ३५–३८ महानुभावांविषयीं आहेत. सामान्य लोकांत असे समज प्रचलित आहेत कीं, महानुभावांनीं औरंगजेबास हिंदूविरुद्ध मदत केल्यामुळें त्यांस जझिया कराची माफी मिळाली; तसेंच त्यांची उत्पत्ति मांगापासून झाली आहे. पण हे दोन्ही आरोप खोटे असल्याबद्दलची ग्वाही ले. ३५ ते ३७ देतात. भिकाऱ्यांना किंवा दुबळ्या लोकांना–मग ते हिंदू, मुसलमान अथवा इतर कोणत्याही

धर्मांचे असत ना–जझिया माफ असे. हे भिक्षा मागून निर्वाह करीत. यामुळें यांनाही सहजच जझिया माफी मिळाली होती. पण याचगोचरच हेंही ध्यानांत ठेविलें पाहिजे कीं, हे कांहीं अन्नासाठीं दारोदार हिंडणारे भिकारी नव्हते. हे पालखी सारख्या सुखासनांचा उपयोग करीत व पुष्कळ मायाही जमवीत. ह्यांजवगैल हीनजातित्वाचा आरोप मात्र अद्यालतींत सिद्ध होऊं शकला नाहीं. कित्येक महानुभाव नांबडी वस्त्रें नेसतात; काळीं वस्त्रें नेसण्याची जरूरी नाहीं असें ते प्रतिपादितात. पण ले. ३८ वरून असें ठरूं पाहतें कीं, सुमारें दोनशें वर्षांमागेंही ते कृष्णवस्त्रें परिधान करीत. ले. ३९–४३ मिरजेस मिळालेले शिलालेख आहेत. संस्कृतादि भाषांतील व मुसलमानपूर्वकालीन शिलालेखांचा इतिहासाला जितका उपयोग होतो त्याच्या दशांशानेंही अरबी–फारसी लेखांचा होतो कीं नाहीं याविषयीं शंका आहे. पण तसले लेखही छापण्यावर विद्वानांचा कटाक्ष असल्यानें मीही त्या मार्गाचा अवलंब केला आहे. केवळ उपसेचन म्हणून असे लेख छापण्यासही हरकत नाहीं. शेवटचे चार लेख कोकणांतील दळवी घराण्याचे आहेत. शिवाजीचा कोकणाशीं अतिशय निकट संबंध आला असला तरी त्या बाजूचे फारच थोडे कागदपत्र आजवर प्रसिद्ध झाले. दळवींचा शिवाजीच्या विरुद्ध बाजूशीं पुष्कळ संबंध असावा असें या पत्रांवरून दिसतें. पण जास्त पत्रें मिळाल्याशिवाय कांहीं न बोलणें बरें.

एथवर या खंडांत प्रसिद्ध केलेल्या पत्रांचें महत्त्व कसें हें थोडक्यांत सांगितलें. त्यावरून चाणाक्ष वाचकांच्या ध्यानांत येईल कीं, प्रस्तुत खंडांतील पत्रें कोणत्याही एका मोहिमेची, प्रसंगाची किंवा घटनेची माहिती देत नसून अनेक प्रसंगांविषयीं कणशः वृत्त पुरवीत आहेत. पण येवढ्यासाठींच जर तो यांचें महत्त्व कमी लेखण्यास प्रवृत्त होईल तर तें मात्र न्याय्य होणार नाहीं. या खंडांतील बहुतेक पत्रें शिवकालांतील आहेत. शिवशाही व पेशवाई यांमध्यें ऐतिहासिक साधनांच्या प्राप्तीसंबंधानें फार मोठे फरक आहेत. पेशवाईतील सरकारी दफ्तर आज पुष्कळ अंशीं सुरक्षित आहे. शिवाय त्या कालीं ज्या पुरुषांनीं राजकारणांत भाग घेतला त्यांचे वंशज–साक्षात् वंशज–आज विद्यमान आहेत. त्यांपैकीं कित्येकांचीं दफ्तरें बऱ्या वाईट स्थितींत सांपडलीं व सांपडत आहेत. या परिस्थितीचें फल म्हणजे कै. राजवाडे, कै. खरेशास्त्री, कै.रा. ब. पारसनीस, कै. रा. ब. वाड, कै. साने इत्यादि मृत व रा. ब. सर देसाई, श्री. य. वा. खरे इत्यादि विद्यमान व्यक्ति आणि भा. इ. सं. मंडळ, सत्कार्योत्तेजक सभा, महाराष्ट्र साहित्यपरिषद, चित्रशाळा, ज्ञानप्रकाश, इत्यादि संस्था व छापखाने यांनीं सार्वजनिक व सरकारी मदतीनें मुख्यतः पेशवाईचे कागदपत्र हजारोंनीं प्रसिद्ध केले आहेत. अगदीं या उलट स्थिति शिवकालाची आहे. शिवशाहीचीं अथवा तिच्या शत्रुस्थानी असलेल्या आदिलशाही, मोगलाई

वगैरे रियासतींचीं सरकारी दफ्तरें आज विद्यमान नाहींत. त्या काळीं राजकारणांत प्रमुखत्वानें भाग घेणाऱ्या व्यक्तींचे वंशज व त्यांचीं घराणीं प्रयासानें शोधून काढावीं लागतात. अशीं घराणीं सांपडलीं तरीही त्यांजकडील कागदपत्रांची अनास्था, अनावश्यकता, असमर्थतता इत्यादींमुळें वाताहत झालेली आढळते. कांहीं ठिकाणीं कागद आढळतात; पण तेही बहुधा कार्याकारण म्हणजे वतनहक्क वगैरेस उपयुक्त तेवढेच असतात; इतिहासाला उपयुक्त असे फारसे सांपडत नाहींत. इतकेंही करून जे सांपडतात ते एका विशिष्ट घराण्यांतील असल्यामुळें त्या घराण्यांतील पूर्वजांनीं अनेक प्रसंगीं जी कामगिरी केली असेल, तीसंबंधींच माहिती उजेडांत येते. फक्त एक कारकिर्द अथवा एक मोठा प्रसंग याविषयीं सांगोपांग माहिती मिळणें दुरापास्तच असतें. यामुळें शिवकालीन साधनखंड अनेक प्रसंगांची त्रुटित माहितीच पुरवितात.

कोणी म्हणतील कीं, इंग्रज, फ्रेंच, डच, पोर्तुगीज वगैरे राष्ट्रांचीं दफ्तरें पुष्कळच शाबूत आहेत. या सर्वांचा येथें शिवशाहीशीं कमी जास्त संबंध आला असल्यानें त्यांच्या दफ्तरखान्यांत आपणास उपयोगी अशी पुष्कळ सामुग्री मिळेल. नेव्हां गांवोगांव हिंडून साधनें जमविण्याचा अट्टहास कां करतां ? तीं साधनें मिळविण्याचा प्रयत्न करा म्हणजे झालें. तर त्यावर माझें म्हणणें असें–पोर्तुगीज, इंग्लिश, डच, फ्रेंच इत्यादि दफ्तरखान्यांत हिंदुस्थानविषयक माहिती आहे हें खरें. पण तिचें स्वरूप थोडें निराळें आहे. या लोकांचे येथील सत्तांशीं मुख्यतः व्यापारविषयक संबंध आले. तेव्हां उत्कृष्ट व्यापार चालण्यासाठीं आवश्यक तीं माहिती त्यांनीं गोळा केली. तिचा उपयोग व्यापारी व आर्थिक इतिहास लिहिण्यास खात्रीनें होईल. पण त्यांच्या हकीकतींतून जें राजकीय वृत्त आलें आहे तें पुष्कळ ठिकाणीं ऐकीव आहे. त्यावेळीं हल्लींप्रमाणें वर्तमानपत्रांचे वार्ताहर नव्हते, किंवा निरनिराळ्या स्वान्यांत या लोकांना बातमीदार ठेवणें शक्य होत नसे. यामुळें त्यांच्या हकीकतींत चक्षुर्वैसत्यं चा अंश थोडाच असणार. शिवाय त्यांच्या दफ्तरखान्यांत अस्सल कागद किती आहेत याविषयीं शंका आहे. गोव्याच्या पोर्तुगीज रेकॉर्ड्सचे बाबतींत मला ठाऊक आहे कीं, तेथें निरनिराळ्या सत्तांकडून आलेले अस्सल कागद बहुधा नाहींतच; त्याऐवजीं दुभाष्यांनीं दिलेलीं भाषांतरें आहेत. तेथील दफ्तरखान्यावरील अधिकारी व माझे परम मित्र प्रो. पिसुर्लेकर सांगतात कीं, मूळ कागद दुभाष्यांच्या घरीं असले पाहिजेत. हिंदुस्थानांतील बहुतेक रियासतींत सामान्यतः अधिकार आनुवंशिक असत. यामुळें तत्संबंधीं कागदपत्रही आनुवंशिक अधिकाऱ्याच्या घरीं राहात. पेशव्यांस आलेलीं बहुतेक फारसी पत्रें त्यांच्या पारसनीसांचे घरीं अजूनही आहेत. पेशव्यांनीं मोगली दरबाराकडे पाठविलेलीं पत्रें त्यांचे दिल्लीचे वकील हिंगणे यांच्या वंशजा-

कडे सांपडतात. तोच प्रकार या व्यापाऱ्यांच्या दफ्तराबाबत झाला असावा. इंग्लंड, हॉलंड पोर्तुगाल वगैरे देशांत हिंदुस्थानसंबंधी जे कागद आहेत त्यांत मराठी, फारसी, कानडी वगैरे एतद्देशीय भाषांतील कागदांची संख्या अगदींच अल्प आहे. वरील देशांतील दफ्तरें शोधून परभाषीय कांहीं कागदपत्र इकडे आणून छापलेही आहेत. उदाहरणार्थ, आपल्या मंडळाचें इंग्लिश रेकार्डस् ऑन शिवाजी हें पुस्तक घ्या. इंग्लडमध्यें जे फॅक्टरी रेकार्डस् आहेत त्यांतील शिवचरित्राला उपयुक्त असे १०३१ उतारे यांत प्रकाशिले आहेत. तसेंच त्या त्या देशांत व येथेंही निवडक सामुग्री प्रसिद्ध करण्याचें काम चालूं आहे. अशा सर्व ग्रंथांचीं बेरीज केल्यास ती १०० वर सहज जाईल. इतकी सामुग्री प्रसिद्ध झाली आहे व पुढेंही होत राहिली तरी तिचें जें स्वरूप आहे तीमुळें या देशांतच गांवोगांव व घरोघर हिंडून जुने, अस्सल व पेशवेपूर्वकालीन कागद जमा करणें अवश्यक झालें आहे. पद्धतशीर व संघटित प्रयत्न केल्यास असे कागद हजारोंनीं मिळतील अशी माझी अनुभवानें खात्री झाली आहे. भा. इ. सं. मंडळ आज कित्येक वर्षें अशा प्रकारचा प्रयत्न करीत आहे. तेव्हां त्यास सर्व इतिहासप्रेमी अवश्य मदत करतील अशी आशा आहे.

आषाढ शुद्ध १ श. १८५९ गणेश हरी खरे.

अनुक्रमणिका.

१ बाघलाण–मोहिते १
२ भाडळे–घोरपडे १२
३ जमसंडी–देशपांडे १६
४ तीन जुनीं फर्मानें... ... ... १९
५ अंबाडे–खोपडे २४
बागलाण मोहित्यांसंबंधीं एक टिपण ३४
६ काबूलचीं बातमीपत्रें ३५
७ सांदी जौहर व पासलकर ७२
८ माहूर–महानुभाव... ... ... ७४
९ मिरज येथील शिलालेख ८०
१० नाशिक–निरंतर ८५
Gist of documents in English ८९
सूची ९५

शुद्धिपत्र

फारसी अक्षरांत असलेलीं टिंबें व रेघा मजकूर छापतांना अनेक ठिकाणीं उडालेलीं आहेत व नेहमीं उडतात हे बिब्लिओथेका इंडिका मालेंत छापलेलीं पुस्तकें पाहिलीं असतां स्पष्ट ध्यानांत येईल. अशा सर्व स्थानांचीं नोंद करणें फारच त्रासदायक; शिवाय अशा चुका वाचकांच्या चटकन लक्षांतही येतात. तेव्हां त्या येथें दिल्या नाहींत. ले. २४ व ३४ हे वाचकांनींच तोलून पहावे.

पृ.	ओ.	अशुद्ध	शुद्ध
८	१	ले. ६ ६	ले. ७ ७
८	२६ वी ओळ १७ व्या ओळीवर घ्यावी		
९	१	ले. ७ ७	ले. ६ ६
१६	२५	ازلوامو(؟)	ازل و ابد
२१	७	रजब २३	रजब २४
२४	२३	معنی	مستحسن
२८	१	ले. २४	ले. २३
३५	३	ले.	ले. २९
६९	२६	ले. ३४	ले. ३३

पृ. ७१ वर असलेली ले. ३६ ची टीप ले. ३७ ला पाहिजे.

ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड २

१ बागलाण–मोहिते.

(श्री. ग. ह. खरे)

या प्रकरणांत छापण्यास काढलेले कागद श्री. सर. आबासो मुजुमदार सी. आय्. ई. यांनीं खानदेशांतून मिळवून आणले होते. त्यांच्या नकला मंडळाचे जुने मुनशी मिर्झा अली शिराझी यांनीं केलेल्या आहेत. दुर्दैवानें त्या नकला मुळांशीं रुजू घातलेल्या नसल्यामुळें कांहीं ठिकाणचें व तारखांचें संशयित वाचन दुरुस्त झालेलें नाहीं. आज मूळ फर्मानें मंडळांत नाहींत व पुन्हां हस्तगत करण्याचा प्रयत्न सुरू असूनही लवकर हातीं येतील असें दिसत नाहीं. पण फर्मानें इतकीं महत्त्वाचीं आहेत कीं, तीं छापण्यास झाला हा उशीरच जास्त असें वाटतें. यांतील पहिलें फर्मान शहाजहानचें असून पुढील सात शहाजहान गादीवर व औरंगझेब दक्षिणेतील बागलाण वगैरे परगण्यांच्या सुभेदारीवर असतांना सुटलेलीं आहेत. उरलेल्या दोहींपैकीं एक औरंगझेब गादीवर असतांना खुद्द त्यानेंच सोडलेलें व दुसरें अमीरुल्-उमरा (= शायस्तेखान ?) नें धाडलेलें आहे.

ले. १ जु. ३ तीर २	}	१	{ श. १५५२ अधिक आषाढ शुद्ध १४ इ. १६३० जून १३

الله اكبر

[[1] (١) ابوالمظفر شهاب الدين محمد صاحب قران بادشاه غازى
(١) ابن جهانگير بادشاه (٢) ابن اكبر بادشاه (٣) ابن همايون
بادشاه (٤) ابن بابر شاه (٥) ابن عمر شيخ مرزا (٦) ابن
سلطان ابو سعيد (٧) ابن سلطان محمد مرزا (٨) ابن ميران شاه
(٩) ابن امير تيمور صاحب قران]

---

१ आरंभींच्या शिक्क्याचा आकार नमूद केलेला नाहीं. शिक्क्यामधील मुख्य वर्तुळांतील व बाजूच्या नऊ लहान वर्तुळांतील मजकूर वर दिल्याप्रमाणें नमूद आहे.

[1] [فرمان ابو المظفر شهاب الدین صاحب قران ثانی شاهجهان بادشاه غازی]

در این وقت فرمان عالیشان مرحمت عنوان شرف اصدار و عز ایراد یافت که خدمت دیسموکی دهارگیر با بر بهیکوجی چوهان مقرر و مفوض باشد که آن خدمت قیام و اقدام نموده سررشتهٔ دولت خواهی را از دست ندهد می باید که حکام و عمال و متصدیان مهمات و کروریان حال و استقبال در استمرار و استقرار این حکم اشرف اقدس اعلی کوشیده اورا دیسموک آنجا دانند مزارعان آنجا که اورا دیسموک دانسته از صلاح و صوابدید حسابی او بیرون نروند از فرموده [او*] تخلف نورزند تحریر فی لتاریخ ۲ ماه تیر الهی سنه ۳

शाहजहान बादशाह --> योग्य अधिकारी

धाग्गीरबारच्या देशमुखीची चाकरी भिकूजी चव्हाण याजकडे असावी. त्यानें चळकट व प्रगतिपर अशी चाकरी करून दौलतीच्या सदिच्छेचा शिरस्ता सोडूं नये. वर्तमान व भावी अधिकाऱ्यांनीं हा हुकूम पाळून त्यास त्या ठिकाणचे देशमुख जाणावें. शेतकऱ्यांनीं त्यास तेथील देशमुख समजून त्याच्या सल्ल्याबाहेर जाऊं नये. हुकुमाच्या बाहेर जाऊं नये. ता. २ माहे तीर इलाही सनें ३

ले. २ हि. १०३(४)७	२	श. १५६० वैशाख शुद्ध ९
जु. ११ जिल्हेज ७		इ. १६३८ एप्रिल १२

[3] [بر فرمان ابولمظفر شهاب الدین محمد بادشاه غازی بنشان عالی شان شهزاده سلطان اورنگ زیب بهادر]

[4] [از عنایات خدایست اورنگ زیب اندر جهان فرزند و مرید صاحب قران ثانی]

---

१ हा मजकूर शाहजहानच्या तुघ्रयांतील दिसतो. २ येथें सन म्हणजे जुलूम सन असें गृहीत धरलें आहे. ३ कंसांतील मजकूर शाहजहान व औरंगझेब यांच्या तुघ्रयांतील दिसतो. ४ या कंसांतील मजकूर औरंगझेबाच्या शिक्क्यांतील दिसतो. कांगंदांवर मोहोर होती असें नमूद आहे.

زبدة الاشباه و الاقران لایق العنایت و الاحسان بهیکوجی
موهتم همهیر راؤ بر عنایت امیدوار گشتم بداند کم
عرضداشتی کم درین ولا بدرگاه عالی ارسال داشتم بود
بوسیلم باریافتهاے محفل قدسی منزل از نظر کیمیا اثر
گذشت بذروۂ عرض رسانیده بود کم آنچم والدۂ راجم بهرجی
در حضور فایض النور تعهد نموده بود بعد از آمدن او
بهولهیر راجم مذکور بر رهنمونی بخت و یاوری طالع قبول آن
مراتب نموده حکم عالی متعالی را سرمایم سعادت دارین خود
ساخت و التماس دارد کم بعد از تفویض قلعم جات در باب
پرگنم سلطان پور کم بطریق وطن باو مرحمت شده فرمان
عالیشان بنام راجم مذبور برسد معلوم آن نقادۂ الاشباه بوده
باشد کم آنچم مابدولت اراده میفرمائیم مطابق حکم جهان
مطاع عالم و عالمیان مطیع است و چون از روی عنایت و
ذره پروری اورا در سلک بندها سرافراز ساختم ایم این
التماس اورا بعز قبول مقرون فرمودیم آن زبدۂ الاماثل خاطر
اورا ازین جهت جمع نماید کم چنانچم استدعا نموده بعد از
سپردن قلعم جات مذکور بم بندهاے درگاه فرمان عالیشان مشتمل
بر استمالت او و مرحمت شدن پرگنم سلطان پور بطریق وطن
بنام او طلب خواهیم فرمود تحریر فی التاریخ ۷ شهر ذی الحجم
سنم ۱۱ از جلوس همایون موافق سنم ۷(۴)۱۰۳ ه

शाहजहान व औरंगझेब —> भिकूजी मोहिते हंबीरराव.

---

१ येथील ३ हा आंकडा नक्कलणाराचे हातून चुकीनें पडला असावा, ४ पाहिजे. पुढें अर्थासाठीं दिलेली टीप पहा.

२ मोहित्यांना, हंबीरराव हें नवीन उपपद शिवाजीनें दिलें अशी सामान्य समजूत आहे आणि तीस बखरींतून आधारही सांपडतो. उदाहरणार्थ सभासदी बखरींत पुढील वाक्य आहे. " आणि सरनोबतीस माणूस पाहनां हसाजी मोहिते म्हणून पागेमध्यें जुमला होता. बरा, शहाणा, मर्दाना, सचुरीचा चौकस शिपाई मोठा धारकरी पाहून त्यास 'हंबीरराव' नांव किताबती देऊन सरनोबती सांगितली " (३ री आवृत्ती पृ. ७९). पण येथें भिकूजी मोहिते याम हंबीरराव उपपद लावलेलें

दरबाराकडे पाठविलेली अर्जी पोहोंचली. ध्यानांत आलें कीं, राजा बहिरजी याचे आईनें हुजुरासमोर जें कबूल केलें त्याप्रमाणें ती मुल्हेर येथें गेल्यावर उपर्युक्त राजानें मुदेवानें तो मतबा कबूल करून उच्च हुकुमास मान्य केलें. त्याची विनंति आहे कीं, किल्यांची तफवीज (ताब्यांत येणें) झाल्यावर परगणे सुलतानपूर–जो त्यास वतन म्हणून मिळाला होता–चें त्याच्या नांवें फर्मान मिळावें. तरी त्यास माहीत असावें कीं, आमचा हुकूम ईश्वरी हुकमाप्रमाणें आहे. त्यास ज्याअर्थी गुलामांच्या मालिकेंन बसण्याचा उत्कर्ष मिळाला आहे त्याअर्थी त्याची ही विनंति मान्य करतों. त्यानें खातरजमा ठेवावी कीं, इच्छा दर्शविल्याप्रमाणें दरबारच्या गुलामांकडे उपर्युक्त किल्ले सोपविण्यांत आल्यावर त्यावर कृपा केल्याचें व वतन म्हणून सुलतानपूर परगणा त्याचें नांवें करण्याबद्दल फर्मान सुटेल. ता. २७ माहे जिल्हेज सन ११ जुलूस म्हणजे सन १०३(४)७ हिजरी[1]

स्पष्ट दिसतें. तेव्हां मोहिते कुलाला हंबीरराव हें उपपद शिवाजीच्या पूर्वीच मिळालेलें आहे ही गोष्ट उघड झाली. हें उपपद केव्हां मिळालें हें निश्चित ठाऊक नाहीं; तरी पण बहुधा शाहजहानच्या अमदानींत आणि मागील फर्मान व हें यांच्या कालाच्या दरम्यान केव्हां तरी मिळालें असावें. कारण मागील फर्मानांत भिकूजीचें आडनांव नुसतें चव्हाण असें दिलें आहे. मोहित्यांचें पूर्वीचें आडनांव चव्हाण होतें असें दिसतें.

१ शाहजहाननें दहा जुलूसमध्यें औरंगजेबास बागलाण इजाफा देऊन दौलताबादेस पाठविलें. त्यावेळी त्यानें बागलाण विलायत हस्तगत करावी असा बादशाहाचा हुकूम होता. औरंगजेबानें या सालांतील (हि. १०४७) **शाबान** महिन्याच्या **आठ** तारखेस बादशाही फौजेंतील तीन हजार स्वार व दोन हजार प्यादे मालोजी दक्षनीच्या व स्वतःच्या फौजेपैकीं दोन हजार स्वार मुहम्मद ताहिरच्या हाताखालीं देऊन त्यांस या बाजूस पाठविलें. यांनीं मुल्हेरच्या पायथ्याशीं येऊन **रमजानच्या दहा** तारखेस सैन्याचे तीन भाग करून मुल्हेरच्या बारीवर हल्ला चढविला. बारी जिंकल्यावर तेथील मालक बहिरजी सुमारें पांच–सहाशें लोकांसह मुल्हेर किल्ल्यावर गेला. पण लौकरच तोही किल्ला हातचा जाणार हें पाहून बहिरजीनें लाचार होऊन **शव्वालच्या दहा** तारखेस आपल्या आईस वकील कृष्णाजी व आठ किल्ल्यांच्या चाव्या यांसह औरंगजेबाकडे पाठवून विनंति केली कीं, बागलाणाच्या जवळचा सुलतानपूर परगणा जर इनाम मिळेल तर बुनगे व सामान तेथें ठेऊन चाकरीस येतों. उमेद आहे कीं, बादशाहाच्या चाकरींत डोकें वर काढीन. बहिरजी सर्व बादशाहाकडे सोंपवून व पेशकस पाठवून दकनच्या मुख्यानें कामाच्या वेळीं बोलावतांच येण्यास तयार होता; म्हणून बादशाहानें बहिरजीस तीन हजारी जात व अडीच हजार स्वार येवढी मनसब आणि परगणे सुलतानपूर इनाम म्हणून देण्याचा हुकूम दिला. बहिरजी आनंद पावून

ले. ३ हि. १०४८ } ३ { श. १५६० भाद्रपद शुद्ध ९
जु. ११ जवल ७ } { इ. १६३८ सप्टेंबर ६

الله اکبر

زبدة الاماثل و الاقران شجاعت شعار بهیکوجی بر عنایت امیدوار گشتم بداند کہ حقیقت نیکو خدمتی آن لایق المرحمت کہ در باب خالی ساختن قلعہ مولیر وغیرہ نموده بود از قرار واقع بعرض عالی متعالی رسیده بنازگی مجرای خدمات پسندیده او در خدمت فیض موهبت ما شد می باید کہ نوعی تاکید نماید کہ تا رسیدن فدوی شجاعت و شهامت شعار عقیدت و ارادت آثار محمد طاهر بر بُلاند قلعہ سالهیر هم خالی شود و این معنی بر تجدید باعث مجرائے دیگر آن زبدة الاشباه گردد درین باب تاکید تمام دانسته تخالف و انحراف نورزد تحریر فی التاریخ هفتم شهر جمادی الاول سنه ۱۱ یازده از جلوس مبارک موافق سنه ایک (یک) هزار چهل و هشت هجری

सफर महिन्याच्या **पहिल्या** तारखेस [हि. १०४८] गडावरून खालीं आला व औरंगजेबाच्या भेटीस गेला. त्यानें त्याचा, पोशाख, जमदाडा, घोडा, हत्ती देऊन सन्मान केला. औरंगजेबानें मुहम्मद ताहिर यास मुल्हेर किल्ला व भोंवतालचा प्रदेश आणि दुसऱ्या सात जणांना इतर सात किल्ले यांच्या रक्षणाचें काम सांगितलें. नऊ किल्ल्यांपैकीं राहिलेला किल्ला पींपूल हा बहिरजीनें त्याच्याच जातीचा जमीनदार रूदबा याजकडून सल्ल्यानेंच हस्तगत करून दिला. **रबिलावलच्या चार** तारखेस रूदबा शाहजाद्याच्या भेटीस आला. अशा तऱ्हेनें बागलाण मोगलांच्या ताब्यांत आला व लहान मोठ्या १२० तोफा बादशाही सैन्यास मिळाल्या (बादशाहनामा खंड २ पृ. १०६-१०९). बागलाण मोंगलांच्या कसा व केव्हां हस्तगत झाला त्याची वरीलप्रमाणें हकीकत आहे. ही थोडी विस्तारानें देण्याचा हेतु हें व या पुढील फर्मानें नीट कळावीं हा आहे. हि. १०४७ च्या शव्वाल महिन्याच्या दहा तारखेस बहिरजी शरण आला. त्याची मागणी कबूल असल्याचें बादशाही फर्मान हि. १०४७ जिल्हेज सातला सुटलें व प्रत्यक्ष किल्ला हि. १०४८ च्या सफर महिन्यांतील पहिल्या तारखेस हातीं आला. हें सर्व ठीक झालें. यामध्यें घोटाळा कांहींच नाहीं. पण घोटाळा आहे तो पुढें असून त्यासाठीं खालील फर्मान पहा.

१ शाहजहानचा तुघा आणि औरंगजेबाचे तुघाशिक्के यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें.

शाहजहान व औरंगजेब --> निकूजी

मुल्हेर किल्ला खालीं करण्याचे वेगेरे बाबतींतील तुझी उत्तम चाकरी ध्यानांत येऊन पसंतीस आली. अशा प्रकारें ताकीद करावी कीं, मुहम्मद ताहिर बागलाणात येईं तों साल्हेरचा किल्लाही खालीं होईल. ही चाकरी तुझ्या बाबतींत आणखी पसंतीला कारण होईल. या बाबतींत सक्त ताकीद जाणून विरुद्ध जाऊं नये. ता. ७ माहे जमादिलावल सन ११ जुलूस म्हणजे १०४८ हिजरी[1].

ले. ४ हि. १०४९ } ४ { श. १५६१ कार्तिक शुद्ध १०
जु. १३ रजब ९ } { इ. १६३९ आक्टोबर २६

الله اکبر

زبدة الاشباه و الاقران لایق العنایت و الاحسان مطیع الاسلام بیکوجی بر عنایت امیدوار گشته بداند که چون حکم فرموده ایم که آن زبدة الاشباه در بلانه بر خدمت سرکار عالی قیام و اقتدام می نموده باشد بنابرین می باید که بمجرد ورود نشان عالیشان با جمعیت لایق خودرا بر اورنگ نگر رسانیده باستصواب فدوی عقیدت و ارادت آثار شجاعت شعار محمد طاهر اموری که روئی دهد در سرانجام و انصرام آن مساعی موفوره نماید و درخورخدمت خود امیدوار نتایج باشد تحریر فی التاریخ ۹ شهر رجب سنه ۱۳ از جاوس مبارک موافق سنه ۱۰۴۹ هجری

---

१ मागील फर्मानाच्या टीपेंत दिलेल्या बादशाहनाम्यांतील हकीकतीप्रो हि. १०४८च्या सफर महिन्यांतील पहिल्या तारखेसच मुल्हेर व आणखी ७ किल्ले (साल्हेर, मोरा, हरगढ, सालोदह, बावना, हातगढ, चौरेल : बादशाहनामा खंड २ पृ. १०६) मोंगलांच्या ताब्यांत गेले व फक्त पीपूल मात्र मागाहून रबिलावलच्या ४ तारखेस हस्तगत झाला असें ठरतें. पण हें फर्मान हि. १०४८ च्या जमादिलावल महिन्याच्या सात तारखेचें (सफर पांहेलीपासून सवातीन महिन्यानंतरचें) असूनही यांत साल्हेर किल्ला खालीं झाल्याचें नमूद नाही. तेव्हां फर्मान चुकीचें किंवा दरबारी अखबारनवीस चुकीचा ! मला वाटतें फर्मान बरोबर असावें. बहिरजीनें जरी किल्ले दिल्याचें सांगितलें तरी ते ताब्यांत येण्यास कांहीं महिने लागले असें दिसतें. मुहम्मद ताहिर या मुमारास बागलाण सोडून कोठें तरी बाहेर गेला होता व जमादिलावलच्या सात तारखेपर्यंत तरी तो बागलाणात नव्हता असें वाटतें.

२ तुघे व शिक्का यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें.

शाहजहान व औरंगजेब --> भिकूजी

आम्ही हुकूम फर्माविला आहे कीं, तूं बागलाणमध्यें सरकारचाकरींत दृढ असावें. तरी आतां हा हुकूम पोहोंचतांच तूं स्वतःच्या जमेतीसह औरंगनगरास[1] जाऊन मुहम्मद् ताहिर याच्या विचारानें जें काम निघेल तें निकालांत काढण्याविषयीं प्रयत्न करावा आणि योग्य चाकरीच्या पगिामाविषयीं उमेद् बाळगावी. ता. ९ माहे रजब सन १३ जुलूस म्हणजे हिजरी १०४९.

ले. ५ हि. १०५० } ५ { श. १५६२ आषाढ
जु. १३ रवल— } { इ. १६४० जून जुलै

الله اکبر

زبدة الاشباه والاقران شجاعت شعار مطیع الاسلام بهیکوجی موهتم عنایت امیدوار گشتہ بداند کہ از عرضداشتہ فدوی لایق العنایت محمد طاهر حقیقت نیکو خدمتی و تردد آن زبدة الاشباه بعرض باریافتگان محفل بهشت آئین رسید و مجرای او شد می باید کہ در اظهار مراتب کار طلبی پیش از پیش ساعی بوده سر گرم خدمت مرجوعہ باشد تا بر نتائج نیک سر بلند گردد تحریر فی التاریخ[3] شهر ربیع الاول سنہ ۱۳ جلوس میمنت مانوس مبارک موافق سنہ ۱۰۵۰ هجری

शाहजहान व औरंगजेब—> भिकूजी मोहिते

चाकर मुहम्मद् ताहिर याच्या अर्जासीवरून तुझ्या उत्तम चाकरीची व तरतूदीची हकीकत ध्यानांत आली. तूं दिवसानुदिवस जास्त चाकरी करून दाखविण्याचा प्रयत्न करावा म्हणजे उत्तम परिणाम होऊन डोकें वर निघेल. ता. — माहे रबिलावल सन १३ जुलूम म्हणजे सन १०५० हिजरी.

---

१ औरंगनगर म्हणजे औरंगाबाद का औरंगगड? औरंगाबाद साल्हेरमुल्हेर पासून फार लांब आहे. औरंगगड हा मुल्हेरपासून आठ मैलांच्या आंतच आहे.

२ तुझे व शिक्का ले. २ प्रमाणें. ३ येथें नकलकारानें तारखेचा आंकडा घातला नाहीं.

ले. ६ हि. १०५१ / जु. १४ शाबान ११ — ६ — श. १५६२ मार्गशीर्ष शुद्ध १२ / इ. १६४० नोव्हेंबर १५

الله اکبر

زبدة الاشباه والاقران شجاعت شعار مطیع الاسلام بهیکوجی بر عنایت امیدوار گشته بداند که عرضداشتی که درین ولا بدرگاه عالی ارسال داشته بود بوساطت باریافتگان محفل فردوس شمائل از نظر کیمیا اثر گذشت و مضامین آن معلوم رائے انور گردید امر والا قدر صادر می شود که آن زبدة الاشباه درخدمات سرکار عالی بسرکردگی و کارفرمای سیادت پناه شجاعت دستگاه سید عبدالوهاب که بخدمت فوجداری صوبه بگلانه سرافراز است ساعی جمیلهٔ بظهور رساند و در تنبیه و تادیب مفسدان بر رفاقت و همراهی آن سیادت پناه نهایت سعی بر تقدیم آورده شکر و شکایت اورا موثر داند و نوعی نماید که مشار الیه از حسن سلوک او راضی و شاکر باشد درین باب تاکید تمام دانسته از فرموده تخلف نه ورزد تحریر فی التاریخ ۱۱ شهر شعبان المعظم سنه ۱۴ از جلوس همایون مطابق سنه ۱۰۵۱ هجری

दरबाराकडे पाठविलेली अर्दास नजरेखालून गेली व मजकूर ध्यानांत आला. हुकूम होतो कीं, तूं सरकार कामाचे बाबतींत बागलाण सुभ्याच्या फौजदारीवर असलेल्या सय्यिद अब्दुल वहहाबं याच्या आज्ञेनुसार सरकार चाकरी करावी व उपर्युक्त सय्यिदाचें सहकार्य करून बंडखोरांस तंबी देण्याचा खूप प्रयत्न करावा. त्याची रुनझुना किंवा त्याची तक्रार परिणामकारी जाणावी. त्यानें तुझ्या सहकार्याबद्दल राजी व रुनझुन असावें. या बाबतींत खूप ताकीद जाणून फर्माविल्याच्या विरुद्ध जाऊं नये. ता. ११ माहे शाबान सन १४ जुलूस म्हणजे १०५१ हिजरी.

---

१ तुघ्रे ले. २ प्रमाणें. शिक्यासबंधीं नकलेंत उल्लेख केलेला नाहीं. शाहजहान व औरंगजेब —> भिकूजी [मोहिते]

२ बादशाहनाम्यांत यास जुलूस १७ हि. १०५४ जमादिलावल २१ या दिवशीं बागलाण सरकारची फौजदारी, १५०० स्वारांची (जात) व १५०० स्वार व ८०० स्वार–दोनदोन व तीन घोड्याचे–येवढी चढती मिळाली असें नमूद आहे (खंड २ पृ. ३७९). याजविषयीं खाफीखानानें कांहीं हकीकत दिली आहे ती साठीं पहाः सरकारकृत औरंगजेब पहिला खंड पृ. ५३ पहिली टीप.

ले. ७ जु. १४ रवल शेवट } ७ { श. १५६३ आषाढ शुद्ध १ इ. १६३९ जून २९

الله اکبر

زبدة الاشباه و الاقران شجاعت شعار مطیع الاسلام بهیکوجی موهتم همبیرراؤ بر عنایت سلطانی امیدوار گشتم بداند کم حقیقت دولت خواهی او از مضمون عرضداشت فدوی با خلاص محمد طاهر بعرض عالی متعالی رسید و کاردانی او ظاهر شد می باید درین برشکال باتفاق زبدة الاقران اوداجی رام در نواحی قلعم هاتهگم چهاونی نموده در استیصال متمردان و استمالت رعایا کمال جدوجهد بظهور آورد چنان سعی نماید کم مخذولان نیست و نابود شده رعایا و متوطنین بر فراغ بال و رفاه حال بر زراعت و عمارت میکوشیده باشند و موافق نیکو خدمتی امیدوار نتیجم باشد تحریرا فی التاریخ سابع شهر ربیع الاول سنم ۱۴ از جلوس مبارک فقط

शाहजहान व त्याचा मुलगा औरंगजेब—>भिकूजी मोहिते हंबीरराव

तुझ्या दौलतखोहीची हकीकत विश्वासू चाकर अशा मुहम्मद ताहिर याच्या अर्जासीवरून ध्यानांत आली व कार्यज्ञातृत्व समजलें. तूं या वर्षाकाळांत उदाजीराम याजबरोबर हातगड (हातगड) किल्ल्याच्या जवळ छावणी करून मुठमदाचा नाश व रयतेचा उपयोग या बाबतींत कमालीचा प्रयत्न करावास. असा प्रयत्न करावा कीं, मुठमर्द नेस्तनाबूद होऊन रयत व वतनदार मोकळेपणानें शेती व कामें करूं लागतील. चाकरीप्रमाणें परिणाम होण्याची उमेद बाळगावी. ता. अखेर माहे रबिलावल सन १४ जुलूस

ले. ८ हि. १०५१ जु. १५ शव्वाल १ } ८ { श. १५६३ पौष शुद्ध ३ इ. १६४१ डिसेंबर २४

الله اکبر

زبدة الاشباه و الاقران شجاعت شعار مطیع الاسلام بهیکوجی بر عنایت سلطانی امیدوار گشتم بداند کم عرایض فدوی محمد طاهر حسن خدمت و تردد او مکرر بعرض

१ तुघ्र्यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें. शिक्क्याविषयीं नकलेंत उल्लेख नाहीं. पण ले. २ प्रमाणें शिक्काही असावा. २ तुघे व शिक्के ले. ३ प्रमाणें.

عالی متعالی رسید و مجرائے او شد باید کہ بر همین طریق در تنبیہ متمردان باصواب مشار الیہ ساعی باشد چون درین ولا بعرض عالی رسید کہ جنگیائی بیبل تا حال سر برنقم اطاعت نگذاشتہ در جنگل میکردد بنابران امر عالی شرف صدور و عز ظہور می یابد کہ آن مطیع الاسلام در باب تنبیہ او ساعی بودہ جاسوسان تعین نماید و کمین کردہ اورا دستگیر سازد و در استیصال و نیست و نابود ساختن او کوشیدہ اثر ازو بر صفحہ روزگار نگذارد کہ باعث مجرائے اوست و بر نتیجہ سرافراز خواهد شد درین باب تاکید دانستہ تخلف نہ ورزد تحریر فی التاریخ غرہ شہر شوال سنہ ۱۵ پانزدہ جلوس همایون مطابق سنہ ۱۰۵۱ هجری

शाहजहान व औरंगजेब —> भिकूजी

मुहम्मद ताहिरच्या अर्जावरून तुझी चाकरी व तरतूद याविषयींची माहिती कळली. मुठमर्दीना तंबी देण्यांत यापमाणेंच मशारनिल्हेच्या सल्लयानें वागावें. बातमी आली कीं, जंग्या भिल्ल अजून स्वस्थ झाला नसून जंगलांत हिंडत आहे. तरी तूं त्याला तंबी देण्याचा प्रयत्न करून जासूद नेमावे व छापा घालून त्यास दस्तगीर करावें. त्यास नेस्तनाबूद करण्याचा प्रयत्न करून नामशेष होईल असें करावें म्हणजे उत्कर्ष होण्यांत परिणाम होईल. या बाबतींत ताकीद जाणून विरुद्ध वागूं नये. ता. १ माहे सव्वाल सन १५ जुलूस म्हणजे सन १०५१ हिजरी.

ले. ९ / जु. ३३ रखर ३ } ९ { श. १६११ माघ शुद्ध ५ / इ. १६९० जानेवारी ५

الله اکبر

[۹][امیر الامرا بندہ اورنگ زیب شاهی ۱۰۶۹]

چون حسب التحریر نواب مستناب معلی القاب ممالک پناہ گردون اقتدار رکن السلطنہ العظمی عضد الخلافہ الکبری عمدۃ الملک مبلغ[۲] بیست و دو لک و پنجاہ هزار از پرگنہ نصیرآباد صوبہ خاندیس از تغیر سید محمد و غیرہ من زمیندار

---

१ हा बहुधा शिक्यांतील मजकूर असावा. २ येथें विशिष्ट पद्धतीनें खुणांनींही ही रक्कम दाखविली आहे.

مختلف فصل خریف بموجب مفصلم ضمن بعهده و حوالم رفعت پناه تهور دستگاه ایلهوجی موهتم مقرر و مفوض گشتم باید کم دیسمکهان و دیسپاندیان و متصدیان و رعایا و مزارعان مشارالیم را عهده دار مبلغ مذکور دانستم مال واجبی و حقوق دیوانی از قرار واقعی و راستی جواب گفتم چیزی قاصر و منکر نم گردانند طریقم کمال عهده دار پرگنم رعایا برایا را از حسن ساوک خود راضی و شاکر نگاه داشتم نوعی برود و تلاش کار کم روز بروز افزونی زراعت و عمارت گردد درین باب تاکید تمام تشریح ... تحریر ۳ ربیع الثانی سنم ۳۳

अमीरुल्-उमरा —> देशमुख, देशपांडे, मुत्सद्दी, रयत व शेतकरी

नव्वाब —— यांच्या लिहिण्यावरून खानदेश सुभ्यापैकीं परगणे नसीराबादमधील खरीपाच्या हंगामापैकीं चाळीस लाख व पन्नास हजार एवढी रक्कम सय्यिद मुहम्मद वगैरेकडून तगीर करून तपशिलाप्रमाणें एल्होजी मोहिते याजकडे चालूं केली आहे. तरी अधिकारी वगैरेनीं यास या रकमेचा कबजदार जाणून योग्य तो पैसा, दिवाणचे हक्क यांचदखल जाब देऊन ज्यादती करूं नये. आणि यानें रयतेस राजी ठेऊन अशा तऱ्हेनें काम करावें कीं, रोजच्या रोज शेती व इतर काम यांत बढती होईल. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. ३ रबिलाखर सन ३३ [जुलूस*]

ले. १०
जु. — जखर १ } १० { श.
इ.

بسم الله الرحمان الرحیم

الله اکبر

[१ محمد اورنگ زیب بهادر ابن صاحب قران ثانی]

چون درین هنگام خجسته آغاز فرخنده انجام مطیع الاسلام ایلهوجی بوساعت حاضران بساط اقبال مناظ بر مسامع علیم رسانید کم دیسمکهی پرگنم دهاربارا معمولم صوبم برار بموجب فرمان عالیشان حضرت خلافت مرتبت بر بهیکوجی چوهان پدر او مقرر بود و بعد وفات موصی الیم تا حال خدمت مذکوره در تصرف اوست بنابران امر رفیع القدر زینت نفاذ می یابد

१ हा बहुधा शिक्यांतील मजकूर असावा

کہ دیسمکی پرگنہ مسطور بطریقی کہ پدر ایاہوجی متعلق بود درین ولا بدو مفوض باشد کہ بلوازم آن خدمت قیام نموده سر رشتہ دولت - خواهی را از دست ندهد باید کہ حکام و عمال و متصدیان مہمات حال و استقبال در استمرار و استقرار این امر جلیل القدر کوشیده اورا دیسمکھ پرگنہ مذکور دانند و مقدمان و رعایا و مزارعان آنجا از صلاح و صوابدید او بیرون نہ روند سبیل مشارالیہ آنکہ در استمالت رعیت و فزونی زراعت و ازدیاد آبادانی و عمارت آن پرگنہ سعی تمام مصروف داشتہ زیردستان را از خود راضی دارد درین باب تاکید شناسند تحریر فی التاریخ ۲۱ شہر جمادی الاخری سنہ ۲۲۷[1]

औरंगजेब ⟶ अधिकारी व रयत

एल्होजीनें आमच्या कानावर घातलें कीं, परगणे धारचारा सुभे वऱ्हाड याची देशमुखी बादशाही फर्मानाप्रमाणें त्याचा बाप भिकूजी चौहान याजकडे मुकरर होती. भिकूजीच्या मरणानंतर ती चाकरी एल्होजीकडे चालू आहे. तरी हुकूम होतो कीं, उपर्युक्त देशमुखी एलाजीच्या बापाप्रमाणें त्याजकडे चालू ठेवावी. म्हणजे तो दौलतीची सदिच्छा बाळगून राहील. तरी अधिकाऱ्यांनीं व रयतेनें यास देशमुख समजावें व त्याच्या सल्ल्याबाहेर जाऊं नये. त्यानें या परगण्यांतील रयतेची मुस्थिति, शेतीचा उत्कर्ष, आबादानीची वाढ वगैरे बाबतींत खूप झटावें व हाताखालील लोकांस राजी ठेवावें. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. २१ माहे जमादिलाखर सन २२७ (=१)

---

२ भाडळें–घोरपडे*

(श्री. ग. ह. खरे)

सोबतचीं तीन फर्मानें मुधोळचे राजे श्रीमंत नानासाहेब घोरपडे यांजकडून आलीं. हीं सातारा जिल्ह्यांतील कोरेगांव तालुक्यापकीं भाडळें येथील घोरपडे घराण्यांतील आहेत.

---

१ येथें सनाचा आकडा लिहिण्यांत चूक झाली आहे. * पा. स. १।१८५६

ले. ११ सु. १०६० हि. १०७० जवल २७ } १ { श. १५८१ माघ वद्य ३० इ. १६६० जानेवारी ३१

بسم الله الرحمان الرحيم

[बहुदळी पिंपळपानी शिक्का*]

الملک لله

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب سیادت و نقابت پناه نجابت و هدایت انتباه شجاعت و شهامت دستگاه منجلم شاه حوالدار و کارکنان دار السلطنه معاملم پر نور محمد پور آنکم از شهور سنه ستین و الف موضع پارتهندی و موضع مرکور و موضع کونبناکم معاملم مذکور قدیم بابت استقامت زبدة الاشباه و الاقران کشناجی فرزند انباجی کهورپهوره عادل شاهی کم درینوقت امانت حوالم اعتبارخان سر سر نوبت شده بود اکنون از راه مراحم پادشاهانه و فرط عواطف خسروانه مواضع مذکور باستقامت مشارالیم باز بدستور سابق مع کلباب خارج تنباکو و تیپ برگ زکواة مقرر و مرحمت فرموده شده است می باید کم مواضع مذکور چنانچم سابقاً دنبالم بود بدانموجب دنبالم نمایند و در قبض و تصرف مشارالیم باز گذارند تادانند بر حکم فرمان همایون اشرف روند تحریراً فی تاریخ بیست و هشتم شهر جمادی الاول سنه ۱۰۷۰

[समासांत*] پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی

बादशहा (अली आदिलशाह) ——> मिन्जलह शाह हवालदार व कारकून मामले मुहम्मदपूर

पारथन्दी[1], मुरगोर[1] व कोन्चनाकम[1] हीं गांवें पूर्वी कृष्णाजी बिन अबाजा घोरफोडे आदिलशाही याजकडे पूर्वी होतीं. सध्यां तीं सरसरे नौबत अबतबारखान याजकडे अमानत आहेत आतां तीं मशारिनिल्हेकडे पूर्वीप्रमाणे चालूं करावी. ता. २७ जवल १०७० हि.

---

१ या गांवांचे नेमके उच्चार फारसीवरून समजत नसल्यानें ओळखतां आलीं नाहींत. पण बहुधा विजापूरच्या आसपास असावींत असा कयास आहे.

ले. १२ मु. १०६३ / हि. १०७३ जवल१५ | २ | श. १५८४ पौष वद्य २ / इ. १६६२ डिसेंबर १७

بسم الله الرحمان الرحيم

الملک لله

[वाटोळा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب شجاعت و شهامت دستگاه شوکت و حشمت انتباه رفعت و معالیجاه..... شایستم مراحم و الطاف بیپایان سزاوار مکارم و اعطاف بیکران زبده هواخواهان درگاه خلاصم خیراندیشان دولت خواه معتمد بلا اشتباه دولت خواه ... درگاه جهان پناه ... اقبال پناه خان عالی شان سعادت نشان و الاقدر بلند مکان لایق العنایت و العطوفت و الاحسان فاضل افضل خان محمد شاهی حوالم دار و احمد خان تهاندار [و*] کارکنان قلعم چندن آنکم از شهور سنم ثلاث سنین و الف موضع آکهاره و موضع آنے واری قلعم مذکور بابت قدیم استقامت عزت و رفعت دستگاه شجاعت و شهامت انتباه عمدة الامائل و الاقران لایق المراحم و الاحسان خلاصم القبائل و الاخوان کهندوجی و باجی و انباجی و[9] کشناجی[9] گهورپهوریان عادل شاهی کم بذل سنجی احشام ... استعداد و دارو غلولم قلعم مذکور روان شده بود اکنون از راه مراهم پادشاهانم و فرط عواطف خسروانم ..... استقامت بمشار الیهم بدستور سابق مع کلباب خارج تنباکو و تیپ برگ زکواه و انعامات مقرر و مرحمت فرموده شده است می باید کم دیها مذکور دنبالم [9] نمایند و در قبض و تصرف گهورپهوریان مشارالیهم باز گذارند تادانند بو حکم فرمان همایون اشرف روند تحریراً فی تاریخ پانزدهم شهر جمادی الاول سنم ۱۰۷۳

[समासांत*] پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی

बादशहा (अली आलिदशाह) —> फाजिल अफजलखान मुहम्मदशाही हवालदार, अहमदखान ठाणेदार व कारकून किल्ले चंदन

---

१ हा शब्द ओळीखालीं लिहिला आहे.

मौजे आखाडें व मौजे अनेवाडी किल्हे चंदन हीं गांवें खंडोजी व बाजी व अंबाजी व कृष्णाजी घोरफोडे आदिलशाही यांजकडे किल्हे मजकूरच्या हशमांची व्यवस्था, डागडुजी व दारूगोळा यासाठीं चालूं होतीं. आतां तीं त्यांस इनाम दिलीं आहेत. (?) चालवावीं. ता. १५ जवल १०७३ हि.

ले. १३ मु. १०७४ हि. १०८५ रवल १२ } ३ { श. १५९६ ज्येष्ठ शुद्ध १४ इ. १६७४ जून ७

بسم الله الرحمان الرحيم
الملک الله

[नादर शाहीचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب سیادت و نقابت پناه نجابت و هدایت انتباه شجاعت شعاری شاه حضرت حوالم دار و کارکنان سال و استقبال دارالسلطنم معاملم پر نور محمد پور آنکم از شهور سنم اربع سبعین و الف از راه مراهم پادشاهانم و فرط عواطف خسروانم میراث پتیلگی پیت مبارک پور سمت جات معاملم مذکور بابت علی خان داؤد خان بسیدی عبدالعزیز مرحمت فرموده دانیده شده است می باید کم ... پیت مزبور بحسب قاعده از سیدی مشارالیم روان دارند و حق لوازمم و ورتنم و انعام و پسکی و پالکی و پتی پچهوری و بعضے برنسبت ماضی دنالم نمایند و میراث مذکور بعد او باولاد و احفاد او جاری [سازند] و هرسالم عذر فرمان مجدد نکنند و تعلیق نوشتم گرفتم اصل فرمان باز دهند تا دانند و بر حکم فرمان اشرف روند تحریراً فی دوازدهم ماه ربیع الاول سنم ۱۰۸۵

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف ... اعلی [समाप्त*]

[पाठविर अस्पष्ट वाटोळा शिक्का*]

बादशहा (सिकंदर आदिलशाह)---→शाह हजन हवालदार व कारकून मामले मुहम्मदपूर.

अलीखान दाऊदखान याजकडे असलेली, मामले मजकूरमधील समता व पेठ मुबारकपूर यांच्या पटलगीची मिराम सिद्धी अब्दुल अजिज याम दिली आहे तरी ती त्याजकडे वंशपरंपरेनें चालवावी. ता. १२ रवल १०८५ हि.

३ जमखंडी–देशपांडे.*

(श्री. ग. ह. खरे)

या प्रकरणांत प्रसिद्ध केलेल्या कागदांपैकीं पहिलें फर्मान श्री. माधवराव त्रिमल देशपांडे यांच्या संग्रहांतील असून बाकीचे कागद श्री. कल्याण शंकर देशपांडे यांच्या संग्रहांतील आहेत.

ले.१४ सु. १०२९ हि. १०५८ जिल्हेज ८ } १ { श. १५७० पौष शुद्ध ९ इ. १६४८ डिसेंबर १३

هوالخليل

الملک لله

[मुहम्मद आदिलशाहाचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب مقدم الامثال هنمنت گونده آنکه از شهور سنه تسع اربعین و الف درینولا حکم جهان مطاع عالم مطیع نافذ گشتم که آن مقدم الامثال نزد ایالت و امارت پناه ابهت و شوکت دستگاه حکومت و معالی جاه اعتضاد خلافت و فرمانروای اعتماد سلطنت و کشورکشای فص خاتم شجاعت و بختیاری آب گوهر شهامت و جانسپاری سیف مسلول بازوی شاهنشاهی رمح مصقول معرکه دشمنکاهی مقدم الجیش معارک ملک گیری و جهان بانی پیش آهنگ مصاف فیروزی و کامرانی طراز آستین ابهت و جلال گوهر سر سر دولت و اقبال مخزن اسرار قلیفئم الهی مجموعه هوشمندی و کار آگاهی موسس وحدت سرای حضور محرم خاص الخاص سریر سرور مطرح انظار عنایت مورد الطاف قدسی سرایت انیس مجلس وحدت جلیس محفل خلوت عالی شان رفیع مکان خلاصه امرای منیع الشان زبدهٔ خوانین زمین و زمان سعادت مند ازلو آمد (=؟) مبارزالدین وزیر حکومت جهتم مصلحت پادشاهی رفتم خدمت بتقدیم رساند باید که بوصول فرمان قضاجریان شاهی آن مقدم الامثال

* पा. स. १३ व २०।१८५६

معم جمعیت نزد خوانین زمین و زمان معزالیم خود را رسانیده
حلال خواری درگاه معلی بظهور آورده سر افرازی بحال خود
رساند درین باب ساعتی درنگ نورزد حسب الحکم اشرف رود
تحریراً فی ۸ شهر ذیحجه سنه ۱۰۵۸

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون [ममासांत*] اعلی

[पाठीवर मोडींत*] हणमंत गोंडा गुतल [व कानडींत*] खान महामदरु हुकुमत वजीरर बिल (बळियलु) मसलति होग हेळि बरद फिरमान [असा मजकूर*] मुहम्मद आदिलशाह ---> हनुमन्त गोंडा

यावेळीं हुकूम सुटत आहे कीं, तुम्ही पादशाही मसलतीसाठीं मुबारिज-उद्-दीन (खान मुहम्मद) वझीर हुकूमत यांजपाशीं जावें. तरी हा हुकूम पोहोंचतांच तुम्हीं आपल्या जमेतीसह मशारनिल्हेजवळ जाऊन राज्याची सदिच्छा व्यक्त करावी व उत्कर्षास पात्र व्हावें. या बाबतींत एक घडीचा दिरंग न करणें. ता. ८ जिल्हेज १०५८ हिजरी.[1]

ले. १५ जु. ३७ रबल २४ } २ { श. १६१५ कार्तिक वद्य १० इ. १६९३ नोव्हेंबर १३

१

زینت النسا بیگم

دیسمکهان و دیسپاندیان پرگنه جمکندی صوبه دار الظفر
بیجاپور بداند که درین ولا فردی بمهر وزارت و اقبال پناه عنایت
الله خان بدفتر والا رسیده که چون دواب سرکار نواب
قدسیه القاب نبیرهٔ حجاب(؟) زیب گلستان عصمت زینت بوستان
عفت حجلهٔ نشین هودج اقبال پردهٔ نشین - جلال مآب -
جهان و جهانیان بجهت چرا بطرف پرگنه جمکندی رفته است

---

१ श. १५७० च्या श्रावणांत विजापूरकरांनीं चालविलेल्या कर्नाटकाच्या स्वारींत शहाजीस पकडल्यावर गुरुवार ता. ३ जिल्काद १०५८ हि. रोजीं तेथील सेनापति मुस्तफाखान हा मृत्यु पावला. यामुळें कर्नाटकाच्या स्वारीचें आधिपत्य कोणाकडे द्यावयाचें हा प्रश्न निघून त्या स्थानावर खान मुहम्मदची नेमणूक होऊन तो तिकडे गेला. त्यास मदत म्हणून उपर्युक्त हणमंत गोंडास हें फर्मान पाठविलेलें दिसतें. (पहा : फार्सी चुमातीनुस्सलातीन हैद्राबाद प्रत पृ. ३२६-२७).

درین باب چوکی وپہر وغیرہ نوشتہ شود بنابران نوشتہ می شود
کہ موافق ضابطہ از قرار واقع قیمت دانہ و کاہ وغیرہ مشخص
کردہ بر بند و احاطہ سرکار برند کہ وجہ قیمت دست بدست از
کماشتہای متصدیان کارخانہ دواب همایون رسیدہ باشد و ازان
جماعہ بر رعایا و برایا حیف و میل نرود و لازم چوکی و پہررا
مہم و حق بعہدہ خود شناسد درین باب قدغن تمام داند تحریر
فی التاریخ بیست و چہارم شہر ربیع الاول سنہ ۳۷ [एक निशाणी*]

[पाठींवर दियानत खानाचा वाटोळा शिक्का आणि तीन मोडी व फारसी शेरे*]

देशमूख व देशपांडे परगणे जमखंडी सुभे विजापूर यांनीं जाणावें कीं, इनायतउल्लाखान यांचा कागद आला आहे कीं, झीनतुन्निसा बेगम यांचीं गुरें चाऱ्यासाठीं जमखंडी परगण्याच्या बाजूस गेलीं आहेत. तरी चौकी पहाऱ्याविषयीं लिहावें. तरी दाणा, गवत वगैरेची किंमत ठरवून सरकारच्या मनुष्याशीं करार करावा व ती त्यांजकडून उगवावी. पशुक्षान्यामुळें रयतेवर जुलूम होऊं नये. चौकीपहाऱ्याचें काम तुमचें आहे असें समजावें ता. २४ माहे रबिलावल सन ३७ [जुलूम*]

ले. १६ } ३ { श. १६४१ कार्तिक ३ / इ. १७१९ नोव्हेंबर ३ } नंतर

[गोल शिक्क्यांत*] طباطبا خان فدوی محمد شاہ بادشاہ غازی
احد ۱۱۳۲

قولنامہ باسم ادری شا دیسائی و تماجی پرسو
دیسپاندیہ پرگنہ جمکہندی سرکار تورگل صوبہ دار الظفر محال
خالصہ شریفہ آنکہ آنہا التماس نمودہ و - آوردہ کہ فوج
بالاجی بسوناتہم طرف ہیپرگا و غیرہ پنج شش ۶ دیہ و فوج
سری پت راؤ و دیہاریہ و نبالکر وغیرہ طرف کنک واری وغیرہ
ہشت دیہ زراعت پائمال شدہ دررعایا پرگنہ مسطور ہیچ
طاقت نماندہ نظر بر آبادانی پرگنہ جمکہندی مشتخص شود
لہذا بموجب التماس آنہا مبلغ شانزدہ ہزار و پانصد و
یک روپیہ [पुढें कागद फाटला आहे*]

अद्रीशा देसाई व निमाजी परसो देशपांडे परगणे जमखंडी सरकार तोरगळ सुभे दारुज्जफर (= विजापूर) यांचे नांवें कौलनामा जे, त्यांनीं विनंती केली व [ध्यानास] आणिलें कीं, बाळाजी विश्वनाथ याच्या फौजेमुळें हिप्परगे वगैरे

पांचसहा गांव आणि श्रीपतराव, दाभाडे, निंबाळकर व इतर यांच्या फौजेमुळें कनक [न*] वाडी वगैरे आठ गांव येथील शेतीची पायमल्ली होऊन या पर्गण्याच्या रयतेंत कांहीं ताकद राहिली नाहीं. जमखंडी परगण्याच्या अबादानीवर नजर असावी. तरी विनंतीप्रमाणें १६५०१ रुपये[1] [अपूर्ण*]

---

४ तीन जुनीं फर्मानें

(श्री. ग. ह. खरे)

येथें प्रसिद्ध होत असलेल्या फर्मानांपैकीं पहिलें मिरज येथील मरहूम शेख बुर्हानुद्दीन बापूसो खतीब यांचे कडील आहे; दुसरें ओंटव तालुके देवगड जिल्हा रत्नागिरी येथील श्री. अच्युतराव व श्री. नारायणराव प्रभुदेसाई यांच्या कडील असून श्री. य. न. केळकर यांनीं मिळविलेल्या कागदांपैकीं आहे. आणि तिसरें जमखंडी येथील काजी मुहम्मद शेख रुक्नुद्दीन वलद शेख सिराजुद्दीन साहेब जुनेदी यांजकडील आहे. हीं येथें प्रसिद्ध करण्याचा हेतू येवढाच कीं, फर्मानांचे जुने नमुने समजावेत. यांपैकीं पहिलीं दोन १ ल्या अली आदिल शाहाचीं असून तिसरें इब्राहीम जगद्गुरूचें आहे.

---

१ हा कागद अर्धवटच सांपडल्यामुळें यांत तारीख आलेली नाहीं. पण यावरील शिक्क्यांत ' मुहम्मदशाह गाझी ११३२ ' इत्यादि मजकूर असल्यानें हा कागद हि. ११३२ (= इ. १७१९ नोव्हेंबर ३) च्या पूर्वीचा होऊं शकत नाहीं. इ. १७२० च्या एप्रील मध्यें २ तारखेस या कागदांत उल्लेखिलेला बाळाजी विश्वनाथ वारला. ता. ५ नोव्हेंबर १७१९ रोजीं तो स्वारीवर निघाला होता (रा.ख. २ पृ. ३७ व ३८). यामुळें या कागदांत सांगितलेली हकीकत या दोन तारखांच्या दरम्यान घडली असली पाहिजे. असें दिसतें कीं हि. ११३१ च्या रबिलाखरमध्यें मुहम्मदशाह दिल्लीच्या गादीवर आल्यावर तबातबाखान यास जमखंडीच्या आजूबाजूच्या भागावरील अधिकार मिळाला. इतक्यांत कागदांत सांगितल्याप्रो बाळाजी, श्रीपतराव (प्रतिनिधी), (खंडोजी) दाभाडे व (---) निंबाळकर यांच्या फौजेमुळें मुलुख ताराज झाला. यामुळें कौल देणें भाग पडलें. या पत्रांत आलेल्या निंबाळकराचें नांव मला कोठें आढळत नाहीं. बाळाजी विश्वनाथ कोल्हापूर प्रांतीं गेला होता हें इतर पुराव्यावरून सिद्ध आहे (राजवाडे खंड २ पृ. ३८; पेशवे दप्तर भाग ७ ले. ३५, ३६, ३७.). या कागदावरून तो आणखी पुढें गेला होता असें ठरतें.

ले. १७ मु. ९७० हि. ९७७ जवल १३ } १ { श. १४९१ कार्तिक शुद्ध १५ इ. १५६९ आक्टोबर २४

الملک لله

[नादअलीचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب ملک اشرف میر تاج الدین نائب غیبت و کارکنان معاملہ مبارک آباد آنکہ بوجہ دو چاور زمین نیم در سواد قصبہ معاملہ مذکور دروجہ صدقہ حضرت خلافت خادۂ خلافتم باسم ابراهیم قتال و بعد او باولاد و احفاد او بموجب فرمان همایون روان است باید کہ ایشان زمین مذکور بنوعی کہ تاغایت سنہ تسع ستین تسع ماتہ روان شدہ است بهمان دستور در سنہ سبعین و تسع ماتہ روان دارند و بامحصول و بانقدیات و لوازمات دنبالہ مستحقان نموده و بتصرف او باز گذارند زمین مذکور دنبالہ مستحقان نمایند درین باب اهتمام می دانند و هر سال فرمان مجدد نطلبند و تعلیق نوشتہ گرفتہ اصل بدست او گذارند بر حکم فرمان همایون بروند[1]

بروانگی برپشت فرمان بسکہ خان عالی شان مزاج [خان و عهدداران[2]]

[पाठीवर तीन शिक्के व पुढील मजकूर*] तेरीख १३ माहे जमादिलेवल सना सबेन बार मोकासा मुक

२ चاور نیم جمین در سواد کسبا مامले मुबारकाबाद बा सदका इबराहीम कताल सन तिसा रवां अस्त दर सबेनु जारी दारद

فرمان ... بدهند

१ ला अली आदिलशाह——>मलिक अश्रफ मीर ताजुद्दीन नायब गेबन व कारकून मामले मुबारकाबाद (= मिरज)

---

१ या पुढील मजकूर व शिक्के ठोकल्यामुळे अस्पष्ट झाला आहे. २ हा मजकूर अस्पष्ट असल्यानें नीट वाचला गेलेला नाही.

मुबारकाबाद येथील अडीच चावर जमीन हजरत याच्या मदतखर्चाच्या रूपानें इब्राहीम कत्ताल व त्याचे वंशज यांजकडे चालूं आहे. तरी ती जमीन त्याजकडे सनें ९६९ सालापर्यंत ज्याप्रकारें चालूं होती त्या प्रकारें सनें ९७० सालीं ही चालू ठेवावी व त्याचे ताब्यांत द्यावी. फर्मानाप्रमाणें चालावें. ता. १३ जमादिलावल सन ९७७ हिजरी.

ले. १८ हि. ९७८ रजब २३ } २ { श. १४९२ मार्गशीर्ष वद्य १० इ. १५७० डिसेंबर २२

الملک لله تعلیق

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب خان اعظم بهادر خان تهاندار نیم سالسی آنکه هرچه درین وقت کوکدی پربو دیسای تیم مذکور سنه احدی سبعین و تسع مایه بدیوان التماس نمود که بعضے دیسایان تیم مذکور را دیم انعام است اما خود انعام ندارد و برابر سایر دیسایان مشقت و حلالخواری میکنم و کفایت دیوان می نمایم خود را نیز دیم انعام مرحمت شود که مبلغ دویست پنجاه هن داخل چوتهای پیشکشی قبول دارم موضع اونتو انعام عاطفت فرمایند بنابرین موضع اونتو مذکور برنسبت بعضے دیسایان تیم مذکور بانعام کوکدی پربو دیسای تیم مذکور مرحمت فرموده شده است خارج رقم تیم مذکور روان

---

१ हें मिरजेचें पूर्वीचें नांव. तें कसें पडलें याविषयीं रकीअ-उद्-दीन शीराझीच्या 'तज्किरत-उल-मुलूक' मध्यें माहिती दिली आहे ती अशी. हसन कंकू बहमनी यानें आपल्या अगदी आरंभींच्या दिवसांत आपला कुडची येथील गुरू शेख मुहम्मद सिराज जुनेदी याच्या सांगण्यावरून मिरजेच्या किल्ल्यावर हल्ला केला. त्या वेळीं मिरजेस राणी दुर्गावती म्हणून होती. तिचा निभाव न लागून ती कैद झाली व किल्ला हसनच्या ताब्यांत आला. ही खबर हसननें आपल्या गुरूस कळवितांच त्याजकडून लिहून आलें कीं, मिरजेचें नांव मुबारकाबाद ठेवावें कारण तुम्हांस व इस्लामी लोकांस आनंदाची (मुबारक) गोष्ट झाली आहे. (इंडि. अँटि. २८, १५४-५५ आणि तारीख या उर्दू त्रैमासिकाचा खंड ३ भाग १ पुरवणी पृ. १७).

२ या पुढील आकडा खुद्द सनाचा आहे असें दिसतें. शेवटीं आलेला सन हिजरी आहे. असें न मानलें तर वरील आकडे एकमेकांशीं जुळणार नाहींत. हि. ९७७=सु. ९७०=श. १४९१=इ. १५६९

دارند و بامحصول و نقدیات دنبالم نمایند و زر پیش کشی مذکور در وجم خاصه خان عالی شان مراد خان غازی میر جملم بدل وجم سنه سبعین و تسع مایه دهانیده شده است ادا نمایند مجراست بر حکم فرمان همایون روند ۲۴ ماه رجب سنه ۹۷۸

پروانگی خان عالی ... ... بموجب کتبم [समासांत*]

[समासांत शिक्का व *] قوبل باصلم العالی [हा मजकूर*][1]

॥ दें अज दिवाण तपे सालसी मामले गोवा सुा सन इहिदे सबैन तिसा मेया ताा गावकरानि वा विर्तिकानी मौजे उट तपे मजकूर माळूम दानद के हर्ची दर वश इनाम बो कुकदे प्रभू बिन भाइदे प्रभू देनाई तपे मजकूर बिमोजिब फर्मान हुमायून बतेरीख २४ माहे रजबू समान सबैन वा तिसा मेया मुतैन अ [से] जें तुकदेप्रभू बदीवान इलतमेस केला जें बाजे देसायानि तपे मजकूर देह इनाम असे अमा खूद इनाम न दारद वा बराबरी सायेर देसायानि मसाखती वा हलालखोरी मे कुनम वा किफायेती मे नुमायेम खुदरा नेऊ देह इनाम मन्हामत सेवद के मचलग होन २५० देखील चौथाई पेसकसी कबूल दारीम मौजे उट इनाम आनिफती फर्मायेद बिनाबरां मौजे उट मजकूर बर नि [स*] बत बाजे देसायाने तपे मजकूर बइनाम कुकदेप्रभू देसाई तपे मजकूर मराहामत फर्मूदा सुदा अस्त खेरीज रकम तपे मजकूर रवां दारद वा माहासुळ वा नकदयाती वा वेठी वा बेगारी वा फर्मायेसी दुबाला नुमायेद बायेद के येस्यां मौजे मजकूर बाा फर्मान हुमायेनू माहासूल वा नकदयाती वा वेठी वा बेगारि वा फर्मायेसी दुबाला प्रभू मजकूर कीजे हे याचे जफ्तु आसिजे

[पाठीदर*] तेरीख १६ माहे साबान सन समान सबैन व तिसा मेया

---

१ ही एका फर्मानाची नक्कल आहे, अस्सल नाहीं. पण या नकलेचें मूळ सरोसरीच अस्सल फर्मान होतें ही गोष्ट समासांतील शेरा व पुढील मराठी मजकूर यांवरून स्पष्ट होत आहे. हा मजकूर एका अस्सल फारसी कागदाच्या खालीं भाषांतर म्हणून मोडींत लिहिला आहे. यांत वर दिलेल्या फर्मानाची तारीख व मजकुरापकीं कित्येक वाक्यें उद्धृत केलीं आहेत. मराठी मजकुरांतील जें, केला, असे, कीजे, हे, याचे, आसिजे हे शब्द सोडल्यास बाकी शब्द व रचना अपभ्रष्ट फारसी आहे.

ले. १९ सु. ९९०	३	श. १५१२ चैत्र शुद्ध ६
हि. ९९८ जखर ४		इ. १५९० मार्च ३१

[नाद अलीचा शिक्का*]

هو ...

الملک لله

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب سید عثمان سید محمود مجلسی ... خرد نیابت ... و کارکنان معاملہ مبارک آباد آنکہ یک چاور زمین داخل باغ در سواد قصبہ معاملہ مذکور بابت وقف مسجد خورشید خان در سواد قصبہ معاملہ مذکور کہ درین وقت بہ فرزندان و ... خان مرحوم روان شدہ بود قرار بیافتہ باز از شہور سنہ تسعین و تسع مائہ در وجہ وقف مسجد معزالیہ داخل محصول و نقدیات و جمیع لوازمات و بیت و بیگار و فرمایش مع کل باب بدستور سابق مرحمت و مقرر فرمودہ دھانیدہ شدہ است می باید کہ زمین مذکور چنانچہ مسطور شدہ دنبال نمایند و روان دارند و تعلیق ... اصل باز دھند برحکم فرمان همایون روند فی تاریخ العالی اربع شہر جمادی الاخر ... سنہ ۹۹۸

... پروانگی ... باعلام ... اشرف اعلی [समासांत*]

[पाठविर सहा शिक्के आणि पुढील मोडी व फारसी मजकूर*] तेरीख ४ माहे जमादिलाखर सन समान तिसैन व तिसा मया

सबत दफ्तर सुद रुजू सुद

बार मोकासा

روان شدہ بود قرار بیافتہ بدستور سابق مقرر فرمودہ دھانیدہ شدہ است

२ रा इब्राहीम आदिलशाह---> मय्यिद उम्मान मय्यिद महमूद मजलिसी व कारकून मामले मुबारकाबाद

मुबारकाबादेमधील खुर्शीदखानाच्या मशीदीच्या वक्फाच्या चावतींतील बागेसह एक चावर जमीन-जी सध्या मर्हूम खानाचे मुलगे व--यांजकडे चालू आहे ती-

हक्कांसुद्धां सुदूर सन ९९० पासून पुन्हां पूर्वीप्रमाणें उपर्युक्त खानाच्या मशीदीच्या वक्फाच्या रूपानें म-हामत केली आहे. तरी ती ताब्यांत द्यावी. ता. ४ जमादिलाखर सन ९९८ हिजरी.

---

५ अंबाडें--खोपडे.

(श्री. ग. ह. खरे.)

पुढील कागद मुक्काम अंबाडें संस्थान भोर येथील श्री. नायकसो खोपडे यांजकडील आहेत. त्यांजपाशीं इतर बरेच फारसी, फारसी-मराठी व मराठी कागद आहेत. येथें फक्त महत्त्वाचे फारसी कागद प्रसिद्ध करीत आहे.

ले. २० मु. १०४८ हि. १०५८ रजब २८	१	श. १५७० श्रावण वद्य ३० इ. १६४८ आगस्ट ८

هو الخليل

الملک لله

[मुहम्मद शाहाचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب کیدارجی گهونیره دیسائی طرف بهور فعلم روهره انکه از شهور سنه ثمان اربعین و الف چون عزت و رفعت دست گاه شجاعت و شهامت انتباه معتمد درگاه فلک بارگاه خان عالی شان فتح خان خداوند خان را بطرف قلعه کوندانه مصلحم فرموده شده است می باید که بمجرد وصول فرمان عدالت عنوان آن دولت خواه مع سواران و احشام نزد خان عالی شان مومالیه رسیده در رضاجوئی بوده مصلحم دیوانی نماید که بر نوشتم خان مشار الیه حلال خواری تو بظهور رسیده موجب سرافرازی خواهد شد درین معنی فرو گذار نمودن نتیجه معنی نخواهد بخشد درین باب تاکید بالیغ دانسته حسب الامر اشرف عمل نماید تحریراً فی بیست و هشتم شهر رجب سنه ۱۰۵۸

...[اشر]ف [ا] قوس همایون اعلی [समासात*]

[1]मुहम्मद आदिलशाह——>केदारजी खोपडे देसाई तर्फ भोर किले रोहिडा. फतहखान खुदावंदखानें यास कोंडाणा किल्ल्याच्या तर्फेस मसलत फर्माविली आहे. तरी हें फर्मान पोहोंचतांच त्यानें (=केदारजी) स्वार व प्यादे यांसह उपर्युक्त खानाच्या जवळ जाऊन त्याच्या आज्ञेंत राहून दिवाणची मसलत करावी म्हणजे उपर्युक्त खानाच्या लिहिल्यानुसार निष्ठा व्यक्त होऊन तीप्रमाणें उत्कर्ष होईल. या बाबतींत विसर करण्याचा परिणाम चांगला होणार नाहीं. बरी ताकीद जाणून फर्मानाप्रमाणें अमल करावा. ता. २८ रजब १०५८ हिजरी.

---

१ उपर्युक्त खोपड्यांचे जवळ या फर्मानाच्या पूर्वीचीं दोन फारसी-मराठी व फारसी फर्मानें आहेत. पैकीं एक (फारसी-मराठी) मुद्दूर १०२८ जमादिलावल १८ (श. १५४९ पौष वद्य ५ इ. १६२८ जानेवारी १५) चें निजामशाही फर्मान असून त्यांत नरसोजी व धर्मोजी खोपडे यांचें इनाम त्यांजकडे चालविण्याबद्दल सांगितलें आहे. दुसरें फर्मान आदिलशाही व हि. १०४७ जमादिलाखर २९ (श. १५५९ मार्गशीर्ष शुद्ध १, इ. १६३७ नोव्हेंबर ७) चें असून त्यांत नरसोजी खोपडे यास अंबाडें हें गांव इनाम दिल्याबद्दल सांगितलें आहे. अशा प्रकारचे कागद पूर्वी प्रसिद्ध झाले असल्यानें वरील कागद पुन्हां प्रसिद्ध केले नाहींत. (नमुन्यासाठीं पहाः शिवचरित्र साहित्य खंड २ ले. २०३ आणि ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड १ ले. ४१. स्थलनामें व व्यक्तिनामें आणि तारखा यांशिवाय इतर फरक प्रकाशित व अप्रकाशित कागदांत नाहींत.)

२ येथें फतहखान खुदावंदखान असें जोड नांव आलें आहे तें एकाच व्यक्तीचें असावें असें वाटतें. श. १५७० श्रावण वद्य १ रोजीं शहाजी कर्नाटकाच्या स्वारींत असतांना मुस्तफाखानाकडून कैद केला गेला. त्यानंतर १३ दिवसांनीं हें फर्मान सुटलेलें आहे. तेव्हां या फर्मानांतील हकीकतीचा शहाजीच्या कैदेशीं प्रत्यक्ष संबंध असेल असें वाटत नाही. यांत फतहखान खुदावंदखान यास सिंहगडाच्या बाजूस मसलतीसाठीं पाठविलें असून त्यास मदत करण्याविषयीं केदारजी खोपडयास फर्माविलें आहे. शके १५७०-१५७१ सालीं विजापूरकरांतर्फे शिवाजीवर चालून आलेल्या सरदाराचें नांवही फत्तेखान किंवा फत्याखान होतें (शिवभारत अध्याय १३ श्लोक ८ आणि शिवचरित्रसाहित्य खंड १ ले. ३२). तसेंच या फत्तेखानाच्या हाताखालीं दुसरा एक फत्तेखान होता (शि.भा.१३।८). तेव्हां येथें कोणता फत्तेखान विवक्षित आहे ? शहाजीची कैद व हें फर्मान यांच्या तारखांचा विचार करतां विजापूरकरांनीं शहाजी व त्याचीं मुलें यांविरुद्ध पद्धतशीर व सर्वत्र उठाव केला होता असें दिसतें. त्याचप्रमाणें या उठावास केवळ शहाजीच कारण होता असें नसून शिवाजीचाही त्यांत भाग असावा. नाहीं तर शहाजी कैद होतो तोंच इकडे स्वराज्याचें काम सुरू झाल्याचें दिसतें ना. इकडील स्वतंत्र उद्योग श. १५६६ सालींच सुरू

ले. २१ नकल हि. १०६० जिल्काद १९	२	श. १५७२ कार्तिक वद्य ६ इ. १६५० नोव्हेंबर ४

هوالخلیل

نقل خط بمهر عوالی پناه آنکم مشهورالانام شنکراجی بناجی حوالدار قلعم روهیره را عز آنها آنکم درین ولا روشن گردید کم کهندوجی وارثدار کیدارجی دیسائی قلعم مذکور از روے متمردی و تعدی بر دیسائی مذکور تاختم مادر اورا بجان کشتم در تپم هیردس ماولی استقامت شاهجی راجم مانده است چون کیدارجی مذکور حلال خوار بوده مهمات و خدمات درگاه والا بجا آورده باشد بر او این چنین زیادتی شدن مناسب ندارد اکنون می باید کم در رسیدن صحیفم کهندوجی مذکور را هرجا کم باشد بواجبی گوشمال داده من بعد بهیچ وجم من الوجوه در تشویش و آزار او بحال دیسائی مذکور رسیدن نگذارند و مهمات دیوانی از دست کیدارجی مذکور روان داشتم حق و لوازم او باو دنبالم نموده بهم داد — آورده (؟) و اعانت کرده چنان سازند کم بهیچ گونم سزا (؟) و آزار متمرد مذکور باو نمی رسیده باشد کم باین معنی راجم معزالیم نیز بم سیواجی فرزند خود قلمی نموده اند [۹] [ایشان باین رقیعم کوتاهر] و تکاسل ننموده بطریق مستور (مسطور) بعمل آورند (آرند) تحریر ۱۹ ماه ذی القعد [*ه] سنم ۱۰۶۰ —

अवाली पनाह(= मुहम्मद आदिलशाह)---> शंकराजी बनाजी हवालदार किले रोहिडा.

या वेळीं माहीत झालें कीं, केदारजी देसाई किले रोहिडा याचा भाऊबंद संडोजी यानें दांडगाईनें उपर्युक्त देसायावर चढाई करून त्याच्या आईस जीवें मारून तो चिरंजीव शाहजी राजा याचे हिरडस मावळांत राहिला आहे. कदारजी ज्याअर्थी

झाल्याचें दिसतें. त्या उद्योगांत कोंडाणा किल्ला व सभोंवतालचा मुलुख शिवाजी-च्या हस्तगत झाला असावा. तत्प्रतिकारार्थ या फर्मानांत उल्लेखिलेली मसलत सुरू झाली असावी. (पहा ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड १ पृ. ५२, ५३)

१ कंसांतील शब्दांविषयीं शंका आहे.

निष्ठेनें चाकरी करतो त्याअर्थीं त्याजवर अशी जाजती होणें चांगलें नाहीं. तरी हा कागद पोहोंचतांच खंडोजीस जेथें असेल तेथें योग्य शिक्षा देऊन यापुढें देसायास आजार पोहोंचूं देऊं नये. आणि केदारजीकडून दिवाणचें काम करून घेऊन त्याचे हक्क लाजिमे त्याचे दुमाला करावे. अशा रीतीनें मदत करावी कीं, देशमुखास कोणताही त्रास होऊं नये. या अर्थीं उपर्युक्त राजानें स्वतःचा मुलगा शिवाजी यास लिहिलें आहे. त्यांनीं या बाबतींत कसूर न करतां लिहिल्याप्रमाणें अमल करावा. ता. १९ माहे जिल्काद सन १०६० [हि.*]

ले. २२ सु. १०५६ / हि. १०६६ मोहरम १५ } ३ { श. १५७७ कार्तिक वद्य १ / इ. १६५५ नोव्हेंबर ४

[लं. व. फा. शि.*]

بجانب کیدارجی کهوپره دیسمک تپه اترولی قلعه
روهیره تحریر یافت آنکه از شهور سنه ست خمسین و الف درین
ولا معلوم شده که کهندوجی کهوپره وارثدار شما از روی
حرامزادگی باعث خرابی ولایت می کند و او حق لوازمه و
انعام خورده در معموری ولایت تقصر نمودن خوب نیست اگر
من بعد فریاد ولایت حضور برسد دیسمکی شما بدیگری
مرحمت فرموده خواهد شد باید که او در رضا [و*] طلب حوالدار
قلعه مذکور بوده حرام خواران را گوشمال بواجبی بدنهد
درین باب تاکید کلی شناسند تادانند تحریراً فی التاریخ

[खालीं लं. व. फा. शि.*] १५ माहे मोहरम सन १०६६

बजानेब केदारजी खोपडा देसमूख तपे उत्रवली किले रोहिडा ताहरीर याफ्त ऊकी अज मुद्दा सन सीत खमसैन अलफ दरी विला मालूम जाहले जे तुमचे वेरीसदार खंडोजी [पाठीवर*] खोपडा हरामखोरी करून विलायेती खराब करीत आहे व तुम्ही हकलवाजिमा व इनाम खाउनू विलायेती मामूर करणे बाबे तकसीर कर्णे बरो(रे) नव्हे जरी दुसरेने विलायेतीचे फिर्याद हुजूर पावलिया तुमचे देसमुख(खी) दुसरेसी मन्हमत होईल वा तुम्ही किले मजकुरीचे हवालदाराचे रजा व तलबेमधे असोन हरामखोरासी गोस्माल बवाजिबी दीजे दरी बाब ताकीद कुली जाणिजे छ १५ माहे मोहरमा [फा. शि.*]

ले. २२ नकल } ४ { शि. इ.

هوالخلیل

در بندگی خان خانان خان صاحب سلامت

عرضداشت بنده کمینم کمترین بندگان سیریکر ۰کیدارجی بن نرسوجی کهونپره دیسائی تپه اوترولی قلعه روهره بذروهٔ ذره وار عرض می رساند احوال سیریکر واضع نموده شد صاحب سلامت این کمینم را نم کس برادر اند ازین نم کس برادران این کمینم برادر بزرگ و خانم بزرگ دارد ۹نشان نانگر من است این چنین سالاباد روان ۹است همم برادران را هرچه تقسیم آمد هر یک را حصم معین کرده داده است و مارا هر چه تقسیم بزرگان آمد آنرا قوت خود خورده در صدر برای خدمت حاضرا و ولایت معمور کرده کار بار جاری نموده باشم درین وقت سیدی اعظم سیدی حسن حوالدار داخل (دخل) عهدها کرده آمده بودند ایشان ازان وارثداران نم کس یکی ازین کهندوجی کهونپره ابن دهرموجی را در پشت پیش نموده و از سیواجی فرزند شاه جی بهونسلم نامزدی همراه گرفتم بر دیم انعام خود موضع انبوره آمدند و خانم خود و موضع مذکور تمام تاراج [و*] تالان کرد و سم نفر رعیت بجان کشت و ده دوازده مردم مجروح نمود بی مبلغ زر و طلا و اسباب و اموال و افراش و گاوگور و شمشیرها و سپرها و غلم لوت کرده برده اند و علف دواب محرق ساخت و دیم مذکور نیز بسوخت و ولایت تمام خراب کرد و این سیریکر جان خود و فرزندان خود گرفتم گریختم این چنین ظلم لا یعنی کرد و تا حدی کم آلات کشت نانگر و پهال و پانس هم برده اند سیواجی وزیر چهار هزار فارس دارد و این کمینم دیسائی پشت دیم ده بیست کس چم کنم در ولایت بر هر... ظلم و زیادتی می‌شود ۹پیش صاحب عرض می کنند بداد دادن صاحب داد یک هستند حالیا

---

१ हा शब्द ओळीवर लिहिला आहे.

در محل حوالداری مشهور الانام نرسنگراو سدوبا بجی(?) مقر کرده آمدند با ایشان این کمینہ ملاقات کرد و متعلق خود برای کار بار داده ولایت معمور می کنم ازین سیریکر حلال خواری و معموری را هرگز تقصیر نخواهد شد درین وقت کهندوجی دو[१] نفر خود[१] حضور فرستاده است هرچه این نفر بزبانی غیر واقعہ بسمع اشرف معلوم نمایند آن تمام خلاف و دروغ است کهندوجی در صدر یا در حضور یا در قبایل استاده شود این کمینہ آنجا حاضر خواهد شد در صدر یا در حضور یا در قبایل مفروغ نمایند این کمینہ برآن منصفی راضی است نظر عنایت کرده داد دادن صاحب عارف و داد یک و حاکم و مراد بخش اند ایام دولت و دین مدام و مستدام باد و السلام

खानसाहेब यांच्या सेवेस—

केदारजी बिन नरसोजी खोपडे देसाई तपे उत्रोली किले रोहिडा अर्ज करतो कीं, या नीच मनुष्यास ९ जण भाऊबंद आहेत. पैकीं मी धोरल्या घरचा वडील आहे. निशाणी नांगर माझा आहे. त्याप्रमाणें सालाबाद चालूं आहे. भाऊबंदांना त्यांची तकसीम दिलेली आहे. मजकडे वडीलकीची जी तकसीम आलेली आहे, ती खाऊन चाकरी करतों व विलायत मामूर करून कारभार चालूं ठेवतों, सध्यां सीदी अअजम सीदी हसन हवालदार हा अधिकारांत दखल करीत आहे. तो वरील नऊ भाऊबंदांपैकीं खंडोजी बिन धर्मोजी खोपडे याचा पाठ पुरावा करतो आणि तो शहाजी भोसले याचा मुलगा शिवाजी याजकडील नामझाद बरोबर घेऊन माझें इनाम गांव अंबोडें याजवर चालून आला. तेव्हां त्यानें माझें घर व गांव तमाम ताराज केलें. रयतेपैकीं तिघांस जिवें मारून दहाबारांस जखमी केलें आणि अगणित लूट घेऊन तो गेला. गुरांचा चारा व सर्व गांव जळून गेलें. सर्व विलायत खराब झाली. हा बंदा स्वतः व आपले मुलगे यांना घेऊन जीव वाचविण्यासाठीं पळून गेला. इतका जुलूम झाला कीं, शेतकीचीं अवजारेंही शिल्लक उरलीं नाहींत. शिवाजी वक्षीगजवळ चार हजार स्वार आहेत. आणि हा गरीब गांवापाठीमागील दहावीस मनुष्यांनिशीं काय करणार ! विलायतीमध्यें सर्वत्र जुलूम होत आहे. मी विनंति करतों कीं, सध्यां येथील हवालदारी नरसिंगराव सदोबा बजी यास मुकरर झाली आहे. या गरीबानें त्याची भेट घेतली आणि स्वतःचे मुतालीक कारभारा-

---

१ हा शब्द ओळीवर लिहिला आहे.

साठीं देऊन मी विलायत मामूर करीत आहे. मजकडून हलालखोरी व मामूरी या बाबतींत कसूर होणार नाहीं. सध्यां खंडोजीनें स्वतःचीं दोन माणसें हुजूर पाठविलीं आहेत. तीं जो कांहीं गैरवाका मुखवचनें करून सांगतील तें सर्व खोटें आहे. खंडोजी जेथें जेथें हजर होईल तेथें तेथें हा गरीब हजर होईल व जो निकाल होईल त्यास हा गरीब राजी आहे. साहेब न्याय देणार समर्थ आहेत.[1]

ले. २४ सु. १०६० हि. १०७० रजब ७ नकल } ५ { श. १५८२ चैत्र शुद्ध ८ इ. १६६० मार्च ९

الملک لله

نقل فرمان والاشان ——— از قرار بتاریخ ۷ شهر رجب سنه ۱۰۷۰ آنکه فرمان باین معنی شرف صدور یافت بجانب دیسایان قلعه روهره آنکه از شهور سنه ستین و الف درین ولا کیدارجی نایک کهونپره دیسائی قلعه مذکور بدرگاه معلی التماس نمود که موضع نیره و موضع پلسوسی و زمین کشت ده [2]بیگه را(؟) عملم(؟) در سواد موضع اوترولی و کشت پنج بیگه بابت کنکو میان در موضع بهاگوری و کشت چهار بیگه پچهور و کشت پنج بیگه کامت در بسواد موضع پالیان و حق و لوازمه بازار و پچهوری و رابطه پیگاری بجمله تعلق قلعه مذکور بخود مرحمت فرمایند که مصلحت پادشاهی همراه شجاعت و شهامت پناه شوکت و حشمت انتباه عمده وزرای عظام زبده امرای کرام جوهر مراة صفوت و صفا گوهر کان سعادت و وفا سربیشم مردی و مردانگی مهلک شجر شجاعت و فرزانگی مصدر فراوان دولت خواهی مورد عنایات بیغایات ظل الهی آموده هوا خواهان رفعت مکان قدوه دولت خواهان فیروزی نشان خان عالیشان بلند مکان سپهسالار دوران صلابت خان خواهم نمود بنابران التماس او بخاطر مبارک اعلی آورده صدره دیهای و زمین کشتها و حق لوازمه بازار و بعضی صدره چنانچه در

---

१ पूर्वीच्या कागदाच्या काळापर्यंत खंडोजी हरामखोरी करीत होता. आतां विजापूरच्या दरबारीं आपलीं दोन मनुष्यें पाठवितो. तेव्हां या पत्राचा काल मागील पत्रानंतरचा असला पाहिजे.

२ या लेखांतील بیگه हा शब्द تنکه असाही वाचला जाईल.

صدر مسطور است با نعام کیدارجی نایک کهوپره دیسائی قلعم مذکور مرحمت فرموده دهانیده شده است می باید کم حسب المسطور بدستور قدیم بهوگوتم دنبالم نمایند کم او در مصلحت پادشاهی بخاطر جمع حاضر شده مراسم (؟) جانفشانی و فدویت بجا می آورده باشد و سم (؟) صد بیگم لوازمم سر دیسمکی قلعم مذکور بدستور قدیم بکیدارجی مذکور مقرر شناسند و بعد او باولاد و احفاد او جاری سازند و سال بسال بهمین فرمان روان دارند تعایق گرفتم اصل باز دهند تحریر فی التاریخ شهر صدر سنم الیم قلمی شد [निशाणी*]

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون [समासांत*] علی

[अली आदिलशहा]—> देसाई किले रोहिडा

केदारजी नायक खोपडे देसाई किले मजकूर यानें दरबारास विनंति केली कीं, मौजे नेर व पळसोसी हीं गांवें, भागवडी येथील कंकू मियाच्या बाबतींतील पांच बिघे (टांक ?) व चार बिघे पासोडी आणि पालियान मौजांतील पांच बिघे कामत व किले मजकूरच्या बेगारीचा गाबना येवढ्याची मजवर रूपा करावी. म्हणजे सलाबत खानाबरोबर पादशाही मसलत करीन[1]. विनंति मनास आणून वरील गोष्टी हक्कांसुद्धां इनाम दिल्या आहेत. त्यानें योग्य चाकरी करून दाखवावी. ता. ७ माहे रजब सन १०७० [हि.*]

ले. २५ मु. १०६० रजब २०	}	६	{ श. १५८२ चैत्र वद्य ६ { इ. १६६० मार्च २२

[वा. फा. शि.*]

قولنامم دیسموکیان محالهاے

کیدارجی نایک کهوپره	بعضی دیسموکیان
دیسائی قلعم روهیره	

معلوم باد کم شهور سنم ستین الف درین وقت دربار شما سید عبدالله معلوم نموده (؟) آن (؟) روشن شد مردمان

---

१ ही पादशाही मसलत म्हणजे सलाबतखानानें (सिद्दी जोहार) पन्हाळ्यास वेढा घालून तो हस्तगत करणें होय.

غنیم درویلایت باشند باوشان تمام را دست کرده حضور بفرستند جترب اوشان بر شما آنچه پیدا خواهد شد آن بر شما معاف است بر کار این سرافرازی خواهد شد تاریخ (=؟) ۲۰ رجب

कौलनामा देसमुखानी माहलानहाये

केदारजी नाईक खोपडे देशाई किले रोहिडा बाजे देसमुखानी

माळूम बाद मुा सन सितेन अलफ दरी वख्त सैद अबदुला माळूम करिता तुमचे हलालखोरी माळूम करिता रोशन जाहळे गनिमाचे निसबतीचे लोक विलायेतीमधे जागा जागा असतीळ त्यासी अवघे दस्त करून हुा पाठविजे त्याचे जिणजितरुब तुम्हासी जे सांपडेल ते तुम्हासी माफ असे तुम्हासी हे कामावरून बहुत सरफराजी होईळ मो। छ २० रजब [फा. शि.*]

ले. २६ जु. १ नंतर } ७ [बा. फा. शि.*][1] { श. १५८० ज्येष्ठ शुद्ध २ इ. १६५८ मे २४ } नंतर

الله اکبر

زبده دولت خواهان کیدارجی بتوجه و عنایت خاطر مستظهر گشتم بداند که حقیقت اراده خدمت گذاری و دولت خواهی و بندگی آن زبده امائل مستحسن الخدمت ناگو پندت بعرض رسانید و هر قسم قول و قراری که پندت مذکور التماس نمود درجه پذیرای یافت و بمشارالیه فرموده شد می باید که خاطر خود جمع نموده خدمت و دولت خواهی پادشاهی را نوعی بتقدیم رسانند و نهجی سعی و جهد نمایند که زیاده تر آن بر نتایج کامیاب گردد زیاده چه نوشتن آید

[एक निशाणी*]

केदारजी यांनें जाणावें कीं, त्याची चाकरी करणें, दौलतीची सदिच्छा व सेवा यांच्या इगद्याची हकीकत नागो पंडित यांनीं समजाविली आणि त्यांनी ज्या

---

१ शिक्क्यांत बहुधा بنده بادشاه عالمگیر सारखा मजकूर आहे. अहद शब्दानें हा कागद औरंगजेब गादीवर आल्यानंतरचा आहे हें निश्चित ठरतें.

तऱ्हेचे कौल व करार मिळण्याविषयीं विनविलें तसे लिहून त्यास फर्माविले आहेत. आतां त्यानें खातरजमा ठेवून अशा तऱ्हेनें बादशाही चाकरी करावी कीं, त्याजवर जास्त कृपा होईल. जास्त काय लिहिणें.

ले. २७ / जु. ८ जिल्हेज १३ } ८ [वा. फा. शि.*][1] { श. १५८७ आषाढ शुद्ध १५ / इ. १६६५ जून १७

قولنامہ باسم دیسموکھان و دیسپاندیان و رعایا و مزارعان وغیرہ سکنہ پرگنہ قلعہ روھیرہ آنکہ چون درین ولا قلعہ روھیرہ در تصرف اولیای دولت قاھرہ در آمدہ می باید کہ آنہا بجمعیت خاطر در محال و مکان خودھا آباد بودہ تلاشی (؟) نمایند کہ زراعت وافر شود الحال در آزار و ویرانی آنہا ھیچکس نخواھد بود و آنچہ دستور[2] [بر دیہاے انعام] دیسموکہی از قدیم است بقرار آباد نمودن پرگنہ سند آن درجہ خواھد شد تحریر فی التاریخ ۱۳ ذی الحجہ سنہ ۸

[एक निशाणी*]

देशमुख, देशपांडे, रयत व शेतकरी वगैरे राहणार परगणे किले रोहिडा यांस कौल देण्यांत येतो कीं, सध्यां किले रोहिडा हा या दौलतीच्या ताब्यांत आला असल्यामुळें त्यांनीं खातरजमेनें स्वतःचा महाल व घरें यांत आबाद राहून असा प्रयत्न करावा कीं, जिरायत वाढेल. आतां त्यांना कोणीही त्रास देऊं नये. इनाम गांवांवर देशमुखीच्या रूपानें जो कांहीं दस्तूर असेल त्याची हा परगणा आबाद करण्याच्या करारावर सनद लिहिली जाईल. ता. १३ जिल्हेज सन ८ [जुलूस*]

ले. २८ / जु. ८ जखर २ } ९ { श. १५८७ मार्गशीर्ष शु. ४ / इ. १६६५ नोव्हेंबर ३०

هو

[वा. फा. शि.*][3]

متصدیان مہمات حال و استقبال روھیرہ طرف اوترولی

---

१ शिक्यांत बहुधा لطیف مرید بندہ بادشاہ عالمگیر असा मजकूर आहे.

२ कंसांतील मजकूर ओळीवर लिहिला आहे.

३ शिक्यांत ۱۰۷۵ میرزا راجہ جیسنگھ بندہ بادشاہ عالمگیر सन असा मजकूर आहे.

بدانند کہ چون باسم کیدارجی نایک دیسموکہ انعام بموجب
اسناد حکام سابق مقرر است لہذا نوشتہ می شود کہ انعام
بدستور سابق بر طبق سند مذکور از محل قدیم بشمار الیہ
باولاد و احفاد می رسانیدہ باشد کہ قابض و متصرف بودہ
بدعائوی دوام دولت ابد مدت اشغال داشتہ باشند و در
دولت خواهی و آبادان کاری سعی نمایند زیادہ ازین چہ
نوشتہ آید — بتاریخ دویم شہر جمادی الثانی سنہ ۸ جلوس
والا

कामगार किले रोहिडा तर्फ उतरोली यांनीं जाणावें कीं, केदारजी नायक देशमुख यांजकडे पूर्वीच्या अधिकाऱ्यांच्या सनदांप्रमाणें इनाम चालूं आहे. म्हणून लिहिलें जातें कीं, पूर्वीप्रमाणें सनदेवर लिहिल्यानुसार सदरहु इनाम वरील गृहस्थाकडे सोपवावें म्हणजे तो ताबा घेऊन दौलतीच्या सदिच्छेंत गढून राहील आणि राज्याविषयीं सदिच्छा व आबादानी यांविषयीं प्रयत्न करील. ता. २ जमादिलासर सन ८ जुलूस

बागलाण-मोहित्यांसंबंधीं एक टिपण

(श्री. ग. ह. खरे)

मंडळाचे त्रैमासिकाच्या गेल्या अंकांत (वर्ष १५ अंक ३) बागलाण-मोहित्यांचे कागद छापीत असतां मीं असें दाखवून दिलें आहे कीं, मोहित्यांचें मूळ आडनांव चव्हाण होतें व त्यांना मिळालेला हंबीरराव हा किताब शिवाजीदत्त नसून शिवपूर्वकालीन आहे. नुकतेंच शिवभारत वाचीत असतां वरील गोष्टीस उपोद्बलक असा आणखी पुरावा मला मिळाला. शिवभारतांत भातवडीच्या लढाईत निजामशाही-तर्फे लढणाऱ्या योद्ध्यांत हंबीरराव चव्हाण हें नांव आलेलें आहे[1]. भातवडीची लढाई शक १५४६ मध्यें झाली. तेव्हां एक तर त्यापूर्वीच चव्हाणांना हंबीरराव हा किताब मिळाला असला पाहिजे किंवा कवी नंतरचा असल्यानें त्यानें चव्हाणांचें नांव आल्याबरोबर हंबीरराव हा किताब त्यांच्या पाठीमागें लावला असला पाहिजे. पण हा किताब श. १५६० पूर्वी चव्हाणांना लावीत होते येवढें मात्र निश्चित.

---

१ चाहुचाणेन हम्मीरराजेन विजितद्विपा अ. ४–१३
तथा हम्मीरराजायैर्महावीरैः प्रतापीभिः ४–५०

६ काबूलचीं बातमीपत्रें

(श्री. ग. ह. खरे)

ले. हि. १२०६ सफर २१ } { श. १७१३ आश्विन वद्य ८ इ. १७९१ आक्टोबर २०

या प्रकरणांत प्रसिद्ध होत असलेले कागद पुणें येथील पेशव्याचे पारसनीस म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या घराण्यांतिल विद्यमान वंजश श्री. कृष्णराव केशवराव पारसनीस यांजकडील आहेत. हीं प्रत्यक्ष काबूलमधून पाठविलीं आहेत कीं नाहींत हें जसें समजत नाहीं तसेंच कोणीं लिहिलीं आहेत हेंही समजण्यास मार्ग नाहीं. यांतील माहिती अपरिचित पण उपयुक्त असल्यानें हीं पत्रें प्रसिद्ध करीत आहे.

اخبارات بلده کابل و غیره لغایت ۲۱ بیست و یکم صفر سنه ۱۲۰۶

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل رونق افزا اند اول در ماتم حضرت امام حسن و حسین و تیاری عاشورها مانده و بسیار خیرات بر فقرایان و درویشان نموده بعد آن عرضی شاهزاده همایون شاه رسید که فدوی حسب الحکم جهانبانی معه جمعیت موجوده از قندهار کوچ کرده نزدیک رسیده ام جلد قدمبوس میشوم بعد دریافت از ملان غفارخان و قاضی فیض الله خان ارشاد فرمودند که مابدولت شاهزاده را نه طلبیده بود مگر باز فوج که ایزاد باشند بفریسند این طور نوشته بود اوشان که خود آمدند باعث چیست مشارالیه گفت که بوقت ملازمت اظهر خواهد شد من بعد عرایض منصور خان حاکم بلخ که از طرف حضور است بدین مضمون بنظر گذشت مندرج بود که برادر مراد شاه از افواج مراد شاه جنگیده چنانچه زخمی شده من بعد پیغام داد که برای کمک فوج خود نزد این جانب روانه نمایند فدوی قیاس نموده که هزار تردد بالفعل صلح شده اگر این جانب فوج خواهد فرستاد از حضور والا اطلاع نیست شاید که نوع دیگر بظهور آید پس

حرف خواهند پرسید از این جهت فدوی مشارالیه را لیت لال (لعل) کرده الحال نام برده روانه حضور شده است اگر چیزی در مقدمه فدوی عرض نماید پذیرا نفرمایند و پسر مراد شاه و خسروپوره از حضور مرخص گشته نزد فدوی آمده بود پسر را از دریای هامون عبور کرده داده اغلب است که نزد پدر خود رسیده باشد بعد آن حضور اقدس در جواب ارشاد فرمودند که بر منصور شاه بنویسند که بخاطر جمع باشند وقتی که نام برده خواهد رسید فهمیده خواهد شد من بعد عرضی شاهزاده آفاق میرزا احسن بخت بهادر بنظر اقدس گذشت نوشته بودند که فدوی حسب الارشاد در پشاور رسیده و مقامات ساخته الحال التماس می نمایم اگر حضرت بسمت پشاور متوجه شوند بهتر و إلانه فدوی را ایمای رسد که شرف اندوز ملازمت شده آنچه معروض داشتن است معروض دارد بهمین اراده رسیده ام و در تمام روی زمین دیگر ملجای و پناهی نیست یا هند یا ولایت پیشتر هم شاهنشاه غفران پناه تاج بخش هند شده بود الحال هم همان وقت است. چنانچه بعد ملاحظه عرایض رقم صادر شده که بخاطر جمع تمام در بلده پشاور باشند ما بدولت زود میرسم و بموجب معروضه آن عزیز خواهم ساخت و آن عزیز را از همایون شاه عزیز میدانم کسی وجه مغایرت نداند و بنام احمد خان قرنبجی رقم میرسد نام برده هر روز در بندگی و غلامی حاضر خواهد ماند این خانه آن عزیز است و بنام احمد خان رقم صادر شده که آنچه اخراجات سرسات وغیره در سرکار شاهزاده بلند اقبال خواهد شد بلا ناغه رسانیده باشند و هر روز در مجری و سلام حاضر باشند و آنچه ارشاد فرمایند بجا آرند و جلد تیاری مکانات شکست ریخت قلعه بالاسار باید نمود و برای همین کار پیشتر التفات علی خان را روانه کرده ام و فوج خود را برای تنبیه افغانان دره خیبر که الحال از راه شرارت بر آیندگان و روندگان دست انداز میشوند تعین نمایند و

اگر از شما درست نشوند بحضور معروض دارند کہ تدارک آن
کردہ خواهد شد من بعد برادر مراد شاہ آمدہ پنج اشرفی
نذر گذرانیدہ ملازمت حاصل ساختہ و پارچہ چین و غیرہ
اتحاف گذرانیدہ عرض نمود کہ ناحق افواج مراد شاہ
از من خلش ساختہ بندہ از پاس حضور مقابلہ نکردہ کہ
حضرت الزام دهند کہ باز خلش پیدا ساختہ ازین جهت
بحضور رسیدہ التماس مینمایم کہ نقشہ آنجا باز ابتر است
یک مرتبہ آن صاحب تشریف فرما شوند و یا فوج همراہ
بندہ دهند کہ مقابلہ کردہ آید و الا نہ آن صاحب را باز
دشوار خواهد شد حضرت فرمودند کہ از طرف حضور منصور
شاہ در بلخ است او هیچ نہ نوشتہ عرض نمود کہ بندہ باو
گفتہ بود کہ فوج سرکار همراہ احقر تعین سازند تدارک مراد
شاہ کردہ آید اوشان اقبال نکردہ لاچار شدہ آمدہ ام حضرت
بسیار تسلی و تشفی و دلاسای ساختہ کہ دیرہ سازند هم
بهتر خواهد شد من بعد عرض شد کہ شاهزادہ همایون شاہ
نزدیک کابل رسیدہ است از دریافت احوال حضرت برای
استقبال ملا غفار خان را و کریم خان [را*] و میرزا نور
محمد خان و غیرہ را فرستادہ چنانچہ نام بردہ‌ها رفتہ
ملازمت کردہ پنج پنج چهار چهار اشرفی نذر گذرانیدہ
همراہ رکاب شدہ در بلدہ مذکور آمدہ بتاریخ پانزدهم ۱۵
محرم بحضور حاضر شدہ ملازمت حاصل ساختہ بیست و یک
اشرفی و دیگر اتحاف آن دیار گذرانیدہ حضرت از دست
مبارک بسینہ چسپانیدند و سر و چشمش بہ بوسیدند بسیار خوش
شدند احوالات آن ضلع استفسار فرمودہ ماندند مشارالیہ التماس
نمود کہ ارادہ حضرت برخ پشاور استماع یافتہ بعضی دقایق
تعلق بہ معروض داشتن بود از این جهت شرف‌اندوز شدم
فرمودند کہ خوب کردی من بعد یک کلاہ معہ چهارجغہ عنایت
فرمودند بعد آن داروغہ اصطبل و توپخانہ را فرمودند کہ
آنچہ اسباب گران است معہ اسپان خاصہ بہ سمت پشاور روانہ

سازند کہ در این جا برف بسیار می افتد بعد شاهزادہ ہمایون شاہ التماس نمود کہ افغانان یوسف زئی حرام زادہ و شریر اند میخواهند کہ اگر حضرت بکسی طرف کوچ نمایند عقب دیگر برادران را ورغلانیدہ خلش برپا خواهند ساخت فرمودند کہ ما بدولت را هم دریافت است بوقت کوچ هم هارا همراہ رکاب خواهم برد بعد از قاضی فیض الله خان و غفار خان [*را] فرمودند کہ نوشتجات رقمهائی بنام نصیر خان تبروهی و دیگران جلد مشعر بر طلب روانہ سازند بعد آن حضرت ظل سبحانی بتاریخ ۲۱ بیست و یکم شہر صدر معہ مرشدزادہ و دیگر اوکانان سوار شدہ برای زیارت درگاہ پیر صاحب کہ از کابل پنج کروہ است تشریف بردہ زیارت ساختند بیست و یک ۲۱ اشرفی نقد و غلاف و چادر گلهائی و دیگر لوازمہ نیاز گذرانیدہ و همراهیان موافق مراتب بنج پنج چهار چهار اشرفی نذر گذرانیدہ بعد آن خادمان آمدہ عرض نمودہ کہ موسم سرما نزدیک رسیدہ امیدواریم کہ چیزی مرحمت شود کہ بخاطر جمع تمام بدعاء دولت و ترقیات جاہ و حشمت مشغول باشیم حضرت بعد دریافت احوالات پانصد روپیہ نقد و دوصد کورتی و الخالق (الخاتی) دهانیدہ خود مراجعت کردہ داخل شہر شدند از وکیل ضماخان ناظم کشمیر فرمودند کہ بموجب فرمایشات حضور پشمینہ طلبیدہ دهند نام بردہ گفت کہ از کشمیر روانہ شدہ است جلد بحضور میرسد فرمودند کہ بهتر از وکلایان سندهی بنابر ارسال زر بقایا تقید بسیار فرمودہ کہ داخل سازند نام بردہ عرض نمود کہ بر تقید تمام نوشتہ ام جلد بحضور میرسد بعد آن ناگاہ یک دنبل متصل زیر سرین حضرت قضا و قدرت پیدا شدہ بسبب سوزش و درد بسیار بخار گردیدہ حکمایان را طلبیدہ ملاحظہ کنانیدند آنها عرض کردند کہ این دنبل قسم بگهدر و ناسور هم میگویند معالجہ میکنم حق تعالی شفا خواهد داد لیکن چند روز سواری اسپ را موقوف سازند تبرید نوشجان کنانیدہ ضماد ادویہ بالای دنبل نمودند درین ضمن

عرایض شاهزاده میرزا احسن بخت بدین مضمون بنظر گذشت کہ شب و روز آرزوی قدمبوس مبدارم و برای همین این قدر مسافت دور دراز طی کرده تا بہ این جا رسیدم امیدوار هستم کہ در ماوه طلب فدوی و جهت رسانیدن بنام احمد خان رقمهای مبارک صادر شود کہ حصول قدمبوس نمایم بعد ملاحظہ از مشیران خاوت فرمودند کہ اراده کوچ ما بدولت مقرر برخ پشاور بود لیکن از باعث بیماری دنبل حکمایان از سواری اسپ منع ساختہ از این طرف در کوچ توقف شده شاهزاده بلند اقبال میرزا احسن بخت بهادر بہ اضطرابی التماس میدارد چہ مضایقہ است رقم بنام ناظم پشاور و بنام شاهزاده روانہ نمایند کہ آنچہ اسباب لوازمہ هر قسم میرزا صاحب را درکار باشد سرانجام کرده دهند و دو هزار سوار پیاده برای محافظت همراه داده روانہ بسمت کابل باید نمود و دیگر هر چہ ارشاد فرمایند بجا آرند و در رقم میرزا موصوف نوشتہ بود کہ خانہ آن عزیز است بیایند برای همہ سرانجام بہ ناظم پشاور نوشتہ است سرانجام کرده حاضر خواهد ساخت و بوقت رسیدن نزدیکی دیگر ارکانان حضور را بہ استقبال آن عزیز خواهم فرستاد اراده کوچ ما بدولت برای دیدن آن عزیزالقدر مقرر بود لیکن از باعث دنبل چندی مقام فرموده ام رقمهای روانہ ساختہ از قاضی فیض الله خان و ملان غفارخان و کریم خان وغیره را فرمودند کہ بوقت رسیدن بہ تفاوت دو منزل برای استقبال میرزا موصوف بروند (بروند) و شاهزاده همایون شاه و سکندر شکوه را فرمودند کہ هرگاه کہ پادشاه زاده نزدیک شهر خواهد آمد شمایان برای استقبال بروند بعد آن رقم بنام حاکم جلالاباد صادر شده کہ هرگاه میرزا مسطور خواهد رسید معہ جمعیت موجوده همراه رکاب شده از حدود خود گذاره کرده دهند و آنچہ شرایط حقوق بندگی و غلامی است بجا آرند روانہ شده من بعد از وکیل سنده والہ بنابر دانہ حلالی (داخلی) زر

معاملہ تقید فرمودہ کہ بموکل خود بنویسند کہ جلد مبلغان بقایا ارسال دارند و الا نم فوج تعین شاختہ بسزای خواهم رسانید نام بردہ دست بستہ عرض ساخت کہ فدوی پیشتر بہ تاکید نوشتہ الحال هم خواهد نوشت لیکن درین مادہ رقم حضور هم صادر شود چنانچہ بنام میرزایان دفتر حکم شد کہ رقم تیار کردہ دهند بعد ازان عرضی اسدالله خان ایلچی معرفت وکیل را با عبداللطیف خان بحضور گذشتہ نوشتہ بود کہ غلام معہ وکیل پتیل بهادر از شاهجهان آباد بطرف بیکانیر روانہ شدہ ام از راہ بردی جاد شرف اندوز ملازمت میشوم بعد ازان عرایض احمد خان قرنجعی ناظم پشاور در نظر گذشت مندرج بود کہ حسب الحکم جهانبانی رقم مبارک را آداب بجا آوردہ برسر نهادہ هم تیاری اسباب و غیرہ میرزا صاحب مرشد زادہ آفاق حسب الارشاد سرانجام کردہ معہ جمعیت خود روانہ حضور ساختہ ام بعد مطالعہ حضرت ظل سبحانی جوری هرکارہ ها و شترسواران روانہ کردند کہ خبر آمدن مرشد زادہ از منزل بمنزل بحضور معروض دارند من بعد عرض حاکم جلال آباد بنظر گذشت نوشتہ بود کہ شاهزادہ میرزا احسن بخت در این جا تشریف آوردہ فدوی حسب الحکم شرایط خدمت و غلامی بجا آوردہ معہ مردم خود روانہ حضور ساختہ بعد ازان حضرت بہ فیض الله خان و کریم خان و غفارخان و پائندہ خان وغیرہ هم ها را فرمودند کہ جلد رفتہ همراہ خود بیارند چنانچہ معین الملک از حضور روانہ شدہ از کابل دو منزل آمدہ چهار چهار پنج پنج اشرفی نذر گذرانیدہ ملازمت حاصل ساختہ مرشد زادہ بسیار تپاک و مهربانی فرمودند و استفسار مزاج حضرت تیمور شاہ نمودند ارکانان عرض نمودند * کہ شب و روز در یاد صاحب میگذرد و از صاحب بسیار خوش هستند من بعد ازان جا کوچ کردہ معہ

* येथून पुढील मजकूर तत्तम अखबारात बलदे कावल अमा आरंभी शेरा मारून नवीन कागदावर लिहिला आहे.

سرداران متصل کابل رسیده درمیان باغ دیره ساختم بعد عفارخان
و قاضی صاحب بحضور رفتم التماس نموده کہ در باغ حضور انور
دیره کنانیده بعد مسموع حضرت قضا و قدرت بہ شاهزاده همایون
شاه و غیره فرمودند کہ معہ جمعیت خود رفتم میرزا
احسن بخت بهادر را بیارند چنانچہ همایون شاه و غیره
حسب الحکم معہ جلوس سواری روانہ گشتم بہ میرزا معزالیہ
خبر رسید کہ همایون شاه و غیره می آیند بعد استماع میرزا
مذکور برای استقبال آمده ملاقات ساختم باهم بغلگیر شدند
احوالات خیر و عافیت باهم استفسار نمودند بریک مسند نشستم
گفتند کہ بسیار آرزوی بود حق تعالی بظهور آورده کہ ملاقات
شما میسر آمده میرزا معزالیہ گفت کہ نمک حرامان سلطنت
مایان را برباد ساختم بہ تصرف جنوبیان آمده لیکن درین
صورت یک محاصل شده کہ ملاقات شما گردیده بعد یک جای
خاصہ نوشجان فرمودند چنانچہ بتاریخ غره ماہ صفر سنہ ۱۲۰۶
بحضور والا رسیده ملازمت حضرت تیمور شاه ساختند اشرفی ها
خود و همراهیان پنج کس موافق مراتب نذر گذرانیده
قدمبوس شده حضرت از دست مبارک گرفتم از سینہ خود
چسپانیده و بسیار تفصلات فرمودند بعد آن احوالات محنت سفر
استفسار کرده میرزا مذکور اول تا آخر همہ گذارش ساختم بعد
رویداد هندوستان و غارت شدن اسباب نقد و جنس و بی
عدالتی ساختن بحضور غلام قادر نمک حرام وغیره حاضر شدن
وزیر و غیره همہ پرسیده ماندند مرشد زاده حرف بحرف
گذارش نموده بعد دریافت احوال بسیار غم نموده چشم پرآب
شده فرمودند افسوس است کہ گاهی برادر صاحب احوال
سلطنت خود مفصل نہ نوشتم آخرش بعد از مدت این همہ
واردات از روی اخبار دریافت شده خیریت همہ امور موقوف
بر وقت است آنچہ خواهش ایزدیست بظهور می آید الحال
شما خاطر جمع دارند خانہ آن عزیز است قیام دارند همہ
خوب خواهد شد در جواب عرض نمود کہ در تمام روی

زمین مشهور است یکی والی هند و دویم والی ولایت از این جهت این قدر مسافت طی کرده بحضور شرف اندوز شده ام بعد مسموعم بسیار توجهات و دلجمعی فرمودند چنانچه خلعت عمده الخالق (الخاتی) ملبوس خاص و کلاه چهار جغه و دیگر لوازم ولایتی عنایت فرمودند و همراهیان چهار کس را موافق مراتب خلعت داده بحویلی جهان خان مرحوم دیره کنانیده بر غفارخان حکم شده که آنچه دعوت مناسب است از طرف حضور برسانند و همه تیاری مکانات فرش فروش کرده دهند یک دفعه هر روز بنابر مجری میرفتم باشند و قاضی فیض الله خان را نیز حکم شد که شما رفته همه احوالات دریافت کرده بحضور معروض دارند بعد حضرت حکمایان را یاد فرموده استفسار احوال مزاج ساخته همه ها تجویز بچوب چینی کردند در جواب فرمودند که پرهیز از ما بدولت هرگز نخواهد شد دیگر ادویه تجویز نمایند دیگر خیریت است

شاه زاده میرزا احسن بخت بهادر در باده پشاور در حویلی شا[*ه] ولی خان معه یک صد مردم و پانزده راس اسپ و ده نفر شتر دیره میدارند و غلام حسین خان پسر غیازالدین خان که همراه بود رخصت شد پیش پدر خود رفته که باز بحضور آمده حاضر خواهم شد بعد آن احمد خان قرنجی هر روز برای حصول مجری حسب الارشاد حضرت ظل سبحانی نزد میرزا موصوف می آید و سرسات و غیره لوازم دعوت و دانه کاه برای اسپان سرانجام نموده میرساند میرزا موصوف عرایض خود مشعر بر طلب معرفت احمد خان ارسال می نماید اول دو رقم در جواب آمده بودند که بخاطر جمع تمام در پشاور باشند ما بدولت جلد متوجه میشوم چنانچه بهمین انتظاری میرزا موصوف در پشاور نشستم و از ساهوکاران ان جاها ریمل و غیره چیزی از نقد برای خرچ قرض گرفته خرچ نموده بعد از چندی ایام رقم در جواب آن

بدین مضمون بنام احمد خان قرنجی رسید کہ ہمہ سر انجام موافق ارشاد میرزا صاحب حاضر کردہ دھند و یک رقم بنام میرزا صاحب رسید مندرج بود کہ بیایند خانہ آن عزیز است چنانچہ تیاری کوچ ساختہ بتاریخ ھشتم محرم کوچ از پشاور شدہ احمد خان سرانجام شتران جہت بار برداری و اسپان عمدہ بنابر سواری و نقد پنج ہزار روپیہ و پوشاکی گذرانیدہ عرض نمود کہ دو ہزار سوار ہمراہ صاحب خواھد رفت و نیز برای استقبال صاحب امرایان از حضور خواھد آمد میرزا گفت کہ بہتر و قاصدان دو جوری کہ از شاھجہان آباد معہ خطوطہا و عرایض رسیدہ بودند یکی را جواب خطوط دادہ رخصت کردہ و دویمی را ہمراہ گرفتہ کہ از کابل رخصت خواھم کرد

ضمان خان ناظم کشمیر در کشمیر تشریف میدارد در تحصیل صوبہ مشغول است تیاری پشمینہ برای ارسال حضور مینماید

و بہاول خان داود پوترہ در بہاول پور دایر است مبازی خان پسرش معہ افواج خود برای انتظام ملک کرد آوری میکند

و نواب غازی الدین خان وزیر معہ پسر در باگپتن تشریف میدارد و ارادہ رفتن خیرپور در پیش است کہ سابق در این جا سکونت ورزیدہ بود

(१५)शहर काबूल वगैरेची ता.२१ माहे सफर हि.१२०६[1] पर्यंतची हकीकत

तैमूर शाह बादशाह काबूलमध्यें आहेत. प्रथम हसन व हुसेन यांचें मृत्युदुःख व आसूरांची तयारी यांत गढले होते. नंतर फकीर व दरवेशी यांना खैरात केली. पुढें

---

१ श. १७१३ आश्विन वद्य ८; इ. स. १७९१ आक्टोबर २०.

२ हा अहमदशाह दुर्रानीचा मुलगा असून बापाच्या पश्चात् इ. स. १७७३ मध्यें गादीवर आला. पहाः टेटकृत दि किंगडम ऑफ अफगानिस्तान (दे), पृ. ८८.

शाहजादा हुमायून शाह[1] याची अर्जी आली कीं, चाकर महाराजांच्या हुकमाप्रमाणें हातीं असलेल्या जमेतीसह कंधारहून कूच करून नजीक आला आहे. लवकरच पायांपाशीं येईल. तेव्हां मुल्ला गफ्फारखान व काजी फैजुल्लाखान यांना विचारिलें कीं, आम्हीं शाहजाद्याला बोलाविलें नव्हतें. फक्त फौज परत पाठविण्याबद्दल लिहिलें असतां तो स्वतः कां आला ! मशारनिल्हे बोलले कीं, भेटीचे वेळीं स्पष्ट होईल. नंतर हुजूरचा बख्श येथील अधिकारी मन्सूरखान याचा अर्ज आला कीं, 'मुराद शाहच्या सैन्याशीं त्याच्या भावानें लढाई दिली व तींत जखमी झाला. तेव्हां त्यानें कळविलें कीं, कुमकेसाठीं मजकडे फौज पाठवावी. त्यावर मी विचार केला कीं, फौज पाठवावी तर आपणांस कळविलें नसल्यानें आपणांस निराळें वाटेल. (३६) म्हणून या चाकरानें टाळाटाळ केली. आतां उपर्युक्त हुजूर येत आहे. आपणांपाशीं कांहीं अर्ज केल्यास मनावर घेऊं नये. मुराद शाहाचा मुलगा व मेव्हणा हुजूरकडून मजकडे आले. मुलाला वाळवंटांतून पार करून दिलें. आतां तो बापाजवळ गेला असेल.' यावर हुजूरनीं फर्माविलें कीं, मन्सूरशाहास लिहावें कीं, समाधानानें असावें, उपर्युक्त (इकडे) येईल तेव्हां समजून येईल. नंतर शाहजादा मिर्झा अहसन बख्त[2] याची अर्जी आली कीं, 'गुलाम लिहिल्याप्रो पेशावरास जाऊन राहिला

---

१ तैमूरशाहास एकंदर २१ मुलगे असून त्यांपैकीं हा सर्वांत मोठा व बापाच्या मृत्युसमयीं कंधार येथील सुभेदार म्हणून होता. पहाः एल्फिन्स्टनकृत दि अकाउंट ऑफ दि किंगडम् ऑफ काबूल (का), भाग २ पृ. ३६३, टे.९४

२ हे दोघे त्याच्या अत्यंत विश्वासू लोकांपैकीं असून प्रत्येक जण कोणत्या ना कोणत्या महत्त्वाच्या हुद्यावर होता.

३ मुरादशाह किंवा शाह मुराद हा बुखाऱ्याचा (!) राजा असून फार दिवसांपासून तैमूरच्या राज्यावर आक्रमण करीत असे. शेवटीं इ. स. १७८९ च्या वसंतांत त्यावर स्वारी करून व त्याच सालच्या हिवाळ्यापर्यंत ती चालवून तैमूर कसाबसा विजयदर्शक तह करून परत काबुलास आला. या तहाचें एक अंग म्हणून शाह मुरादचा मुलगा तैमूरकडे (बहुधा) ओलीस पाठविला गेला (का २।३६०–३६२). मुरादशाहाच्या मुलाचा उल्लेख यापुढेंच आला आहे. पण एल्फिन्स्टननें हा तैमूरशाहाकडे आला असतां त्यास ताबडतोब बिदा केलें असें जें म्हटलें आहे तें बरोबर दिसत नाहीं. तसेंच मुरादशाहाचा भाऊ त्याच्या विरुद्ध बागत होता व त्यांची एकमेकांशीं लढाई होण्यापर्यंत मजल गेली होती ही माहिती का मध्यें नाहीं.

४ हा मोगलवंशापैकीं एक असून आपणांस हिंदुस्थानांत कोठें तरी राज्य मिळावें यासाठीं खटपट करीत होता. तैमूरची मदत मिळविण्यासाठीं काबूलला जावें असा त्याचा विचार होता. पुढें तो काबूलास गेल्याचें या पत्रांतच नमूद आहे.

आहे. आतां विनंति कीं, हुजूर पेशावरचे बाजूस येतील तर फार चांगलें. नाहीं-पेक्षां चाकरास हुकूम व्हावा म्हणजे तो भेटीस येऊन हेतू असेल तो निवेदन करील. मला हिंद किंवा विलायत याशिवाय निसरी जागा नाहीं. हुजूर पूर्वीच हिंदुस्थानचे राजे झाले होते. आतांही तोच समय आहे.' त्यावर लिहिण्यांत आलें कीं, 'पेशावरांत समाधानें असावें. आम्ही लवकरच तिकडे येऊन लिहिल्याप्रमाणें करूं. तुम्हांस आम्ही हुमायून शाहापेक्षां जास्त प्रिय लेखितों. यांत प्रतारणा न समजावी.' आणि अहमदखान करंजीस लिहिलें कीं, 'शाहजाद्यास खर्चास लागेल तें विनतक्रार पोंचवीत जावें, मुजऱ्याकरतां जावें व जें कांहीं फर्मावितील तें करावें. तसेंच बालासारमधील पडल्या झडल्या घरांची दुरुस्ती करावी. याच कामासाठीं पूर्वी इल्तफात अलीखानास रवाना केलें असून आपल्या फौजेस खैबर घाटांतील अफगाणांच्या—जे येणाऱ्या जाणाऱ्यांवर दांडगाईनें हात टाकतात–तंबीसाठीं पाठवावें. (३७) तुमच्या हातून होत नसेल तर इकडे कळवावें. म्हणजे इकडून शिक्षा होईल.' नंतर मुराद शाहाच्या भावानें येऊन पांच अश्रफी नजर केल्या आणि दर्शन घेऊन व रेशमी कपडे वगैरे भेट गुदरून अर्ज केला कीं, 'मुरादशाहाच्या फौजेनें माझ्याशीं नाहक विरोध केला. बंद्यानें हुजूरच्या पाहाऱ्यामुळें मुकाबला केला नाहीं. कारण हुजूर दोष देतील कीं, पुन्हा बिघाड केला. म्हणून हुजूर येऊन विनंती करीत आहे कीं, तो प्रदेश खराब झाला आहे. एक वेळ साहेबांनीं तिकडे यावें किंवा या बंद्याबरोबर फौज द्यावी म्हणजे मुकाबला करतां येईल. नाहीं तर साहेबांस जड जाईल.' हजरतांनीं विचारलें कीं, 'हुजूरकडून मन्सूरशाहा बल्खमध्यें आहे. पण त्यानें कांहींच कळविलें नाहीं.' तेव्हां मुरादच्या भावानें अर्ज केला कीं, 'बंद्यानें त्यास सांगितलें होतें जे सरकारची फौज मजबरोबर द्यावी म्हणजे मुरादशाहास शिक्षा करतां येईल. पण त्यानें लक्ष न दिल्या-मुळें लाचार होऊन मी आलों आहे.' तेव्हां हजरतांनीं पुष्कळ दिलासा देऊन डेरा देण्यास व सर्व व्यवस्थित घडून येईल म्हणून सांगितलें. नंतर शाहजादा हुमायून शाह काबूलजवळ आल्याचें सांगितल्यावर हजरतांनीं त्यास सामोरें जाण्यासाठीं मुल्ला गफ्फारखान, करीमखान, मीर्झा नूर मुहम्मदखान वगैरेंना पाठविलें. त्याप्रमाणें उपर्युक्त लोकांनीं सामोरे जाऊन पांच पांच चार चार अश्रफी नजर केल्या. तो त्यांबरोबर काबूलमध्यें येऊन मोहरमच्या १५ तारखेस[3] हुजूर आला आणि त्यानें

---

१ हा तैमूरनें नेमलेला पेशावरचा सुभेदार.

२ बाला सार=बाला-इ-हिसार; येथें पेशावरच्या किल्ल्यांतील उंच भाग• किंवा बाले किल्ला.

३ श. १७१३ भाद्रपद वद्य २; इ. स. १७९१ सप्टेंबर १४

२१ अश्रफी व इतर तद्देशीय नजराणा गुदरला. हजरत त्यास आलिंगन देऊन फार खुश झाले. त्यानें विनंति केली कीं, 'आपला पेशावरला जाण्याचा इरादा ऐकून आपणांस कांहीं सांगण्यासाठीं म्हणून आलों आहे.' त्यावर हजरतांनीं ठीक केलें असें म्हणून पोषाक फर्माविला. नंतर पागा व तोफखाना यांच्या दारोग्यांना फर्माविलें कीं, खाशांचे घोडे जड सामानासह पेशावरास रवाना करावे. (३८) नंतर हुमायून शाहानें अर्ज केला कीं, 'यूसफझई[1] अफगाण हरामजादे व दांडगे आहेत. त्यांची इच्छा आहे कीं, हजरतांनीं कूच केलें म्हणजे इतर लोकांमागून जाऊन व जमून बिघाड करावा.' यावर हजरत म्हणाले 'आम्हालाही माहीत आहे. कूचाचे वेळीं सर्वांनाच बरोबर घेऊं.' नंतर काजी फेजुल्लाखान व गफफारखान यांना फर्माविलें कीं, नसीरखान तबरूही वगैरेंना लवकर पत्रें धाडावीं. पुढें मोहरमच्या २१ तारखेस हजरत मुलगे व प्रधान यांसह काबूलपासून पांच कोस अंतरावर असलेल्या पीर साहेबाचे दर्ग्याच्या यात्रेस गेले; तेथें हजरतांनीं २१ अश्रफी, कफनी, फुलांची चादर व इतर वस्तू आणि बरोबरच्यांनीं योग्यतेप्रमाणें ५।५ ७।७ अश्रफी नजर केल्या. नंतर दर्ग्याच्या चाकरांनीं थंडीसाठीं आणखी वस्तू देण्याबद्दल विनंति केली. तेव्हां हजरतांनीं ५०० रुपये, दोनशे कुरती व अल्खाती (अल्खालिक ?) देवविली व परत काबूलला आले. आल्यावर काश्मीरचा सुभेदार जमाखान याच्या वकीलास 'फर्माविल्याप्रमाणें पश्मीना आणवून द्या' म्हणून सांगितलें. त्यानें विनविलें कीं, 'काश्मीराहून रवाना झाला आहे. लवकरच येईल.' त्यावर ठीक आहे म्हणून बोलले. नंतर सिंधच्या वकीलास निकड लावली कीं, बाकी चुकती करावी. त्यानें विनविलें कीं, 'मी ताकीद देऊन लिहिलें आहे. लवकरच येईल.' इतक्यांत हजरतांस भगंदर किंवा नासरू झाल्यामुळें फार ताप आला. वैद्यांनीं, इलाज करून बरें होईल पण कांहीं दिवस घोड्यावर बसणें बंद करा म्हणून सांगितलें. आणि औषधोपचार केला. दरम्यान (३९) शाहजादा मीर्झा अहसन बख्ताचा अर्ज आला कीं, 'रात्रंदिवस पायांच्या दर्शनाची इच्छा करीत आहे व त्यासाठींच इतका लांब आलों आहे. तरी आपल्या पायांशीं येण्याबद्दल व पोचविण्याबद्दल अहमदखानास लिहून यावें.' हजरतांनीं खलबत करून पेशावरच्या सुभेदारास लिहिण्यास सांगितलें कीं, 'मीर्झासाहेबास सामान पाहिजे असेल तें आणि रक्षणासाठीं दोन हजार स्वार व प्यादे देऊन काबूलकडे पाठवून द्यावे. तसेंच इतर जी कांहीं आज्ञा होईल तीप्रमाणें करावें' नंतर अहसन बख्तास लिहिलें कीं, 'घर तुमचेंच आहे. यावें. सर्व व्यवस्थेसाठीं पेशावरच्या सुभेदारास लिहिलें आहे. व्यवस्था

---

१ एका अफगाण जातीचें नांव.

२ श. १७१३ भाद्रपद वद्य ८; इ. स. १७९१ सप्टेंबर २०

करून हजर करील. जवळ आल्यावर हुजूरच्या नोकरांन सामोरें पाठवीन. मी येणार होतों. पण मगंदरामुळें राहिलों.' तसेंच काजी फेजुल्लाहखान, मुल्ला गफ्फारखान व करीमखान वगैरेंना फर्मावि‍लें कीं, 'शाहशादा काबूलपासून दोन मजलीवर येईल तेव्हां आणि हुमायून शाह व सिकन्दर शिकोह यांना कळविलें कीं, 'शाहजादा शहराजवळ येतांच, त्यास सामोरें जावें.' नंतर जलालाबादच्या अधिकाऱ्यास पत्र धाडलें कीं, 'शाहजादा येतांच त्याच्या बरोबर राहून त्यास आपल्या हद्दींतून पार करावें व चाकराला योग्य अशा सर्व गोष्टी कराव्या.' नंतर सिंधच्या राजाच्या वकीलाला सांगितलें कीं, 'तुम्ही आपल्या अशीलास बाकीची रकम लवकर पाठविण्याबद्दल लिहावें. (४०) नाहीं तर फौज पाठवून शिक्षा होईल.' तेव्हां वकीलानें अर्ज केला कीं,'सेवकानें पूर्वीच ताकीद करून लिहिलें होतें. आतांही लिहितों. पण हुजूरचेंही पत्र जावें.' तेव्हां दफ्तरदारांस पत्र लिहिण्याबद्दल हुकूम झाला. नंतर अब्दुल्लतीफखान याचे मार्फत एलची असदुल्लाहखान याचा अर्ज आला कीं,'सेवक पटेल बहादुरांच्या वकीलाबरोबर शाहजहानाबादेहून बीकानेर तर्फेस रवाना झाला आहे. लवकरच पायांशीं येईल.' नंतर पेशावरचा सुभेदार अहमदखान करन्जी याचा अर्ज आला कीं,'हुकमाप्रमाणें मीर्झा साहेबांची सर्व तयारी करून दिली असून स्वतःच्या जमेतीसह हुजूरकडे रवानगी करून दिली आहे.' हें समजल्यावर हजरतांनीं हरकाऱ्यांची जोडी व सांडणी स्वार मजलोमजलीची हकीकत कळविण्यासाठीं रवाना केले. नंतर जलालाबादच्या अधिकाऱ्याचा अर्ज आला कीं,'मीर्झा अहसन बरख्त येथें आले असतां मी करावयाची ती चाकरी करून स्वतःच्या लोकांसह त्यांस हुजूरकडे रवाना केलें.' नंतर हजरतांनीं फेजुल्लाहखान, करीमखान, गफ्फारखान, पायन्दहखान[1] व इतर यांना फर्मावि‍लें कीं, लवकर जाऊन आपल्याबरोबर त्यास आणा. तेव्हां त्यांनीं काबूलहून दोन मजलीवर जाऊन आणि चार चार पांच पांच अश्रफी नजराणा देऊन त्याची भेट घेतली. शाहजाद्यानें मेहरबानी दाखविली व हजरतांची ख्याली खुशाली विचारली. तेव्हां त्यांनीं सांगितलें कीं, 'रात्रंदिवस आपल्या स्मरणांत जातात व आपणांवर फार खूश आहेत.' नंतर तेथून कूच करून (४१) सरदारांसह काबूल जवळ येऊन एका बागेंत डेरा दिला. मग गफ्फारखान व काजी मजूकर यांनीं ही बातमी हजरतांस सांगितली. तेव्हां हजरतांनीं हुमायूनशाह वगैरेंस आपल्या जमेतीसह जाऊन शाहजाद्यास आणण्यास सांगितलें. त्याप्रमाणें ते गेले. ही बातमी शाहजाद्यास समजून तो त्यांस सामोरा आला, भेट घेतली व आपसांत कुशल प्रश्न झाले. शाह-

---

१ राज्याच्या वारसाविषयींचे भांडणांत जय मिळवून गादीवर बसल्यावर ज्यांना तैमूरनें बक्षिसें दिलीं त्यांमध्यें पायन्दहखान असून त्यास सराफराजखान हा किताब दिला आणि त्याची जमात जी बारुकझई तिचा पुढारी बनविलें, (टे ८९).

जादा बोलला कीं,' निमकहरामांनीं आमचें राज्य उध्वस्त केल्यामुळें तें दक्षिणीयांच्या हातांत गेलें. तुमची भेट झाली हें फार चांगलें झालें.' नंतर एक जागीं भोजनादि व्यवहार करून ता. १ माहे सफर सन १२०६ रोजीं[1] तैमूरशाहाच्या भेटीस आले आणि रीतीप्रमाणें बरोबरच्या लोकांसह नजरा करून भेट घेतली. हजरतांनीं आलिंगन देऊन विचारपूस केली. नंतर विचारल्यामुळें शाहाजाद्यानें इत्थंभूत सर्व हकीकत– हिंदुस्थानकडे जाणें, नकद व सामान गारद होणें व गुलाम कादिर वगैरे हरामांनीं तें परत न देणें, वजीराचे हजर होणें वगैरे–विस्तारानें सांगितली. तेव्हां हजरतांस दुःख होऊन ते उद्गारले कीं,'तुमच्या भावानें सलतनतीची कांहींच हकीकत कळविली नाहीं. ही सर्व हकीकत फार कालानंतर अखबारांवरून कळून आली. असो. सर्व कामें कालाधीन असतात. परमेश्वराची इच्छाच स्पष्ट होते. सध्यां तुम्ही पूर्ण समाधानें मुक्काम करावा. सर्व नीट घडेल.' त्यानें अर्ज केला कीं,'सर्व जगांत (४२) हिंदुस्थानचा एक व या विलायतीचा एक असे दोन राजे महशूर आहेत. या साठींच एवढा प्रवास करून आलों आहे.' नंतर हजरतांनीं त्यास व बरोबरच्या लोकांस उत्तम पोशाख वगैरे देऊन जहानखानाच्या हवेलींत राहविलें आणि गफ्फारखानास फर्मावितें कीं, 'त्यांची योग्य व्यवस्था करून रोज मुजरा करण्यास जावें ' आणि काजी फैजुल्लाहखानासही हुकूम झाला कीं, ' तुम्ही त्याची हकीकत सांगत जावी.' नंतर वैद्यांना बोलवून प्रकृतिविषयीं विचारलें. त्यांनीं औषध केलें. पण हजरतांनीं सांगितलें कीं,'आपल्यास संयम होणार नाहीं. इतर उपाय करावा. बाकी ठीक आहे.'

मीर्झा अहसन बख्त पेशावरमध्यें शाह वलीखानाच्या हवेलीमध्यें १०० लोक, १५ घोडे, १० उंट यांसह डेरा देऊन होता. बरोबर असलेला वियाझ (स) उद्दीनखानाचा मुलगा गुलाम हुसेन खान हा परत येण्याच्या अटीवर विदा होऊन बापाकडे गेला. हजरतांच्या हुकमाप्रो अहमदखान करन्जी रोज शाहजाद्याकडे मुजऱ्यासाठीं येई व व्यवस्था करी. शाहजाद्यानें अहमदखानामार्फत अर्ज पाठविला कीं, ' आपलीं दोन पत्रें लवकरच इकडे येण्याबद्दल आलीं. त्याच आशेवर शाहजाद्यानें पेशावरांत मुक्काम केला व रयमल वगैरे सावकारांकडून पैसे काढून खर्च केले.' नंतर अहमदखान करन्जीच्या नावें पत्र (४३) आलें कीं, ' शाहजाद्याची नीट व्यवस्था करावी ' व शाहजाद्यासही निघून येण्याबद्दल पत्र आलें. त्याप्रमाणें त्यानें

---

१ श. १७१३ आश्विन शुद्ध ३; इ. स. १७९१ सप्टेंबर ३०

२ अहमदशाह अब्दाली मरतांच तैमूरला गादी न मिळतां आपला जांवई सुलेमान यास ती मिळावी असा कट शाहवलीखानानें केला असतां त्यास जहानखानानें मदत केली होती.

८ मुहर्रमला[1] पेशावराहून कूच केलें. अहमदखानानें ओझ्याकरतां उंट, स्वारीसाठीं घोडे, ५००० रुपये रोख वगैरे सरंजाम करून देऊन अर्ज केला कीं, 'स्वारीबरोबर दोन हजार स्वार येतील. तसेंच हुजूरचे उमराव सामोरेही येतील.' शाहजाद्यानें ठीक म्हणून म्हटलें आणि शाहजहानाबादेहून आलेल्या दोन कासीद जोड्यांपैकीं एकीस आणलेल्या पत्रांचीं उत्तरें देऊन परत पाठविलें व दुसरीस काबूलहून परत पाठविण्यासाठीं आपणाबरोबर घेतलें.

काश्मीरचा सुभेदार काश्मीरमध्येंच सुभ्याच्या वसुलींत गढून राहिला आहे. हुजूरकडे पाठविण्यासाठीं पश्मीनाची तयारी करीत आहे.

भावलखान[2] दाऊद पोत्रा भावलपूर मध्यें आहे. त्याचा मुलगा मुबारिझखान मुलखाच्या बंदोबस्तासाठीं सभोवर हिंडत आहे.

गाझी उद्दीनखान वझीर मुलासह बागपतन येथें आहे. पण पूर्वी एकदां मुक्काम ठेवलेल्या खैरपूर गांवीं जाण्याचा इरादा आहे.

ले. ३० जु. ३४ जवल १२	२	श. १७१३ पौष शुद्ध १३ इ. १७९२ जानेवारी ७

هو

منتخب اخبارات کابل لغایت دوازدهم ۱۲

جمادالاول سنه ۳۴

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل رونق افروز اند و قاضی فیض الله خان و ملان غفار خان و محمد اسلام خان و عبداللطیف خان و نور محمد خان وغیره حاضر شده مجری کردند نور محمد خان بحضور اقدس التماس نمود کم از باعث نا موافقت آب [*و] هوای این ملک مزاج مرشد زاده زناق میرزا احسن بخت بهادر باز علیل شده ازین جهت همراهیان میرزا موصوف بسیار متفکر اند بعد استماع این معنی حضرت ظل سبحانی از [×]از حاضران استفسار فرمودند کم الحال چم صلاح عرض مینمایند باز هم ها التماس ساختند کم قربان

---

१ श. १७१३ भाद्रपद शुद्ध १०; इ. स. १७९१ सप्टेंबर ७

२ भावलपूर संस्थानचा मूळ पुरुष असें वाटतें. हा व सैमूरशाह यांमध्यें इ. स. १७८८ च्या आरंभीं झगडा झाला होता. (का २।३२०)

× हा शब्द जास्त झाला आहे. गाळावा.

شوم حضرت مالک اند هرچه بمزاج آید ارشاد فرمایند ما بنده ها تابع امر عالی هستم لیکن صلاح دولت همین است که میرزا موصوف را معه مردمان خود بسمت ملتان و یا پشاور وغیره روانه فرمایند که چند روز آنجا استقامت خواهند فرمود بعد آن تدارک نموده خواهد شد همه مکانات حضور والا اند مضایقه هیچ نیست فدویان پیشتر هم بجناب عالی التماس ساخته بودند اگر بر تقدیر مزاج میرزا صاحب علیل زیاده خواهد شد موجب متفکری و قلق خواهد گردید در جواب ارشاد فرمودند که درست است بعد آن به نور محمد خان فرمودند که شما نزد میرزا رفته خبر مزاج استفسار سازند و از طرف حضور بگویند که مضایقه هیچ نیست در این جا از مختلفی آب [*و] هوا مزاج آن عزیز قرار واقعی درست نمی باشد لازم که بالفعل بر هر مکان که مرغوب مزاج باشد رخصت شوند بعد موافق معروض آن عزیز تدارک کرده خواهد شد چنانچه نور محمد خان پیش میرزا صاحب آمده همه ارشادات حضور انور را حرف بحرف گذارش کرده بعد مسموعه میرزا موصوف فرموده که بهتر درمیان خودها مشورت ساختم آنچه که قرار خواهد یافت بحضور حاضر شده التماس خواهم نمود حالا مزاج بفضل ایزد متعال بصحت است بعد ازان عرضی رعایا پشاور در نظر گذشت مندرج بود که از ناظم مذکور بندوبست صوبه پشاور قرار واقعی نشده و همیشه قزاقان [*در] دره خیبر بر بیوپاریان و سوداگران آیند روند افتاده غارت گری مینمایند از این جهت بد عملی است امیدوار فضل و کرم که پرداخت رعایا فرمایند بعد مطالعه حضوت قضا قدرت از ملان غفار خان فرمودند که لایق کاروبار صوبه داری شاه زاده میرزا عباس خان بنظر می آید چه صلاح است عرض کرد که درست است لیکن جلد رخصت فرمایند چرا که موسم افتادن برف عنقریب رسیده فرمودند که بهتر به میرزا گفته دهند که تیاری سازند بعد آن برادر

مراد شاه حاضر شده مجری کرده عرایض ساکنان کندس وغیر گذارانیده بعد مطالعه پروانگی جواب صادر شده من بعد نور محمد خان از نزد میرزا احسن بخت بهادر حاضر شده عرض نمود که میرزا صاحب فرمودند که اگر مزاج حضرت ظل سبحانی برهمین معنی مرغوب شده که ما را بکسی مکان رخصت فرمایند این جانب حاضر است بهتر سند صوبه داری ملتان مقرر نمایند این جانب در آن جا رسیده بندوبست خواهد نمود درین صورت هم احوالات کاردانی مایان بعضور اظهر خواهد شد بعد آن قاضی فیض الله خان وغیره ارکانان عرض نمودند که خوب لیکن مظفر خان را به نیابت میرزا مسطور که واقف کار است سرافراز و ممتاز دارند بعد ازان حضرت ظل سبحانی از نور محمد خان استفسار فرمودند که اول ما بدولت به میرزا موصوف فرموده بودم میرزا مذکور انکار کرده بود حالا چه طور راضی شدند باعث آن چیست نور محمد خان عرض نموده که فدوی را باعث دریافت شده میرزا صاحب در دل خود قیاس نموده که حضرت آنچه ارشاد میفرمایند محض پرورش و بهبودی این جانب و سوای ازین مخفی نوشت خواند غیازالدین خان بدین مضمون نزد میرزا صاحب رسیده که اگر حضرت پادشاه آن صاحب را رخصت فرمایند بصوبه ملتان تشریف آرند در آن جا هم تدارک خواهد شد درجواب فرمودند که درست است بعد ازان حضرت اقدس از میرزای دفتر ارشاد کردند که بالفعل داخلای معاصل صوبه ملتان چه قدر است عرض نمود اول بسیار بود الحال هم بعد وضع خرچ سه لکهه روپیه سال است اگر تدارک شود زیاده ازین معاصل بظهور آید بعد آن قاضی فیض الله خان عرض نموده که از روی تواریخ دریافت شده که پیشتر صوبه ملتان و نیز صوبه لاهور به شاه زاده ها شده است فرمودند که میرزا احسن بخت هم ما بدولت را بجای شاهزاده میرزا عباس و میرزا همایون است همه ها التماس ساختند که بجا ارشاد

میفرمایند حضرت سوای از مرشد زاده ها همایون شاه وغیره زیاده تفضلات فرمودند بعد ازان نور محمد خان را برای طلب نزد میرزا احسن بخت بهادر فرستادند من بعد میرزا موصوف معم همراهیان بحضور والا حاضر شده مجری کرده حضرت قدر قدرت از راه تفصلات فرمودند کم برای نا موافقت آب [*و] هوا قدر آن عزیز را رخصت میکنم و الانم از خود جدا ساختن دل نمی خواهد لیکن انشاء الله تعالی بعد رفع هنگام برف موافق معروضم شما خود متوجم آن سمت شده همم امورات حسب دلخواه آن عزیز بظهور خواهد آمد و یا برای تدارک قشون ها روانم نموده خواهد شد و مظفر خان در بندگی و غلامی حاضر خواهد ماند از دست. مشارالیم کاروبار صوبم بگیرند کم مرد هوشیار و سپاهی مے نظیر است بعد یک گهری در خلوت مذکورات مانده بهم وجوه تسلی و تشفی کرده دادند بعد آن خلعت ملبوس خاص فاخره معم اسپ ساز نقره و طلا و سم ۳ رقم جواهر و بیست پنج راس اسپ دیگر معم ساز نقره و طلا عنایات فرمودند میرزا موصوف آداب بجا آورده من بعد از حضور بر آمد شده بر دیودهی زنانم یعنی حرم سرای تشریف برده از ان جا هم خلعت ها عمده و پوشاکی ها و خوانچم ها میوجات عنایات شده و تشفی فرمودند کم آن عزیز چند روز در ملتان تشریف دارند درین صورت همم اسباب آن عزیز درست خواهد شد درین عرصم قشون شاهی هم از جابجا فراهم خواهد شد همم امورات بحسب دلخواه آن عزیز بظهور خواهد آمد دیچ اندیشم بخاطر نیارند من بعد میرزا موصوف مراجعت کرده بدیره خود آمده تیاری ساختم از حضور اقدس نور محمد خان آمده دو لکهم روپیم را تنخواه بر صوبم ملتان و دیره غازی خان و یک لکهم روپیم نقد برای خرچ و ظروف ها نقره جهت پخت خاصم و خیلم خورد کلان و شتران بنابر بار برداری گذرانیده عرض نمود کم هفتصد مردم منجملم و ستم

غلامان از حضور والا تعینات صاحب شده اند و متصدیان ارشاد فرمایند کہ رسید مبلغہای بغلام نوشتہ دھند و سہ هزار سوار دیگر کہ از حضور انور تعینات شده است فردا برکاب آمده حاضر خواهد شد در جواب فرمودند کہ بہتر بعد ازان میرزا صاحب موجودات کارخانجات خود ملاحظہ کرده چہتہ بہ هر یک تقسیم فرمودند بعد معہ افواج خود سوار شده برای زیارت درگاہ حضرت بابر بادشاہ تشریف برده قدمبوس نموده نذر نیاز گذرانیده دعاء خواستہ پانصد روپیہ دیگر برای روشنی عرس نیاز کرده معاودت فرموده بدیره خود تشریف آوردند بعد ازان نور محمد خان از حضور اقدس حاضر شده عرض نمود کہ امروز ساعت نیک است و سوای ازین موسم افتادن برف عنقریب رسیده صاحب کوچ فرمایند چنانچہ میرزا موصوف بخوشی تمام کوچ برخ پشاور فرمودند بعد نور محمد خان بحضور حاضر شده التماس نموده کہ امروز میرزا احسن بخت بہادر کوچ فرمودند من بعد از حضور رقم بنام مظفر خان صادر شده کہ مرشد زاد میرزا احسن بخت بہادر را برای انتظام صوبہ ملتان رخصت کرده شد می باید کہ در بندگی میرزا مذکور حاضر مانده یک لکہ روپیہ را تنخواہ بر شما کرده شد جلد سر انجام کرده دهند و یک رقم بنام ناظم دیره غازی خان صادر شده کہ تنخواہ یک لکہ روپیہ میرزا احسن بخت بہادر نموده شده مبلغ مذکوره جلد سر انجام کرده دهند و سوای ازین بندگی و غلامی بجا آرند بعد ازان قاضی فیض اللہ خان و ملان غفار خان التماس ساختند کہ حضرت برای رخصت میرزا عباس خان بہادر بہ صوبہ داری پشاور فرموده بودند چنانچہ ساعت نیک کوچ میرزا موصوف عنقریب رسیده توقع کہ ×کہ امروز بحضور لامع النور طلبیده رخصت فرمایند در جواب فرمودند کہ بہتر بعد حضرت از ارکانان خلوت فرمودند همہ ها معروض داشتند کہ در

× हा शब्द जास्त पडला आहे. गाळावा.

فرستادن میرزا عباس خان بهادر هیچ قباحت نیست بندوبست صوبه مذکور بوجه احسن خواهد شد دره خیبر والم کم سر یورش برداشتم اند آیندگان و روندگان را غارت می سازند بسزای خود رسیده بجای خود ها خواهد نشست و مبلغان کم از دوسالم قرار واقعی تحصیل نمی شوند از رسیدن میرزا موصوف درستگی خواهد شد بعد ازان حسب الطلب حضور والا شاهزاده عباس خان بهادر حاضر شده مجری کردند حضرت از راه تفضلات خلعت کلاه چهارجغه و الخالق سمور و شملم وغیره عنایت فرمودند کم جلد بر پشاور رفته بندوبست سازند بعد از رفع هنگام برف دائره دولت هم متوجه آن سمت خواهد شد میرزا موصوف آداب بجا آورده مرخص شده بدیره خود آمده بعد ازان ملان غفارخان و عبداللطیف خان کاغذ سپاه مردم متعینم میرزا عباس ملاحظه کنانیده بعد مطالعم یک لکهه روپیه نقد جهت خرچ سپاه عنایت کردند چنانچه میرزا عباس خان مرخص شده معه کریم خان و عندال خان وغیره کوچ برخ پشاور کردند و اراده حضرت هم بعد انقضای ایام برف برخ پشاور است آینده باید دید رقم بنام صوبه پشاور بدین مضمون صادر شده کم شما صوبه مذکور را حوالم شاهزاده عباس خان نموده خود را بحضور والا برسانند چرا کم از شما بندوبست دره خیبر بظهور نرسیده بعد ازان عرضی فتح علی خان تالپور یم بنظرگذشت بعد ملاحظه برای جواب بم ملان غفار خان حکم صادر شده بعد آن عرضی غیازالدین خان بحضور گذشتم نوشتم بود کم غلام قصد شرف ملازمت میدارد در جواب صادر شده کم بیایند

(२९) ता. १२ जमादिलावल सन ३४ (शाह आलमी जुलूस) पर्यंतची काबुल येथील निवडक बातमी.

तैमूरशाह काबूलमध्यें खुशाल आहेत. काजी फेजुल्लाहखान, मुल्ला गफ्फारखान, मुहम्मद इस्लामखान, अब्दुलगनीफखान, नूर मुहम्मदखान वगैरेनीं हजर होऊन मुजरे केले. नूर मुहम्मदखानानें अर्ज केला कीं, 'या मुलखाच्या अननुरूप हवापाण्यानें मीर्झा अहमन बख्तची प्रकृति पुन्हां बिघडली आहे. यामुळें सेवेत्सुकता

१ श. १७१३ पौष शुद्ध १३; इ. स. १७९२ जानेवारी ७.

काळजी वाटत आहे.' हें समजल्यावर हजरतांनीं सभासदांना सल्ला विचारला. त्यांनीं (५०) शहाजाद्यास मुलतान, पेशावर वगैरे बाजूस पाठवावें म्हणजे ठीक होईल असें मत दिलें. त्यावर हजरतांनीं ठीक म्हणून म्हटलें व नूर मुहम्मदखानास शाहजाद्याकडे पाठवून त्यास तसें कळविण्यास सांगितलें. त्याप्रमाणें नूर मुहम्मदखानानें केलें असतां शाहाजाद्यानें, जें ठरेल तें कळवूं; सध्यां प्रकृति ठाक आहे असें सांगितलें. नंतर पेशावरच्या प्रजेची अर्जी आली कीं, 'येथील नाजिमाकडून पेशावर सुभ्याचा बंदोबस्त न होऊन चोर हमेशा खैबर घाटांतून येजा करणारे व्यापारी व सौदागर यांवर हल्ला करून लूट करतात. यामुळें बद् अमल होतो. तरी रुपा व्हावी.' तेव्हां हजरतांनीं मुल्ला गफ्फारखानास 'शाहजादा मीर्झा अब्बासखानें सुभेदारीच्या लायक आहे. काय सल्ला आहे' म्हणून विचारलें. त्यानें 'ठीक आहे. पण बर्फ पडण्याचा काळ जवळ आला आहे. तरी लवकर पाठवावें' असें विनविलें. तेव्हां हजरतांनीं शाहजाद्यास तसें कळविण्यास सांगितलें. नंतर (५१) मुराद शाहाच्या भावानें येऊन मुजरा केला व कुन्दुसं वगैरेंच्या रहिवाशांची विनंति कळविली. नंतर नूर मुहम्मदखानानें येऊन शाहजाद्यातर्फे विनंती केली कीं, 'आपल्या इच्छेप्रमाणें मी जातों. मला मुलतान सुभ्याची सनद् मिळावी. मी तेथील बंदोबस्त करून सर्व हकीकत आपणास कळवीन.' तेव्हां काजी फैजुल्लाहखान वगैरेंनीं अर्ज केला कीं 'ठीक आहे. पण मुजफ्फरखान बाकिफ असल्यामुळें त्यास नायबगिरी द्यावी.' नंतर हजरतांनीं नूर मुहम्मदखानास विचारलें कीं, 'प्रथम नाकबूल असतां आतां शाहजादा कसा तयार झाला?' त्यावर मुहम्मद खानानें 'आपल्या हेतूच्या शुद्धतेची त्यास खात्री वाटली व शिवाय बियाबुद्दीनखानानें शाहजाद्यास मुलतान येथें गेल्यावर सर्व प्रकारची मदत करण्याचें कबूल केलें आहे' असें सांगितलें. पुढें हजरतांनीं दफ्तरदारांस मुलतानच्या महमुलाविषयीं विचारलें त्यांनीं सांगितलें कीं, खर्च वजा जातां तीन लाख रुपये आहे. आतां काजी फैजुल्लाहखानानें विनविलें कीं,'लाहोर व मुलतान हे सुभे पूर्वी शाहजाद्यांना दिले आहेत.' त्यावर हजरत उत्तरले कीं, 'मीर्झा अहसन बख्त आम्हांस हुमायून व अब्बास या शाहजाद्याप्रमाणेंच आहे.' (५२) नंतर नूर मुहम्मदखानाकडून शाहजाद्यास बोलावून आणिलें आणि त्यास निरोप देण्याचें कारण, बर्फाचा काळ संपल्यावर स्वतः तेथें येऊन सर्व व्यवस्थित करण्याचा इरादा इत्यादि गोष्टी सांगून, समाधान करून व पोशाक वगैरे देऊन बिदा केलें. शाहजादा तेथून अंतःपुराकडे गेला. तेथेंही पोशाक

---

१ हा तैमूरचा एक मुलगा असून या वेळेपासून तैमूरच्या मृत्यूपर्यंत पेशावरच्या सुभेदारीवर होता.

२ याचा इंग्रजी अक्षरविन्यास Kunduz असा केलेला आढळतो, हें गांव काबूलच्या जवळ जवळ उत्तरेस १६० मैलांवर आहे.

व समाधानाच्या गोष्टी वगैरेंनीं सन्मानित होऊन बिदा झाला. शाहजाद्यानें आपल्या डेऱ्यास येऊन प्रयाणाची सिद्धता केली. इतक्यांत नूर मुहम्मदखानानें येऊन मुलतान व डेरा गाझीखान या मुभ्यांवर दोन लाख रुपयांच्या हुंड्या व एक लाख रुपये रोख खर्चासाठीं दिले व सांगितलें कीं, 'तुमच्यासाठीं ७०० लोक व ६ (५३) चाकर नेमले आहेत. कामगारांना यांजपाशीं पावत्या देण्यास सांगावें. शिवाय जास्त नेमलेले तीन हजार स्वार उद्यां हजर होतील.' यावर शाहजादा ठीक म्हणून म्हणाला. नंतर त्यानें आपलें सामान विभागून दिलें व स्वतः बाबुरच्या दर्ग्याचे दर्शनास गेला आणि तेथील कार्यक्रम आटोपून परत आला. इतक्यांत नूर मुहम्मदखानानें येऊन सांगितलें कीं, 'आज चांगला दिवस आहे व हिमवर्षाकाल जवळ आला आहे. तरी कूच करावें.' त्याप्रमाणें मीर्झ्यानें पेशावरकडे कूच केलें. नंतर त्यानें ही बातमी हजरतांना जाऊन सांगितली. हजरतांनीं मुजफ्फरखान व डेरागाझीखानचा सुभेदार यांना पत्रें घालून प्रत्येकानें एक लाख रुपयांची तरतूद करण्याविषयीं व शाहजाद्याची चाकरी करण्याबद्दल फर्मावितें. नंतर फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांनीं विनंति केली कीं, 'आपण अब्बासखानास पेशावरची सुभेदारी फर्माविली आहे. आतां शुभ दिवस आहे. तरी त्यांस हुजूर बोलावून आज्ञा द्यावी.' तेव्हां ठीक म्हणून बोलले. सभासदांनींही अब्बासखानास पाठविण्याचे फायदे वर्णन करून सांगितले. (५४) नंतर तो हुजूर आला असतां त्यास योग्य पोषाख देऊन पेशावरास जाऊन बंदोबस्त करण्याबद्दल फर्माविलें व हिमकालानंतर 'मीही तिकडे येतों' म्हणून सांगितलें. पुढें तो निघून गेल्यावर गफ्फारखान व अब्दुल्लतीफखान यांनीं पाठवावयाच्या लोकांची माहिती दिली. हजरतांनीं त्यास एक लाख रुपये देवविले. अब्बासखानानें करीमखान व अन्दालखान यांसह पेशावरतर्फेस कूच केलें. तेव्हां पेशावरच्या सुभेदारास पत्र गेलें कीं, 'तुमच्या हातून तो सुभा व खैबरघाट यांचा बंदोबस्त होत नसल्यानें सुभा शाहजाद्याच्या हवाला करून तुम्ही हुजूर यावें. नंतर तालपूरच्या फतह अलीखानाचा अर्ज आला व जबाब लिहिण्यासाठीं गफ्फारखानास हुकूम झाला. पुढें धियाउद्दीनखानाचा अर्ज आला कीं, भेटण्याची इच्छा आहे. जबाब दिला कीं यावें.

ले. ३१ [जु. ३४*] जखर २	}	३	{ श. १७१३ माघ शुद्ध ४ इ. १७९२ जानेवारी २७

اخبار دربار اردوی معلی لغایت دویم
جمادی الثانی مقام کابل

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل رونق افروزاند همم
سرداران در اینان معرفت ملان غفار خان و قاضی فیض الله

خان بعرض رسانید کہ یک سال بہ سفر گذشتہ چرا کہ مہم مراد شاہ در پیش بود درین ولا فراغت شدہ لیان تمام مردمان قشون شاہی و اسپان وغیرہ ماندگی دارند و غلامانرا پنج پنج چہار چہار سال شدہ کہ از خانہ جدا شدہ بحضور حاضرایم امیدوار است کہ دو چہار ماہ را رخصت صادر شود کہ بخانہ خودها رسیدہ باز بحضور والا حاضر خواهم شد جناب عالی بموجب معروضہ از مشارالیہ ها فرمودند کہ ما بدولت هم ارادہ بطرف اٹک و پشاور مقرر کردہ بود از باعث موسم زمستان کہ بدرجہ می افتد یک دو ماہ موقوف داشتہ است هر یک را رخصت دهند و بگویند کہ بعد دو سہ ۳ ماہ آمدہ حاضر شوند چنانچہ هم ها قبول نمودہ بخانہ خودها رخصت شدند ارکانان مشیران حضور حاضر ماندند بندگان عالی بنابر تیاری سرسات حکم فرمودہ کہ دیرہ رایات عالیات تا بہ انقضای ایام زمستان درین جا خواهد ماند چنانچہ هم تیاری زمستانی حسب الارشاد بعمل آمد بعد آن عرضی ناظم کشمیر بدین مضمون بنظر [illegible] کہ بموجب ارشادات حضور فیض گنجور جنس قسم پشمینہ وغیرہ معہ زر نقد ارسال حضور والا نمودہ بنظر کرامت اثر خواهد گذشت و غلام روز و شب در سر کاروبار درستی تعلقہ خود سرگرم است از اقبال حضور والا بخوبی سر انجام خواهد یافت و برای تحصیل زر بہ اهل کاران خود تقید نمودہ عنقریب بحضور ارسال میدارم چنانچہ در جواب عرضی رقم حضور فیض گنجور بدین مضمون صادر شد کہ آفرین صد آفرین باید کہ همبرین نمط بکاروبار مرجوعہ ساعی و سر گرم بودہ بدل جمعی پردازند و بموجب معروضہ ایشان کہ پیشتر بنابر بندوبست ضلع چہچہ هزارا کہ عرض کردہ بود چنانچہ احمد خان نور زئی از حضور تعین شدہ اگر کسے کار ضلع شما تعلق از مشارالیہ داشتہ باشد درست باید کنانید چرا کہ ازان خان مصوف ... شدہ حاضر خواهد شد و اجناس پشمینہ وغیرہ معہ زر نقد مرسلہ شما نیز بنظر خواهد

گذشت باید کہ جلد دیگر زر نقد ارسال حضور نمایند تاکید دانند
بعد آن عرضی غلام نبی خان لٹی بدین مضمون بنظر گذشت
کہ جناب عالی ارشاد فرموده بودند کہ بعد فراغت مہم مراد
شاه دران ضلع متوجہ خواهم شد غلام حسب الارشاد جناب
اقدس در دیره‌جات قیام ورزیده فتح علی خان در تمام ملک
غلام تصرف خود نموده ندوی هنوز بموجب حکم حضور کناره
کش نشسته مانده چنانچہ بندگان حضرت از مہم مذکور فراغت
یافتہ در بلدهٔ کابل رونق افروز شدند روز و شب کہ غلام
بجناب حق تعالی دست بدعا بود مستجاب شده کہ حضرت
بخوبی فراغت یافتد امیدوار است کہ فوج ظفر موج را برای
کومک صادر شود یا ان حضرت برای چندی درین ضلع متوجہ
شوند کہ خان مذکور را خارج نموده در ملک خود قابض
و متصرف شوم بدون خبرگری حضور گذاره غلام نیست
چرا کہ بجز آن جناب تکیه و پناهی ندارم کہ عرض احوال کنم
بعد ملاحظہ عرضی از مشیران مشوره نمود کہ چہ صلاح باید
کرد مشارالیه‌ها عرض نمود کہ حضرت تا این وقت از مہم مراد
شاه فراغت کرده اند و سرداران نیز رخصت بمقام خودها
شدند بعد ایام زمستان کہ سردار را برای بندوبست ملک
لٹی رخصت فرمایند و علاوه این فتح علی خان در غلامی حاضر
است کسے عنوان در ادای نذرانہ حضور والا عذر ندارد بعد
دریافت فرمودند کہ جواب دار و مدار بنویسند کہ بعد
انقضای ایام زمستان تدارک قرار واقعی بموجب معروضہ
ایشان بعمل خواهد آمد بعد آن عرضی فتح علی خان معرفت
قاضی فیض الله خان و غفارخان بدین مضمون بنظر گذشت کہ
غلام کسے وجہ از غلامی حضور والا یک سر موعذر ندارم این
مرتبہ از باعث کہ فوج× ... ازین وجہ هنگامہ مانده زر تحصیل
نشد کہ ارسال حضور میکرد امسال از اقبال آن جناب زر

× या शब्दापासून पुढील दोन तीन ओळी कोणी तरी काचीचा प्रयोग केल्यानें कापल्या गेल्या आहेत. यामुळें कथातंतु तुटला आहे.

نذرانہ بقایا و حال ارسال خواہم کرد بعد مطالعہ رقم بدل جمعی صادر شد نامہ مراد شاہ معہ تحفہ تحایف بدست برادر زادہ میرزا غفور خان در حضور بادشاہ بتاریخ چہاردہم جمادی الاول بدین مضمون بنظر گذشت کہ آنچہ قول او*] عہد درمیان آمدہ کسے عنوان تفاوت نخواہد شد این جانب چند روز دیرہ خود در قلعہ مرو شاہ جہان مبدارم بعد آن کوچ بطرف ولایت خود خواہم نمود لیکن مردم مایان در قلعہ مذکور خواہند ماند و صاحب ہم بمردم بلخ و بخارہ بتقید تمام ارقام فرمایند کہ حرکت در ملک مایان نسازند پیش ازین عہد[*و] پیمان در باب درستی از مردم مذکور و این جانب و صاحب کہ بمیان آمدہ بود قبول کردم لیکن اوشان قائم نماندند الحال باز از حضرت و مردم بلخ درستی گردیدہ اگر ثانی الحال حرکت خواہند نمود باز ہنگامہ کلان برپا خواہد شد بعد از مطالعہ نامہ مذکور جناب عالی تمام ارکانان سلطنت را یاد کردہ فرمودند کہ مراد شاہ این قسم نوشتہ اند و نیز تحفہ تحایف چہار راس اسپ عراقی[و*] چہار عدد بندوق رومی و یک عدد مالای مروارید و یک صد تہان ولایتی و پنجاہ تاقہ بنات دو رویہ فرستادہ اند چنانچہ ہمہ مشیران را معاینہ کنانید بعد آن قاضی فیض اللہ خان و ملان غفار خان و نور محمد خان پسر گل محمد خان خزانچی عرض نمود کہ حضرت جواب بدین مضمون روانہ فرمایند کہ ما بدولت گاہی از کسے بعد قول و عہد تفاوت نکردہ لیکن اعتماد مردمان بلخ و بخارہ والہ باین جانب ہم نیست اگر حالا اوشان از صاحب حرکت نمایند این جانب سعی مردمان مذکور نخواہم فرمود صاحب از اوشان بخوبی خواہند فہمید بلک قشون شاہی یعنی افواج ما بدولت از حضور تعین خواہد شد شامل شدہ تدارک نمایند حضرت خدیو گیہان ازین معروضہ مشیران را پسند نمودہ جواب نامہ بمضمون مذکورہ نویسانیدہ معہ خلعت عمدہ جہت مراد شاہ بتفصیل یک صد دوشالہ پنجاہ کمر

بند پشمینہ دو صد تھان سفید بافتہ و پنجاہ تھان جامع وار پشمینہ و سر پیچ مرصع جواھر جغہ و راس اسپ یک شمشیر معہ ساز طلائے یک عدد حقہ کلان مرصع چہار نفر غلام یک عدد پیالہ سنگ یشم بمیرزا غفور خان دادہ رخصت کردند چنانچہ مشارالیہ از حضور برامد شد بعد آن رقم حضرت تیمورشاہ بنام بہاول خان داود پوترہ و مظفر خان پسر سوجی خان ملتان والہ در مقدمہ تاکید ارسال خزانہ صاد شدہ کہ ارسال حضور نمایند

احوال کشمیر برین نمط است کہ زمان خان بر صوبہ داری آنجا از حضور تیمور شاہ سرافراز است خزانہ و اجناس پشمینہ وغیرہ برای حضور والا ارسال داشتہ و بہ احمد خان نور زئی کہ از حضور فیض گنجور برای بندوبست ضلع چچہ ہزارا وغیرہ کہ رخصت شدہ در سواد اٹک رسیدہ است نوشتہ فرستاد کہ اجناس خزانہ را معہ جمعیت خود بمحافظت تمام بکابل برسانید چنانچہ مشارالیہ بموجب نوشتہ صوبہ دار موصوف دو ہزار سوار ہمراہ دادہ روانہ پیشتر نمود –

(५६) ता. २ जमादी उस्सानी पर्यंतची काबूल येथील तळावरील हकीकत.

हजरत तैमूरशाह काबूलमध्यें विराजत आहेत. सर्व सरदारांनीं काजी फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांच्या मुखानें (५७) अर्ज केला कीं, 'मुरादशाहाच्या मोहिमेमुळें एक वर्ष प्रवासांत गेलें. आतां मोकळीक आहे. शाही सैन्यांतील सर्व लोक व घोडे कंटाळले आहेत. आम्हांस घरें सोडून व हुजूर येऊन चार चार पांच पांच वर्षे झालीं. उमेद आहे कीं, दोन चार महिने रजा मिळावी म्हणजे घरीं जाऊन परत येऊं.' हजरतांनीं फर्माविलें 'आमचा अटक व पेशावर इकडे जाण्याचा उद्देश आहे. पण कडक थंडीच्या मोसमामुळें एक दोन महिने थांबलों आहों. प्रत्येकास रजा देऊन सांगावें कीं, दोन तीन महिन्यांनीं येऊन हजर व्हावें.' त्याप्रो सर्व

---

१ श. १७१३ माघ शुद्ध ४; इ. स. १७९२ जानेवारी २७

जण निघून गेले. फक्त सल्लागार हुजूर राहिले. हजरतांनीं हुकूम केला कीं, 'हिवाळा सरेतों डेरा येथेंच द्यावा.' तेव्हां हिवाऱ्याची सर्व तरतूद केली गेली. नंतर काश्मीरच्या सुभेदारागचा अर्ज आला कीं, 'हुकमाप्रो पश्मीना व रोकड पाठविली आहे. नजरेखालून घालावी. गुलाम रात्रंदिवस बंदोबस्ताच्या कामांत गढून आहे. स्वामीच्या दैवानें घडून येईल. वसूल जमविण्याबद्दलही कामगारांना ताकिदी केल्या आहेत. लवकरच हुजूरकडे पाठवीन'. यावर हजरतांनीं फर्माविलें कीं, 'असेंच काम करीत संतोषानें असावें. पूर्वी छछ हझारा जिल्ह्याच्या बंदोबस्ताबद्दल अर्ज केल्यावरून हुजूरकडून अहमदखान नूरझई नेमला गेला आहे. तुमच्या जिल्ह्यांचें कांहीं काम असल्यास त्याजकडून करवून घ्यावें. कारण तो ..... परत येणार आहे. त्यावेळीं तुम्ही धाडलेला पश्मीना व रोकड नजरेखालून जाईल. (५८) आणखी रोकड हुजूर पाठवावी.'

नंतर गुलाम नबीखान लढी (لڈی) याचा अर्ज आला कीं, 'हजरतांनीं कळविलें होतें कीं, "मुरादशाहाच्या मोहिमेंतून मोकळे होतांच त्या जिल्ह्यांत येऊं." यामुळें या बंद्यानें डेऱ्यांतच मुक्काम केला. फतह अलीखानानें गुलामाचा सर्व मुलुख घेतला आणि हा गुलाम मात्र अजून आपल्या आशेवर बसला आहे. हजरत मोहिमेंतून मोकळे होऊन आतां काबूलमध्यें विराजत आहेत. उमेद आहे कीं, कुमकेस फौज येईल. तिजबरोबर हजरतांनीं या जिल्ह्यांत यावें. म्हणजे उपर्युक्त खानास बाहेर घालवून मुलुख ताब्यांत घेईन. आपणांस नुसतें कळवून गुजारा होत नाहीं. आपल्याशिवाय मला दुसरा आश्रय नाहीं.' यावर सल्लागारांस मत विचारलें. ते उत्तरले कीं, 'हजरत मुरादशाहाच्या मोहिमेंतून आतां मोकळे झाले आहेत आणि सरदारही घरीं गेले आहेत. हिवाऱ्यानंतर कोणा सरदारास लुटीच्या मुलखाचे बंदोबस्तास पाठवावें. शिवाय फतह अलीखान चाकरांपैकीं एक आहे. हुजुरास नजराणा देण्याविषयीं सबब सांगत नाहीं.' तेव्हां त्यास लिहिण्यास सांगितलें कीं, 'हिवाऱ्यानंतर अर्जाप्रो मदत होईल.'

नंतर काजी फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांच्या मारफतीनें फतह अलीखानाचा अर्ज आला कीं, 'हा गुलाम हजरतांच्या इतर बंद्यांहून केसभरही स्वतःस निराळें समजत नाहीं. फौजेमुळें ..... गडबड होऊन पैसा वसूल झाला नाहीं कीं, तो हुजूर पाठवावा. या सालीं स्वामीच्या दैवानें (५९) बाकीचा व या सालचा नजराणा पाठवून देईन.'

नंतर मुरादशाहाचें पत्र नजराण्यासह व गफूरखानाच्या पुतण्याकरवीं ता. १३ जमादिलावलला[1] सादर झालें. त्यांतील मजकूर असा कीं, 'आपल्यामध्यें जो तह

---

१ श. १७१३ पौष शुद्ध १५; इ. स. १७९२ जानेवारी ९

झाला त्यांत कोणत्याही प्रकारें निराळें केलें नाहीं. आम्हीं कांहीं दिवस शाहजहा-नच्या मर्व किल्ल्यांत डेरा दिला आहे. थोडे दिवसांनीं स्वतःच्या विलायतेस जाऊं. परंतु आमचे लोक सदरहू किल्ल्यांत राहतील. साहेबांनींही बल्ख व बुखारा येथील लोकांना ताकीद करावी कीं, आमच्या मुलखांत त्यांनीं हालचाली करूं नयेत. यापूर्वीच आम्ही, साहेब व ते लोक यांमध्यें जो करार झाला आहे तो मी कबूल केला आहे. पण त्यांनीं पाळला नाहीं. आतां हजरत व बल्खचे लोक यांनीं दुरुस्त असावें. पुन्हा जर हालचाल करतील तर फार मोठा प्रसंग येईल.' यावर हजरतांनीं सर्व दौलतीच्या आधारस्तंभांना कळविलें कीं, 'मुरादशाहानें वरील पत्र आणि घोडे, बंदुका, मोत्यांची माला व कापडचोपड भेट पाठविली आहे.' यावर फैजुल्लाहखान, गफ्फारखान व खजानची गुलमुहम्मदखान याचा मुलगा नूरमुहम्मदखान, यांनीं विनंति केली कीं, 'आपण पुढील मजकुराचें पत्र पाठवावें.' तह झाल्यावर आम्हीं त्यांत कोणत्याही तऱ्हेनें अंतर पाडिलें नाहीं. पण बल्खचे लोक व बुखाऱ्याचा मालक यांचा विश्वास नाहीं. त्यांनीं जर गडबड केली तर आम्ही मदत करणार नाहीं. साहेबांनीं पाहून घ्यावें. उलट आमची फौज नेमली जाईल व ती आपणांस सहाय करील.' हजरतांस हा सल्ला पटून तसें पत्र (६०) व भेटीच्या वस्तू मीझा गफूरखानापाशीं देऊन निरोप दिला.

नंतर तैमूरशाहानें भावलखान दाऊद पोत्रह आणि सूजीखानाचा मुलगा व मुलतानचा मालक मुजफ्फरखान यांस खजीना हुजूर पाठविण्याविषयीं ताकीदपत्रें पाठविलीं.

काश्मीरचा अहवाल असा कीं, तेथील सुभेदारीवर तैमूरशाहानें झमान-खानास नेमिलें. त्यानें छछ हझारा जिल्ह्याच्या बंदोबस्तासाठी हजरतांनीं पाठ-विलेला अहमदखान नूरझई हा अटकला पोहोंचला असतां त्यास लिहून पाठ-विलें कीं, 'खजिन्याचे जिन्नस आपल्या जमेतीसह सुरक्षितपणें काबूलास पोंच-वावे.' त्याप्रमाणें अहमदखानानें दोन हजार स्वार बरोबर देऊन खजीना पुढें रवाना केला.

---

१ मुर्घाब नदी व ट्रान्स कास्पियन रेल्वे यांवरील आणि रशियन तुर्कस्थानां-तील एक शहर.

२ येथील उल्लेखावरून बुखारा मुरादशाहाच्या ताब्यांत नसून त्याचा मालक दुसराच कोणी तरी होता असें दिसतें.

ले. ३२ हि. १२०६ जखर २७ | श. १७१३ माघ वद्य १४ इ. १७९२ फेब्रुवारी २१

هو

منتخب اخبارات کابل و لاهور وغیره لغایت

بیست هفتم جمادی الثانی سنه ۱۲۰۶

حضرت تیمور شاه بادشاه لغایم بیست هفتم ۲۷ جمادی الثانی در بلده کابل رونق افروز اند و قاضی فیض الله خان و وکیل را با عبداللطیف خان و ملان غفارخان و معین الملک نورمحمد خان و التفات علی خان وغیره در حضور اقدس حاضر اند بعد ان غفارخان التماس نمود که مزاج محمد اسلام خان از چند مدت از بسکه باعث پیری که موجب ناتوانی هاست علیل بود و لیکن الحال غلبه مرض بسیار است هوش [*و] هواس شناخت مردم هیچ نیست و برادرزاده خان مذکور مجلس رای نامی حسب الطلب آمده حاضر است فرمودند که حکیم را همراه برده معالجه نمایند بعد آن عرایض میرزا احسن بخت بهادر مشعر بر داخلای پشاور و کوچ ساختن برخ ملتان بنظر گذشتم و نیز عرایض وجیه الدین خان و اسدالله خان ایلچی بنظر مبارک گذشتم که امید وارم که رقم مبارک بنام صوبه دار پشاور جهت رسانیدن فدویان عنایات شود که روانه شده شرف اندوز ملازمت شوم بعد مطالعه حضرت از ارکانان قاضی فیض الله خان وغیره خلوت فرمودند که ایلچی پتیل بهادر می آید و ما بدولت را پرداخت میرزا احسن بخت مذکور خاطر است چه تدبیر باید نمود حاضران عرض کردند که اول از پیر صاحب استفسار فرمایند چنانچه همان وقت پیر صاحب حسب الطلب آمده حاضر شد حضرت هم احوال استفسار فرمودند در جواب عرض کرد که قول بزرگان اینست که هرکسی طالب شده نزد کسی بیاید درکار او بمقدور خود ساعی بودن موجب نیک نامی خلایق و سرخروئی بجناب حق سبحانه تعالی است امید که بهر طوریکه بهتر باشد کار

میرزا احسن بخت بهادر را کرسی نشین فرمایند و وکیل بتل بهادر کم از هندوستان می آید عرض معروض او دریافت فرموده آنچم تدبیر مناسب ان وقف خواهد شد بعمل آرند حضرت بعد مسموعم ارشاد فرمودند کم مابدولت را همین مزکور خاطر است ... رقم بنام وجهالدین خان وغیره در جواب عرضی صادر شده کم بعد از نوروز کوچ کرد... ... شد کم بقضای الهی محمد اسلام خان فوت شده بعد استماع برای رسانیدن ... ورشده بعد همم ارکانان حضور والا برای تجهیز و تکفین همراه جنازه شدند ... رعایا و اکابران کشمیر بدین مضمون بحضور اقدس گذشتم کم جمان خان از ظلم دست برادر ... در این صورت تمام رعایا فراری شده بجای دیگر خواهد رفت آن حضرت خاوند اند امید کم مشارالیم را تاکید بلیغ شود کم ازین حرکات دست بردار شده در پرداخت رعایا باشد در این موجب آبادی شهر خواهد ماند بعد ملاحظم عرایض بر وکیل نام برده خفگی فرمودند و بم ملان غفارخان ارشاد شده کم جهت بندوبست صوبم مذکور کسی دیگر را تجویز نموده معروض دارند چنانچم خان مذکور از دیگران صلاح کرده عرض نمود کم شاهزاده میرزا کوه دل بهادر را رخصت فرمایند کم بهادر مسطور بسیار دانا و عاقل هستند چنانچم حضرت میرزا موصوف را یاد فرموده خلعت عمده عنایات ساختم ارشاد فرمودند کم اول شما بم پشاور نزد میرزا عباس خان بهادر رفتم چندی مقام دآرند اگر درین عرصم جمان خان معقول و درست شده دست تطاول در حق رعایا باز خواهد داشت و از ارشادات حضور انحراف نخواهد ورزید بهتر والانم بسزای خود خواهد رسید بطوریکم ارشاد حضور بم شما خواهد شد موافق آن بعمل آرند چنانچم مشارالیم خلعت پوشیده رخصت شده بعد آن قاضی فیض الله خان باتفاق غفار خان عرضی مظفرخان ناظم ملتان گذرانیده عرض نمود کم خان مذکور از استماع رخصت

شدن میرزا احسن بخت بهادر بصوبہ ملتان بسیار متفکرند از
این جهت عرضی بحضور اقدس ارسال داشتہ و بہ غلام هم
نوشتہ کہ آنچہ مرضی حضور والا باشد اطلاع دهند چرا کہ
فدوی خانہ زاد قدیمی است لهذا غلام التماس می نماید کہ
در کوچ حضرت دو چهار ماه را توقف است چنان نشود
کہ از بیدلی او کاروبار ابتر شود و علاوہ آن میرزا احسن
بخت بهادر از کاروبار صوبہ نا واقف هستند درین صورت
مشارالیہ را رقم مبارک مشعر بر تسلی و تشفی عنایات فرمودن
صلاح درست است بعد استماع ارشاد فرمودند بوقت رخصت
میرزا معزالیہ را جهت مختاری داشتن صوبہ ملتان بہ مظفر
خان بدستور فهمانیده داده ام و میرزا مسطور کاروبار صوبہ مذکور
بطور خان مذکور خواهد گذاشت شما هم تسلی و تشفی بنویسند
کہ آنچہ زر تنخواه بر شما شده است در بندگی و تابعداری
میرزا معزالیہ حاضر مانده بگذرانند و از آنده تا رسیدن
رایات عالیات جاه و جلال هشت هزار روپیہ در ماهیہ بہ
میرزا مسطور میرسانیده باشد و از طرف حضور بهروجہ دل
جمعی دارند و متوجہ احوال شناسند بعد ازان عرضی
شاهزاده عباس خان بهادر مشعر بر داخلائی پشاور رسیده
مندرج بود کہ غلام از حضور مرخص شده در بلده پشاور
رسیده از میرزا احسن بخت بهادر ملاقات ساختم چنانچہ
میرزا موصوف کوچ کرده برخ ملتان رفته اند و وجیہ الدین
خان وکیل پتل بهادر معہ اسد الله خان ایلچی کہ درین جا
سکونت میداشت حاضر شده ملازمت کردند فدوی موافق
مراتب بانها خلعت داده یک صد بیست پنج روپیہ یومیہ
جهت خرچ مقرر کرده دادم بعد نوروز مشارالیها را حسب الارشاد
عالی مردم خود همراه داده روانہ حضور کرده خواهد شد و
قدری فوج را برای تحصیل زر نزد شهداد خان بضلع اٹک
روانہ کرده و خود در انتظام صوبہ پشاور سرگرم هستم
بعد مطالعہ حضرت برای در جواب ارشاد صادر شده کہ بدل

جمعی باشند بعد ازان عرض شد کہ سوداگر از طرف سمرقند
و بخارا آمدہ است و برای ملازمت حضور انور حاضر شدن
می خواهد درین باب هر چہ امر در جواب ارشاد کہ چہ
مضایقہ بعد ملان غفار خان عرض نمود کہ چہلم وغیرہ آنچہ کہ
رسوم می شود بابت فوت شدن محمد اسلام خان کردہ شد و
آنچہ کہ کاروبار تعلق خان موصوف بود حالا ابتر است و خان
مرحوم پنجاہ شصت هزار روپیہ را مال و اجناس درحین و
حیات خود خیرات کردہ دادہ و آنچہ کہ باقی است آنرا
در یک مکان نگاہ داشتہ و برادرزادہ خان مرحوم کہ از
لاهور آمدہ حاضر است هرچہ ارشاد شود بجا آرم بعد استماع
ارشاد شدہ کہ قاضی فیض الله خان آنچہ کہ بموجب شرع
شریف اسلام دهد موافق آن بعمل آرند چنانچہ قاضی مذکور
عرض کردہ کہ بخانم خان مرحوم پسر نیست مگر یک صبیہ است
و مشارالیہ ..... حضور بود حالا اگر برادر زادہ او کلمہ دین
خواندہ مسلمان شود نام بردہ را پسر خان مرحوم .....
دہ مالک هم مال و اسباب و خدمات فرمودہ سر افراز
فرمایند و اگر نام بردہ اقبال ..... بهر کسے کہ بمزاج والا
آید سر افراز فرمایند بعد استماع از ملان غفار ... ... برادر
زادہ خان مرحوم این معنی اقبال سازد بهتر و الا نم از شهز
بدر سازند چنانچہ خان مذکور ... ... کہ مرضی حضور
اقدس همین است لازم کہ قبول نمایند هم بهتر خواهد شد
ول نام بردہ ... اقبال نکردہ آخرش بعد از مبالغہ بسیار قبول
کردہ کلمہ خواندہ همراہ غفار خان خاصہ خوردہ نماز با جمعات
ادای کردہ شادی بسیار شدہ خان مذکور اورا بحضور
اقدس آوردہ نام بردہ نذر گذرانیدہ قدم بوس شدہ
حضرت بسیار تشفی و دل جمعی فرمودہ بخطاب محمد
اسلام خان و خلعت عمدہ کلاہ و دوشالہ و الحاتق و
بدستور خدمات جواهر خانم وغیرہ سر افراز فرمودند
مشارالیہ آداب بجا آوردہ بخانم خود آمدہ بعد ازان نامم

بادشاه بلخ بدین مضمون بحضور اقدس گذشتم کم طبیت مراد شاه بسیار کسل مند و عایل است با هرچند کم از حکمایان ولایت ها علاج معالجم بسیار کردند لیکن صورت شفا بنظر نمی آید اگر حضرت از حضور خود کسے حکیم را برای معالجم او روانم فرمایند بهتر است بعد حضرت قضا و قدرت دریافت فرموده از ارکانان در باب روانگی حکیم صلاح استفسار فرمودند در جواب عرض نمودند کم اگرچم مراد شاه سابق از حضور انور انحراف بود بعد عهد[*و] پیمان درست ساختم ازاین معنی روانگی حکمایان جهت معالج مراد شاه صلاح دولت (درست) است اگر مراد شاه را کم جان بلب است فرصت خواهد شد موجب نیک نامی در اطراف است و اگر از عالم فانی رحلت کرده از پس مانده ها مراد شاه سر رشتم ارتباط درست و مربوط خواهد ماند چنانچم حضرت حکمایان را برای معالجم روانم فرمودند

(६३) ता. २७ जमादिलाखर सन १२०६ [हि.*] पर्यंतचीं काबूल लाहोर व गैरे ठिकाणची निवडक बातमी.

तैमूरशाह ता. २७ जमादिलाखरपर्यंत काबूलमध्यें विराजत आहेत. काजी फैजुल्लाहखान, अब्दुल्लतीफखान, मुल्ला गफ्फारखान, मुईनुल्मुल्क नूर मुहम्मदखान, इल्तफात अलीखान व इतर हजर आहेत. नंतर गफ्फारखानानें विनंति केली कीं, "कांहीं दिवसांपासून मुहम्मद इस्लामखान याची प्रकृति अतिशय म्हातारपणामुळें बिघडली आहे. सध्यां तर आजाराचें मान जास्त आहे. ओळख गेली आहे. उपर्युक्त खानाचा पुतण्या मुजल्लिसराय हा बोलाविल्यामुळें आला आहे." फर्माविलें कीं, "वैद्यांकडून इलाज करवावा." नंतर मीर्झा अहसन बख्ताचा पेशावरास पोहोंचून तेथून मुलतानास कूच केल्याचा अर्ज नजरेखालून गेला. तसेंच वज्हतुद्दीनखान व असदुल्लाहखान एलची यांचा अर्ज आला कीं, "पेशावरच्या सुभेदारास चाकरांना पोंचविण्याबद्दल हुकूम व्हावा म्हणजे पायांशीं येतील." यावर हजरतांनीं काजी फैजुल्लाहखान व गैरेंबरोबर खलबत केलें कीं "पटेल बहादुरांचा वकील येत आहे आणि आम्हांवर मीर्झा अहसन बख्ताचें ओझें आहे. काय करावें." उपस्थितांनीं अर्ज केला कीं, "प्रथम पीरसाहेबांना विचारावें." त्याप्रमाणें विचारिलें असतां जाब दिला कीं, "जो मनुष्य याचना करण्यास येईल त्याचें यथाशक्ति काम करून देणें आवश्यक आहे. तरी हर तऱ्हेनें (६४) अहसन बख्ताचें काम करून द्यावें.

आणि पटेल बहादुरांचा वकील आला आहे त्याअर्थी त्यांचें म्हणणें ऐकून घेऊन प्रसंगोचित करावें." तेव्हां बोलले कीं, "आम्हांसही तसेंच वाटतें" व वज्हुद्दीनखान व गैरेंच्या अर्जास जाब सादर झाला कीं "नोरोज नंतर कूच" .....मुहम्मद इस्लामखान वारला. तेव्हां सर्व सभासद उत्तरक्रियेसाठीं गेले. नंतर काश्मीरची रयत व महाजन यांचा अर्ज आला कीं, "जमानखान जुलूम करीत आहे..... यामुळें सर्व रयत पळून दुसरीकडे जाईल. महाराज मालक आहेत. मशारनिल्हेस जुलमापासून परावृत्त करून रयतेच्या कामांत गर्क होण्याबद्दल ताकीद व्हावी. तरच शहराची आबादी होईल." तेव्हां उपर्युक्ताच्या वकिलावर नाराज होऊन मुल्ला गफ्फारखानास फर्माविलें कीं, "वरील सुभ्याच्या बंदोबस्तासाठीं दुसऱ्या कोणाची तजवीज करून मला विचारावें." त्याप्रमाणें इतरांशीं विचार करून त्यानें अर्ज केला कीं, "शाहजादा मीर्झा कोहदिल बहादुर यांस पाठवावें. कारण ते शाहणे व हुशार आहेत." तेव्हां महाराजांनीं पोशाक वगैरे पाठवून त्यास फर्माविलें कीं, "प्रथम तुम्ही पेशावरास मीर्झा अब्बासखान बहादुर याकडे कांहीं दिवस रहावें. तितक्यांत जमानखान सरळ होऊन जुलूम न करतां रयतेकडे लक्ष देऊं लागल्यास व महाराजांचें हुकमाविरुद्ध वागण्याचें त्यानें सोडून दिल्यास ठीकच आहे. नाहीं तर त्यास सजा होईल. पुढें तुम्हांस जसा हुकूम होईल त्याप्रमाणें करावें." याप्रमाणें मशारनिल्हेनें पोशाक घालून निरोप घेतला. नंतर काजी फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांनीं मुलतानचा नाजिम मुजफ्फरखान याचा अर्ज सादर केला कीं, "उपर्युक्त खान (६५) अहसन बख्ताच्या मुलतानकडील प्रयाणाची बातमी ऐकून काळजींत आहे. यासाठींच त्यानें अर्ज केला आहे व आम्हांसही लिहिलें आहे कीं, महाराजांची मर्जी कशी आहे तें कळवावें. चाकर महाराजांचा जुना सरदारपुत्र आहे. म्हणून अर्ज करतों कीं, "महाराजांचें कूच दोन चार महिने तहकूब झालें आहे. त्याच्या बेदिलीमुळें कारभार खराब न व्हावा. शिवाय मीर्झासाहेब सुभ्याच्या कारभारांत वाकब नाहींत. तेव्हां मशारनिल्हेस समाधानपत्र जावें हेंच ठीक." यावर हजरत बोलले कीं, "मीर्झाचे प्रयाणसमयीं मुजफ्फरखानास मुख्तारीचा दस्तूर असल्याचें कळविलें आहे. मीर्झाही सुभ्याचा कारभार खानाप्रमाणेंच करील. तुम्हीही समाधानपत्र पाठवून कळवावें कीं, तुम्हावर दिलेल्या वरातीप्रो मीर्झांस त्याच्या सेवेंत राहून पैसा पोंचवावा. यापुढें महाराज निकडे येईतों दरमहा ८००० रुपये मीर्झांस देत जाऊन समाधानें असावें." नंतर अब्बासखानाचा अर्ज आला कीं," चाकरानें निरोप घेऊन पेशावरास येऊन अहसन बख्ताची गाठ घेतली. पुढें मीर्झा कूच करून मुलतानच्या बाजूस गेला. नंतर वज्हुद्दीनखान पटेल बहादुरांचा वकील व असदुल्लाहखान एलची भेटले. दर्जाप्रमाणें पोशाक देऊन खर्चासाठीं रोजीना १२५ रुपये मुकर्रर केले. नौरोजनंतर उपर्युक्तांना बरोबर लोक देऊन हुजूरकडे रवाना करीन. वसूल जमविण्यासाठीं थोडीशी फौज अटक

जिल्ह्यांत शहदादखानाकडे पाठवून दिली असून स्वतः पेशावरच्या व्यवस्थेंत गढून आहे." यावर हुकूम झाला कीं, (६६) "समाधानें असावें." नंतर अर्ज आला कीं, "समरकंद व बुखारा येथून सौदागर आला आहे व दर्शनाची इच्छा करतो." उत्तर आलें कीं "काय हरकत." नंतर मुल्ला गफ्फारखानानें विनविलें कीं, "मुहम्मद इस्लामखानाचा चालिसावा दिवस झाला आहे. त्याजविषयीचा कारभार खराब झाला आहे. खानानें आपल्या हयातीमध्यें ५०।६० हजारांचा ऐवज दान केला असून जो बाकी आहे तो जपून ठेविला आहे. खानाचा पुतण्या लाहोरहून आला आहे. हुकूम होईल तसें करूं." हुकूम झाला कीं, "काजी फैजुल्लाहखान धर्मशास्त्राप्रमाणें जें सांगेल तें करावें." काजीनें अर्ज केला कीं, "खानास मुलगा नाहीं. मुलगी आहे. ...पुतण्या धर्माचा कलमा पढून जर मुसलमान होईल तर त्यास खानाचा मुलगा समजावें व पैसा, सामान, सेवा व गैरे देऊन टाकावें. नाहीं तर मर्जीस येईल तसें करावें." तेव्हां गफ्फारखानास फर्माविलें कीं, "खानाच्या पुतण्यास हा अर्थ कबूल असेल तर सर्व ठीकच. नाहीं तर शहरांतून बाहेर घालवावा." पुतण्यानें प्रथम कबूल केलें नाहीं. पण पुढें कलमा पढला, गफ्फारखानाबरोबर जेवला, जमातीबरोबर नमाज पढला व सुखी झाला. तेव्हां गफ्फारखानानें त्यास हजरतांकडे नेलें. हजरतांनीं समाधान करून मुहम्मद इस्लामखान हा किताब दिला. तसेंच पोशाक वगैरे देऊन जवाहिरखाना व गैरेची नोकरी सांगितली. उपर्युक्त आदाब करून घरीं आला. नंतर (६७) बल्खच्या बादशाहाचें पत्र आलें कीं, "मुराद शाहाची प्रकृति अत्यवस्थ झाली आहे. कितीही इलाज केले तरी सुधारत नाहीं. आपलेकडील एकादा वैद्य पाठविला तर फार बरें." यावर हजरतांनीं सल्लागारांस सल्ला विचारतां त्यांनीं विनविलें कीं, "पूर्वी जगी तो विरुद्ध होता तरी तह झाल्यापासून नीट वागत आहे. तेव्हां इलाज करण्यासाठीं एकाद्या वैद्यास पाठवावें. मुरादशाह जर जगला तर आपली सर्वत्र कीर्ति होईल व मेला तरी पाठीमागच्यांना उपकार वाटेल." तेव्हां हजरतांनीं वैद्यांना पाठविलें.

ले. ३४ } { श इ.

اخبار ولایت بموجب نوشتہ ھای کابل و لاھور
چنان دریافت شد حضرت زمان شاہ بر کابل دیرہ دارند

بلدہ ھرات از قدیم متعلقہ ممالک ایران بود در سلطنت تیمور شاہ غفران پناہ تعلق بر خراسان گردیدہ محمود شاہ پسر حضرت تیمور شاہ والے آن مکان است محمد خان قجر فرمان روای ملک ایران از مدت ارادہ داشت کہ بلدہ

مذکور بهر طوری که باشد بر قبضه تصرف خود باید آورد
چنانچه درین ولا خبر نهضت رایات عالیات حضرت زمان شاه
که متوجه ملک پنجاب شده اند دریافت نموده و قابو وقت
دانسته بجمعیت کثیر اراده تسخیر باده مذکور نمود محمود شاه
باستماع این خبر بموجب مشوره ارکانان حکومت خود صورت
عهده برائی در خود ندیده همگی فوج را جهت محافظت
ملک گذاشته خود با پانصد سوار نزد مراد شاه پے رفته
شاه مراد بدریافت این خبر استقبال محمود شاه نموده
باعزاز و اکرام پیش آمده بر تواضعات شایسته و مدارات
بایسته محمود شاه را خیلی مسرور نموده محمود شاه حالات آمدن
محمد خان قجر و استدعا امداد و اعانت خود مفصل
بیان نمود شاه مراد گفت که الحق تنبیه قجر مذکور که هم
مخالف دین و هم ملک است واجب و ضرور چنانچه جمعیت
خود که بقوم اوزبک است همراه محمود شاه تعین نموده قریب
پنجاه هزار روپیه نقد که در آن ضلع مباغی کثیر است تواضع
نموده چون محمود شاه مراد شاه را بسیار متوجه احوال خود
دید وقت فرصت ظاهر نمود که فیمابین این جانب و زمان
شاه هم صحبت دلی درست نیست ملک بهزار دشواری
خود را بخود داری نگاهداشته و الا ازین جانب هم بدستور
همایون شاه سلوک می کرد اگر شاه با من رفاقت کند این
جانب کابل و قندهار از دست زمان شاه می گیرم مراد شاه
انگشت قبول بر دیده نهاده با هم استحکام عهد و مواثیق کرده
چنانچه محمود شاه با فواج جرار بر هرات آمده ایلچی
خود را نزد قجر مذکور فرستاده که اگر طریق صلح و اخلاص
مسلوک نمایند این جانب بهر صورت حاضر و الا باعث
ویرانی ملک و خون هزاران بیگناهان بر گردن ما و شما خواهد
شد قجر مذکور نیز صلح را غنیمت دانسته کم بیش معاملات از
محمود شاه گرفته بر ملک موروثی خود معاودت نموده
محمود شاه با جمعیت خود و افواج اوزبک از ضلع هرات کوچ

نموده از قلعه قندهار جنگ نموده مفتوح ساختند خبر است که پسر زمان شاه در ان جا بود اورا نگاه داشتند زمان شاه از بلده لاهور بدریافت این حالات کوچ نموده بر کوچهای تواتر بر پشاور کوچ نموده بسبب موسم سرما که قدری باقی مانده بود چندی در پشاور متوقف بوده بعد ازان از پشاور داخل کابل شده فوج را بدان طرف فرستاده خود هم تیاری دارد متعاقب آنچه دریافت خواهد شد مفصل معروض داشته خواهد گشت

سرداران سکهان بمکانات خود مسلط شده اند غلام حسین خان جتّه که زمان شاه حکومت رسولنگر را بر او داده بود سکهان اورا اخراج نموده خود متصرف شدند و موکب نواب وزیر بر خاسته آمده

(६९) हिरात शहर पूर्वीपासून इराणच्या राजाशीं संबद्ध होतें. तैमूरशाहाच्या वेळेस त्याचा संबंध खुरासानाशीं जडून तैमूरशाहाचा मुलगा महमूदशाह त्याचा अधिकारी झाला. इराणचा राजा मुहम्मदखान कजर याचा फार दिवसांपासून इरादा होता कीं, वरील (७०) शहर वाटेल त्या उपायानें आपल्या ताब्यांत आणावें. या वेळीं त्यास समजलें कीं, झमानशाह पंजाबच्या बाजूस जात आहे. तेव्हां त्यानें हें शहर मोठ्या फौजेसह हस्तगत करण्याचें ठरविलें. महमूदशाहास हें समजल्यावर आपल्या सल्लागारांच्या मताप्रमाणें आपणांस हें झेंपणार नाहीं असें वाटून व सर्व फौजेस मुलखाच्या बंदोबस्तासाठीं ठेऊन आपण स्वतः पांचशे स्वारासह मुरादशाहाकडे गेला. शाह मुरादला ही बातमी समजताच तो महमूदशाहास सामोरा आला व उत्तम स्वागताच्या योगानें त्यानें महमूदशाहास मुखी केलें. महमूदनें मुहम्मदखान कजरची धाड व आपणास जरूर असलेली मदत यांचें निवेदन केलें. मुरादनें उभयशत्रु मुहम्मदखानास तंबी देणें जरूर म्हणून सांगितलें व आपली जमेत महमूदबरोबर देऊन वर सुमारें पन्नास हजार रुपयेही दिले. याच वेळीं महमूदशाहानें मुरादला असेंही सांगितलें कीं, आपलें व झमानशाहाचें बरें नाहीं. हा मुलूख माझ्या ताब्यांत रहावा असें मला वाटतें; यासाठीं मी आपणाबरोबर हुमायूनशाहप्रमाणें सलोखा करूं इच्छितों. तुम्ही जर मजशीं मैत्री (= मला सहाय्य) केली तर मी झमानकडून काबूल व कंधार घेईन. मुरादनें ही गोष्ट कबूल केली व आपसांत अटी ठरविल्या. त्याप्रमाणें महमूद मोठ्या फौजेनिशीं हिरातला आला व त्यानें कजरकडे दूत पाठवून कळविलें कीं, तुमचा आमचा सलोखा व्हावा. मी सर्वतोपरीं

तयार आहे. नाहीं तर मी व आपण अशा दोघांकडील मुलखाची वैरागी व प्रजेचा नाश होईल. कजरला यामुळें अतिशय आनंद होऊन व महमूदकडून कमी जास्त मामला घेऊन तो आपल्या मातृभूमीस परत गेला. महमूद आपली व मुरादची अशी जमेत घेऊन हिरातहून कूच करून कंधार किल्ल्यावर चालून गेला,(७०) लढाई करून तो त्यानें ताब्यांत आणला व तेथें असलेल्या झमानशाहाच्या मुलास नजरकैद केलें. झमानशाहास ही बातमी लागतांच तो लाहोरहून कूच करून पेशावर येथें आला, थंडीच्या मोसमामुळें तेथें कांहीं दिवस राहिला व नंतर काबूल येथें दाखल झाला. तेथून फौजेला कंधारकडे पाठवून स्वतःही पाठीमागून जाण्याची तयारी करूं लागला. येथून पुढें जें होईल तें लिहून पाठवूं.

शीख सरदारांनीं स्वतःचीं ठिकाणें आपल्या ताब्यांत घेतलीं व गुलाम हुसेन खान जठ–यास झमानशाहानें रसूलनगराचा अधिकार दिला होता–याला हाकलून देऊन तें आपल्या ताब्यांत घेतलें. तेव्हां वजीर उठून आला.

---

७ सीदी जौहर व पासलकर.

(श्री. ग. ह. खरे)

प्रस्तुत फर्मानासारखेंच एक फर्मान याच खंडांत पूर्वी प्रसिद्ध केलें आहे (ले. २४ पृ. ३०). पण तें नकल असल्यामुळें नकलकारानें केलेल्या चुका यामध्यें समजून येतात. शिवाय पुरावा म्हणून दाखल करतांना अस्सल कागदांना जें महत्त्व असतें तें नकलांना नसतें. यामुळें हें अस्सल फर्मान येथें प्रसिद्ध करीत आहे. हें श्री. **बाळासाहेब पासलकर** यांजकडून मिळालें आहे.

---

१ प्रस्तुत कागद तैमूरशाहाचा मुलगा झमानशाह याच्या कारकिर्दीतील आहे. याच्यावर किंवा मध्यें कालाचा निश्चित उल्लेख नसला तरी इराणचा शाह मुहम्मद-खान कजर यानें हिरातवर चालून येणें, त्यावेळीं हिरात येथें झमानशाहाचा सावत्र व हुमायूनचा सख्खा भाऊ महमूद अधिकारावर असणें, कंधार येथें झमानशाहाचा मुलगा प्रतिनिधि या नात्यानें वावरणें, स्वतः झमानशाह लाहोरास असणें व महमूदच्या बंडाची बातमी ऐकून त्यानें काबूलकडे जाण्यासाठीं तातडीनें पेशावरला येणें, पण थंडीमुळें त्याचा तेथें खोळंबा होणें इत्यादि गोष्टींचा विचार करतां या कागदाचा काल इ. स. १७९७ चा फेब्रुवारी हा ठरतो. पहा टेट पृ. १०२, १०४. * पा. स. १३।१८५७

ले. ३४ सु. १०६०} {श१५८२ चैत्र शुद्ध
हि. १०७० रजब ७} {इ. १६६० मार्च १

بسم الله الرحمان الرحيم
الملک لله

[शिक्का *]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب دیسایان پرگنه پونه آنکه از شهور سنه ستین و الف درین ولا گونداجی پاسلکر دیسائی تپه موسیکهوره پرگنه مذکور بدرگاه معلی التماس نمود که موضع سایتن و زمین سیری یک صد بیگه در موضع ورسگانو و زمین سیری هشتاد بیگه در موضع جانبلی تپه مذکور با نعام خود بدستور بهگوتم سابق مرحمت شود که خود همراه شجاعت و شهامت پناه شوکت و حشمت انتباه عمده وزرائی عظام زبده امرای کرام جوهر مرات صفوت و صفا گوهر کان سعادت و وفا شیر بیشه مردی و مردانگی نهنگ بحر شجاعت و فرزانگی مصدر فراوان دولت خواهی مورد عنایات بیغایات ظل الهی اسوهٔ هوا خواهان رفیع مکان قدوه دولت خواهان فیروزی نشان خان عالی شان بلند مکان سپه سالار دوران صلابت خان خدمت و مصلحت قیام و اقدام خواهم نمود بنابران التماس او بخاطر ملکوت ناظر آورده موضع سایتن و زمین سیریهاء در دیهائے مذکور با نعام ابدی دیسائی تپه موسیکهوره مذکور بموجب بهگوتم قدیم مرحمت فرموده دهانیده شده است می باید که حسب المسطور دیم و زمین سیریهاء مذکوره دنبالم نمایند و بقبض و تصرف او واگذارند و بعد او باولاد و احفاد او جاری سازند و سال بسال بهمین فرمان متمشی دارند تعلیق نوشتم گرفتم اصل فرمان باز گذارند تا دانند بر حکم فرمان اشرف روند تحریراً فی التاریخ هفتم ماه رجب سنه ۱۰۷۰

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس [समासांत*]
همایون اعلی

[अली आदिलशाह] → देसाई परगणे पुर्णे

गोंदाजी पासलकर देसाई तपे मुसेखोरें परगणे मजकूर यानें दरबागस विनंति केली कीं, मौजे सायतन हा गांव आणि मौजे वरसगाव व मौजे जांबळी तपे मजकूर येथील अनुक्रमें शंभर व ऐशी बिघे शेरी जमीन मजकडे पूर्वीच्या भोगाट्याप्रमाणें इनाम मिळण्याची रुपा व्हावी म्हणजे स्वतः सलाबतखानाबरोबर खरी मसलत व चाकरी करीन. विनंति मनास आणून वरील बाबी देसाईमजकुरास वंशपरंपरेनें इनाम दिल्या आहेत. चालवाव्या. ता. ७ माहे रजब सन १०७०. [हिजरी*] सु. १०६०

---

८ माहूर–महानुभाव.*

(श्री. ग. ह. खरे.)

या प्रकरणांत प्रसिद्ध होत असलेले कागद माहूर येथील देवदेवेश्वर संस्थानचे महंत **दत्तराज महानुभाव** यांच्या संग्रहांतील असून **श्री. सरदार आबासाहेब मुजुमदार** यांनीं फार दिवसांमागें मंडळाच्या मुनशींकरवीं करून घेतलेल्या नकलांवरून येथें त्यांचें संपादन करीत आहे. नकललेल्या कागदांची एकंदर संख्या १७ असली तरी कित्येक कागदांच्या नकलांचे बाबतींत अनेक शंका उत्पन्न होत असल्यानें येथें थोडेच कागद प्रसिद्ध करावे लागत आहेत. बाकीचे कागद त्यांचीं मूळें पहाण्यास मिळाल्यानंतर प्रसिद्ध करावें असें म्हणतों.

ले. ३५ जु. २६	श. १६०५ आषाढ शुद्ध १५
हि. १०९४ रजब १२	इ १६८३ जून २८

گماشتهائی متصدیان اخذ جزئه صوبه دکهن وغیره بدانند که درین ولا گوبند و راگهو وغیره مهاتمه بدارالعدالم العالیه بدرگاه گیتی پناه داده خواهد شد که بنده ها در صوبه مذکور وغیره گدای و دریوزهگی نموده اوقات خودهارا بسر می برند و متصدیان اخذ جزیه در باب جزیه مزاحمت میرسانند و بر طبق آن سند سیادت پناه وزارت و رفعت دستگاه امانت خان حاصل نموده بمضمون آنکه بفقیر هندو جزیه معاف [است*] امیدوارند که بموجب آن سند دیوانے بانها مرحمت گردد لهذا حسب الحکم الاعلی انگاشته می آید که بر تقدیر وقوع

---

* पा. स. १६।१८५७

بموجب روایات شریعم بفقیر هندو جزیم معاف دارند و بهیچ وجم من الوجوه مزاحمت نرسانند و چنان نمایند کم مکرر بدرگاه معدلت پناه داد نخواهند درین باب تاکید دانند و حسب المسطور بعمل آرند فی التاریخ ۱۲ رجب المرجب سنم ۲۶ جلوس مطابق سنم ۱۰۹۴ هجری [निशाणी*]

दक्षिण व इतर मुभ्यांतील जिझियावट्टी खात्याच्या अधिकाऱ्यांचे गुमास्त्यांनीं जाणावें कीं, या वेळीं गोविंद, राघो व मेरे महात्मा यांनीं दरबाराच्या न्यायालयांत दाद मागितली कीं, [हे] बंदे (गुलाम, चाकर) उपर्युक्त व इतर मुभ्यांमध्यें भिक्षा मागून स्वतःचा निर्वाह चालवितात. वरील अधिकारी जिझियेविषयीं त्रास देत आहेत. या बाबतींत अमानतखानाची सनद अशी आहे कीं, हिंदू फकिरांस जिझिया माफ आहे. तरी उमेद आहे कीं, या सनदेप्रमाणें रुपा असावी. म्हणून लिहिलें जातें कीं, धर्मशास्त्राच्या नियमाप्रमाणें हिंदू फकिरांना जिझिया माफ समजावी. कोणत्याही प्रकारें त्यांस त्रास देऊं नये. असें वागावें कीं, ते पुन्हां दाद मागणार नाहींत. या बाबतींत ताकीद जाणून लिहिल्याप्रमाणें अमल करावा. ता. १२ रजब सन २६ जुलूस म्हणजे हिजरी १०९४.

ले. ३६ हि. ११०२ जि ाद २ } श. १६९३ श्रावण शुद्ध ३ . १६९१ जुलै १८

[काजीचा शिक्का*]

باعث تحریر این سطور آنکم در روز عدالت بلده اباچپور سرکار کاویل صوبم برار حضور سیادت و وزارت پناه میرک حسین نائب و دیوان صوبم گوپال و راگهو وغیره مهاتم ها حاضر آمده و ملهپا و راچپا و اینهوپی چرنتی و سده کنک و سدها جنگم ها را با خود با آورده استغاثم نمودند کم جنگم های مذکورین بیوجم حساب انواع ازار میدهند و تهمت میکنند کم نسب مهاتم ها از دهیدنے اند و جوگیان و سناسیان و بیراگیان بحمایت آنها می آیند و میخواهند این جماعم را بیعزت نمایند و حال آنکم و رسر سکل کلا زنار دار در بلده السرور برهانپور با سارنگدهر بر مهاتم درین ماده گفت وگو نموده بود دروغ شده بمهر شریعت پناه عبدالرحمان قاضی ان جا لادعوی نوشتم داد و مکند بهت زناردار ماهور در میکر این

ذکر در میان آورده بود با ثبات نرسانیده بهر شریعت پناه محمد سعید قاضی ان جا ادعوی نیز نوشته داده بدست داریم بعد از ملاحظه اسناد مذکوره بجنگم ها گفته شد که شماها با ینها تهمت میکنید که اولاد دهیدے اند ثابت بکنید اخر ده این باب ان عاجز آمدند و نتوانستند با ثبات رسانید اگر احیانا جنگم ها من بعد این تهمت با مهاتم ها نمایند با طل و نامسموع است تحریرا فی التاریخ دویم ماه ذی قعده الحرام سنه ۱۱۰۲ من هجره النبویه نگاشته (؟)

शहर एलिचपूर सरकार गाविल(गड), सुभे वऱ्हाड येथील अदालतींत सुभ्याचे नायब दिवाण मीरक हुसेन यांच्यासमोर गोपाळ (गोविंद ?), राघो व गैरे महात्मा मल्ल्या (मल्हार?), राचपा, ईन्होपी, चिरन्ती, सदो गंग व सधा या जंगमांना बगोबर घेऊन आले व त्यांनीं तक्रार केली कीं, जंगम तऱ्हतऱ्हेनें त्रास देतात आणि महात्म्यांची उत्पत्ति धेडणीपासून असल्याचा आरोप करतात. जोगी, संन्यासी, बैरागी,हे यांना मदत करून आमच्या समाजाची बेइज्जत करूं इच्छितात. बऱ्हाणपूरमध्यें वीरेश्वर सकळकळा ब्राह्मण व सारंगधर महात्मा यांत याबाबत झालेल्या वादविवादांत जंगमांचें म्हणणें खोटें होऊन तेथील काजी अब्दुर्रहमान यानें आरोपाची नाशाबिती लिहून दिली आहे. माहूर येथील ब्राह्मण मुकुंदभट यानें हाच वाद मेकर (मेहकर) येथें केला असतां पुरावा न देतां आल्यानें तेथील काजी मुहम्मद सईद यानेंही आरोपाची नाशाबिती लिहून दिली आहे. दोन्ही कागद आम्हांपाशीं आहेत. कागदांचा विचार केल्यावर जंगमांना आरोप शाबीत करण्याबद्दल हुकूम झाला. पण त्यांना तें करतां आलें नाहीं. तेव्हां लिहिलें जातें कीं, पुन्हा जर जंगम वरील आरोप करतील तर तो खोटा समजावा. ता. २ माहे जिल्काद सन ११०२ हिजरी.*

---

*जवळ जवळ या कागदासारखाच मजकूर असलेल्या आणखी तीन कागदांच्या नकला मंडळांत आहेत. पैकीं (१) एकीचा काल ता.–माहे सफर जुलूस २७ (=श. १६०५ माघ, इ. स. १६८४ जानेवारी ७ ते फेब्रुवारी ५) असा असून तीवर अब्दुल्लतीफची मोहर असलेल्या कागदाची नकल असें म्हटलें आहे. हींत जास्त माहिती आहे ती अशी–गोविंद व राघो वगैरे महात्मा लोकांच्या राहण्याच्या जागा दक्षिणच्या सुभ्यांपैकीं बहुतेक परगण्यांत आहेत, ब्राह्मण वगैरे लोक धर्माविरुद्ध त्रास देतात, तक्रार केल्यामुळें योग्य त्या अधिकाऱ्यांस फर्मान सुटलें. त्यांत ज्या बाबींबद्दल तक्रार करण्यांत आली त्या बाबी अधिकाऱ्यांनीं करूं नये असें सांगून हिंदू फकिरास जिझिया माफ असल्याचें नमूद केलें आहे. हलक्या जातीचा आरोप करतात ही तक्रार या कागदांत नाहीं. तसेंच असदखान, वाकेन-

ले. ३७ } { श. १६१३ भाद्रपद शुद्ध १
जु. ३५ जिल्काद २९ } { इ. १६९१ आगस्ट १४

[एक शिक्का*]

گماشتهائی متصدیان مهمات صوبہ برار بدانند کہ درین ولا گوبند و راگھو و غیرہ مہاتمان بعدالت آمدہ استغاثہ نمودند کہ رافعان در اکثر پرگنات متعلقہ صوبہ مذکور مسکن دارند بگدای و دریوزگی اوقات خودها بسر می برند و بعضے از زنارداران و سناسیان و جوگیان و سریدھران و جنگمان و جتیان و بیراگیان و زمینداران وغیرہ آزار می رسانند و مسکن پیران داد خواهان منهدم می سازند و از اقوام مستغاث هر

वीस वंगेरचे शेरेही कागदावर आहेत.(२) दुसऱ्या कागदाचा काल ता. १६ माहे जमादिलाखर सन २७ जुलूस (= श. १६०६ ज्येष्ठ वद्य ४, इ. स. १६८४ मे २२) असा असून तो दक्षिण व इतर सुभ्यांतील अधिकाऱ्यांच्या गुमास्त्यांना धाडलेला आहे. यामध्ये ता. २१ रबिलाखर सन २७ जुलूसच्या फर्मानांतील मजकूर उद्धृत केला आहे तो असा–

حکام و عمال و واقعہ نگاران و جاگیرداران و کروریان حال و استقبال بحقیقت معاملہ وارسیدہ بر تقدیر وقوع مانع متعدی آیند و مقرر نمایند کہ کسے بتعدی موجب آزار این فرقہ کردند و بمسمار نمودن مسکن و متصرف شدن متاع و سوار شدن مانع نایند و متصدیان اخذ جزیہ مزاحم نشوند و بفقیر هندو جزیہ معاف دارند کہ بفراغ خواطر بدعاگوی دولت ابد طراز اشتغال داشتہ باشند در این باب قدغن دانستہ حسب المسطور بعمل آرند و هر سالہ سند مجدد نطلبند

हा मजकूर जवळ जवळ वरच्या कागदासारखाच आहे अर्थात् यांत हीन जातिन्वाच्या आरोपाचा उल्लेख नाही. (३) तिसरा कागद ता. २५ जमादिलाखर जु. २७ (= श. १६०६ ज्येष्ठ वद्य ११, इ. स. १६८४ मे २५) चा असून त्यांत साधारणपणें तिसऱ्या कागदाप्रमाणेंच मजकूर आहे. पण फाजिलखानाचा परवाना असल्याचा उल्लेख जास्त आहे. शिवाय हिंदू फकिरास जिझिया माफ असल्याचा उल्लेख आहेच.

کم فوت می شود متاع اورا عاملان بغارت میبرند و هر کس کم برضای و رغبت خود مرید می شود اورا از قوم بدر می نمایند بر تهمت بدقومی متهم می سازند و بعلت اخذ جزیه مزاحمت میرسانند و کسے کم در راه حق اسپ و پالکی وغیره جنس خیرات میدهد سوار شدن نمی گذارند و بزور کشیده می گیرند چنانچه درین ماده فرمان عالیشان و نشان پیش از جلوس والا و پروانجات بمهر جمده الملک و مدارالمهام و دیوان صوبه دکهن و محضرهای بمهر قاضی دارالسرور برهانپور و خجسته بنیاد اورنگ آباد و سرکار نیز در باره تاکید نرسانیدن مزاحمت رافعان بدست دارند درین صورت بموجب پریشانی داد خواهانست لهذا نگاشتم می آید کم بموجب فرامین و پروانم جمده الملک و دیگر اسنادهائی بوجم شرعی احدی مرتکب آزار و متعرض اضرار بر احوال این فرقم نامرادان نشوند و بمسمار نمودن مسکن و متصرف شدن متاع مزاحم نشوند و بسوار شدن مانع نیایند و بے موجب حرف بدقومی بر زبان نبرند کم بفراغ خاطر در دعا گوی دولت ابد مدت اشتغال داشتم باشند درین باب تاکید دانند بتاریخ بیست و نهم ذی قعده سنم ۳۵ جلوس والا قلمی شد [निशाणी*]

वऱ्हाड सुभ्याच्या अधिकाऱ्यांचे गुमास्त्यांनीं जाणावें कीं, गोविंद व राघो व गैर महात्म्यांनीं अदालतीकडे येऊन तक्रार केली कीं, 'आम्ही वरील सुभ्याच्या बहुतेक परगण्यांशीं संबद्ध आहोंत आम्ही भिक्षा मागून आपला निर्वाह चालवितों. इतर ब्राह्मण, संन्यासी, जोगी, श्रीधर ! जंगम, जती, वैरागी, जमीनदार वगैरे त्रास देतात; [आमच्या] साधूंचे मठ उद्ध्वस्त करतात; आमच्या जतीपैकीं जो मरतो त्याची मत्ता अधिकारी लुटून नेतात; जो स्वखुषीनें शिष्य होतो त्याम जातीबाहेर टाकतात; हीन जातित्वाची तोहमत घेतात; जिझिया वसुलीच्या निमित्तानें त्रास देतात. पुण्यप्राप्तीसाठीं एकाद्यानें घोडा, पालखी व इतर जिन्नस दान केले असतां त्यांवर बसूं देत नाहींत आणि जबरदस्तीनें वरील वस्तू घेऊन जातात. या बाबतींत बादशाही फर्मान, सुभे दक्षिणच्या दिवाणांचे परवाने, बऱ्हाणपूर, औरंगाबाद व जुन्नर येथील काजीच्या शिक्क्यांचे

महजर-आम्हांस त्रास न देण्याबद्दल-आहेत.' अशा स्थितींत न्याय मागणाऱ्यांना दुःख होणें योग्य नव्हे. म्हणून लिहिण्यांत येतें कीं, 'वरील कागदपत्र असल्यानें यांच्या समाजास कोणताही त्रास देऊं नये; मठ उध्वस्त करूं नये; मत्ता जप्त करूं नये; आरूढ होण्यास मना करूं नये, जातित्वाची हीन भाषा बोलूं नये. म्हणजे ते समाधानचित्तानें अखंडित राज्याचें कल्याण चिंतण्यांत गर्क राहतील. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. २९ जिल्काद सन ३५ जुलस [औरंगझेबी].

ले. ३८ जु. २ अहमदशाही ता. ५ } { श. १६७१ वै. शु. ३-१६७२ चै. शु. २ इ. १७८९ एप्रिल ८-१७५० मार्च २८

[वा. शि.*] خواجہ عبداللہ الہادیخان خانہ زاد
احمد شاہ بادشاہ غازے

عاملان حال و استقبال پرگنہ کونوت سرکار ماهور صوبہ برار بالاگهات بدانند درین ولا موضع با... ، پرگنہ مذکور در وجہ خیرات اوتربا مہنت سیاہپوش مکان دیو دیویسر مقرر شدہ باید کہ دیہہ مسطور بہ نام بردہ واگذارند کہ وجہ محصول ... وغیرہ بقدر حام بتصرف خواهد آورد ... ... اشتغال می نمودہ باشند ہیچ وجہ ازان دیہہ مزاحمت نرسانند درین باب تاکید اکید دانستہ حسب المسطور بعمل آرند تحریر فی التاریخ پنجم شہر سنہ -- ۱۱ فصلے موافق سنہ ۲ جلوس والا [निशाणी*]

परगणे कोनवत सरकार माहूर सुबे बरार बालाघाट येथील अधिकाऱ्यांनीं जाणावें कीं, मौजे.....परगणे मजकूर देवदेवेश्वर मठाचा महंत, रुष्णवस्त्रपरिधानी ऊतरबा यास खैरातीबद्दल नेमून दिलेला आहे. तरी वरील गांव त्याचे नांवावर गुदरावें. म्हणजे तो तें ताब्यांत घेऊन.....गहून राहील. या गांवाचे बाबतींत त्यास अडथळा करूं नये. या बाबतींत ताकीद समजून लिहिल्याप्रमाणें अमल करावा. ता. ५ माहे [शव्वाल किंवा शाबान*] सन ११-- फसली म्हणजे जुलूस २ [अहमदशाही]

९ मिरज येथील शिलालेख.

(श्री. ग. ह. खरे.)

सुमारें दोन वर्षांपूर्वी मिरज येथें गेलों असतां पुढें प्रसिद्ध केलेले लेख मला मिळाले. ह्या गांवास मुसलमानपूर्वकालाप्रमाणें मुसलमानी अमदानींतही फार महत्त्व असल्यामुळें येथें मशिदी, दर्गे, घुमट वगैरे मुहम्मदी अवशेष कितीतरी आहेत. मुसलमानी अमदानींत लेख कोरण्याची पद्धतही जोरांत सुरू असल्यानें येथें निरनिराळ्या अवशेषांवर पुष्कळ लेख कोरलेले आढळले. पण यांपैकीं अर्धे अधिक लेख कुराण किंवा धार्मिक ग्रंथ यांतील वाक्यें आहेत. बाकी जे लेख राहिले त्यांपैकींही कांहीं मामुली तर कांहीं चुना किंवा इतर रंग यामुळें अस्पष्ट झाल्यामुळें वाचण्याच्या स्थितींत नाहींत. म्हणून येथें फारच थोडे लेख प्रसिद्ध करावे लागत आहेत. सामान्यतः बोलावयाचें तर मुसलमानी शिलालेखांत ऐतिहासिक माहिती फार कमी असते. अर्थात् या लेखांतही तोच प्रकार आढळल्यास आश्चर्य वाटणार नाहीं अशी आशा आहे.

१

प्रस्तुत लेख सलाटी मशीदींत शिरतांच डाव्या अंगास जो सोपा लागतो त्यांत पडलेल्या एका कबरीच्या दगडावर खोदलेला आहे. लेखाचे, दगडाच्या लांबीच्या बाजूचे दोन व रुंदीच्या बाजूचे दोन असे चार पट्टे असून त्यांची लांबी-रुंदी अनुक्रमें ३′ ७″ व ६″ आणि ९″ व ६″ आहे. लेखाची लिपी नस्ख असून अक्षरनिर्णायक चिंदू दिलेले आहेत. पण स्वरनिदर्शक चिन्हें मात्र भरपूर दिलेलीं आढळत नाहींत. लेखाची भाषा अरबी आहे. रुंदीच्या पट्ट्यावरील शब्द स्वस्न्यर्थक असून लांबीच्या पट्ट्यावर सुलतानास ऐश्वर्य आणणारी (दुमाए सुलतान) बीबी ता. २९ माहे शाबान हि. ९५६ मध्यें वारली असें सांगितलें आहे.*

ले. ३९	श. १४७१ आश्विन शुद्ध १
हि. ९५६ शाबान २९	इ. १५४९ सप्टेंबर २२

(१) ارتحلت من دارالفنا الى دارالبقا الصالحه العابد
لمرحومه المغفوره المطهره المسماة بيبى همائے سلطان

* याच मशिदीच्या पाठीमागच्या भिंतीवर कोणीतरी मनुष्य ता. २५ माहे जिल्हेज हिजरी ९४९ (श. १४६५ चैत्र वद्य १२, इ. स. १५४३ एप्रिल १) यामध्यें मरण पावल्याचें सांगणारा दगड बसविला आहे.

(२) غفرالله — فی التاریخ یوم الاثنین تاسع شهر شعبان المعظم سنه ست و خمسین و تسع مایر الهجریه النبویه

२

हा लेख मिरजेच्या वायव्येस रेल्वे रस्त्याच्या पलीकडे पण लगतच, हैदर-खानाची विहीर आहे तींत, अर्ध्या अधिक पायऱ्या उतरल्यावर, डाव्या अंगच्या भिंतीत, पूर्वाभिमुख आणि जमिनीपासून सुमारें सहा फूट उंचीवर आहे. लेख-शिलेची लांबी २′–८½″ व रुंदी १′–८″ असून भोंवतीं १½″ समास सोडला आहे. वरून ६॥ इंच अंतरापर्यंत मिहराब आहे. यामुळें लेखाची खरी लांबी रुंदी १′–११″ आणि १′–४″ आहे. लेखाच्या एकंदर ओळी ८ असून जों जों खालीं जावें तों तों ओळींची लांबी वाढत गेली आहे. लेखाची लिपी अरबी नस्ख असून अक्षरनिर्णायक बिंदू व स्वरनिदर्शक चिन्हें यांचा विकल्पानें उपयोग केला आहे. लेख अरबी व फारसी अशा दोन भाषांत आहे. पैकीं अरबी मजकूर औपचारिक आहे. लेखाचा काळ आठव्या ओळींत आरंभींच सांगितल्याप्रमाणें हि. ९९५ असा आहे. यावेळीं विजापुरास दुसरा इब्राहीम आदिलशाह राज्य करीत असल्यामुळें त्याच्या कारकिर्दीचा यांत उल्लेख यावा हें साहजिक आहे. असो. लेख असा.

ले. ४०	}	{ श. १५०८ पौ. शु. २ ते १५०९ मार्ग. शु. २
हि. ९९५	}	{ इ. १५८६ डिसेंबर २ ते १५८७ नोव्हेंबर २१

(१) الباقی

(२) بسم الله الرحمان الرحیم

(३) نصر من الله و فتح قریب و بشر المومنین

(४) مسلمین توفیق الم در زمان شاه سلیمان جاه

(५) عالم پناه ابو المظفر ابراهیم عادل شاه بن علی

(६) عادل شاه خلد الله ملکه فی سبیل الله بست

(७) عمارت این چاه خان عالی شان حیدر خان بن ملک حیدر

(८) بتاریخ نم صد و نود و پنج از هجره نبوی صلی الله علیه و سلم

(१ ते ४) औपचारिक अरबी वाक्यें. (४ ते ८) अबुल-मुजफ्फर इब्राहीम आदिलशाह बिन अली आदिलशाह याच्या कारकिर्दीत हिजरी ९९५ मध्यें हैदर खान बिन मलिक हैदर यानें या विहिरीची इमारत बांधिली.

३

हा लेख मिरजेच्या उत्तरेस सुमारें १ मैलावर जो ईदगा आहे त्याच्या पूर्वेच्या बाजूवर, मधल्या कमानींच्या डोक्यावर व जमिनीपासून सुमारें १० फूट उंचीवर आहे. लेखशिलेची लांबी १′–११″ व रुंदी १′–२″ इतकी असून तिच्या चारी बाजूस चार व मध्यें चार असा आठ ओळी लेख कोरला आहे. पैकीं मधल्या चार ओळी कुराणांतील वाक्यांच्या असून भोंवतालच्या चार ओळींत ईदग्याविषयीं मजकूर आहे. लेखाची लिपी नस्ख असून स्वरवाचक चिन्हें काढलीं नसलीं तरी अक्षरनिर्णायक चिंदू योग्य त्या ठिकाणीं पाहिजे तितके बहुधा दिलेले दिसतात. मधल्या चार ओळींची भाषा अरबी तर कडेच्या चार ओळींची फारसी आहे. अरबी मजकूर म्हणजे सतरावा बनी इस्त्रायीलचा सूरा व अठरावा कहफचा सूरा यांतील अनुक्रमें ८१ वें व शेवटचें अशीं वाक्यें आहेत. लेखांत कालाचा उल्लेख ९९७ [हि] असा आहे. त्यावेळीं दुसरा इब्राहीम आदिलशाह राज्यावर असून त्याचा बाप मेला होता. यामुळें त्यांचा तशाप्रकारें उल्लेख यावा हें साहजिक आहे. यांत मुर्तजाबाद हें गांवाचें नांव आलें असून तेथें मिरज अभिप्रेत आहे.

ले. ८१ हि. ९९७	}	{ श. १५१० मार्ग. शु. २ ते १५११ का. शु. १ इ. १५८८ नोव्हेंबर १० ते १५८९ आक्टो. ३०

(१) در عصر اعلی حضرتی فردوس مکانی علی عادل شاہ سید احمد ابن سید علا الدین بنا نماز گاہ

(२) کردہ بود چون عمر وفا نکرد ـ مرتضی باد درین ولا [از*] سلطان

(३) السلاطین ابراهیم عادل شاہ بنابر التفات حضرت معتمدالدولت السلمانیہ دلاور خان فرمان صادر شد تا

(४) سید محمود ابن سید علا الدین این نماز گاہ تمام کرد سنہ ۹۹۷

आला हजरत स्वर्गवासी अली आदिलशाह यांच्या वेळीं सय्यिद अहमद बिन सय्यिद अलाउद्दीन यानें निमजग्याचा पाया घातला होता....सध्यां सुलतानांचा सुलतान इब्राहीम आदिलशाह याच्या वेळीं सुलेमानी दौलतीचा विश्वासू दिलावरखान याच्या विनंतीवरून फर्मान सादर झाला. म्हणून सय्यिद महमूद इब्न सय्यिद अलाउद्दीन यानें हा निमजगा पुरा केला. सन ९९७

४

प्रस्तुत लेख किल्ल्यामध्यें पश्चिमेकडे स्टोअर्स इमारतीच्या पाठीमागें भिंतीस लावून ठेवला आहे.* लेखाची लांबी २′–२″ व रुंदी १′–६″ आहे. दोन्ही बाजूंस प्रत्येकीं १½″ समास असून आरंभीं ५″ जागा मोकळी सोडली आहे. दोन्ही बाजूंच्या समासांमध्यें लहान लहान मिनार काढले असून वरच्या जागेंत फुलें व इतर नक्षी काढली आहे. या नक्षीखालीं मिहराब काढून तींत लेख कोरला आहे. मिहराबींत सहा व तिच्या पायथ्याशीं एक अशीं सात दालनें असून त्यांपैकीं पहिल्या दालनांत तीन व बाकीच्या दालनांत प्रत्येकीं एक अशा एकंदर नऊ ओळी आहेत. पैकीं पहिल्या तीन व शेवटची एक या अगदीं लहान व मधोमध असून बाकीच्या जवळ जवळ मिहराबीच्या रुंदीभर आहेत. पहिल्या चार ओळी नस्ख पद्धतीच्या व बाकीच्या पांच नस्तअलीक पद्धतीच्या आहेत. पहिल्या चार ओळींची भाषा अरबी तर बाकीच्या ओळींची भाषा फारसी आहे. पहिल्या चार व शेवटची एक अशा पांच ओळी गद्य तर पांच ते आठ अशा चार ओळी पद्य आहेत. लेखाचा काल [हि.] १०९६ शव्वाल एक असा आहे. यांत स्थलाचें नांव आलें नसून शह सिकंदर व असदखान अशीं दोन व्यक्तिनामें आलीं आहेत. पैकीं शह सिकंदर म्हणजे सिकंदर आदिलशाह होय. इ. स. १६८६ मध्यें विजापूरचें राज्य बुडल्यानें १६८५ मधील लेखांत सिकंदरचा उल्लेख आला यांत आश्चर्य नाहीं. असदखानाविषयीं जास्त शोध केला पाहिजे.

ले. ४२	श. १६०७ भाद्रपद शुद्ध
हि. १०९६ शव्वाल १	इ. १६८५ आगस्ट २२

(१) الله

(२) لطاف

(३) بعنايت [*و]

(४) بسم الله الرحمان الرحيم

(५) هشت صد هم شانزده از مسجد كهن سم

(६) در زمان شه سكندر قادری گيتی پناه

* पश्चिमेच्या स्टोअर्स मध्यें याशिवाय आणखी एक लेख आहे. तो मिरजेच्या सर्व लेखांत व कदाचित् दक्षिणेतील सर्व लेखांत जुना असावा असें वाटतें. त्याची अक्षरें मुसलमानी पद्धतीप्रमाणें उठावाचीं नसून हिंदू पद्धतीचीं खोल कोरलेलीं आहेत. पण दुर्दैवानें पुष्कळ प्रयत्न करूनही त्याचें समाधानकारक वाचन करतां न आल्यानें तो तसाच ठेऊन द्यावा लागत आहे.

(७) باز بستم چون اسد خان شد مرتب این بنم
(८) یک هزار و بر [فود] شش یافتم افزونی سنم
(९) غره شوال

परमेश्वराचा प्रसाद व कृपा यामुळें. कृपाळू व दयाशील परमेश्वराच्या नांवें. जुनी मशीद सोळासह आठशें पासून [होती]. जगदाश्रय सिकंदर कादिरी याच्या कारकीर्दीत असदखानानें पुनः बांधल्यावर (मुळें) ही इमारत जेव्हां पुरी झाली [तेव्हां] एक हजार व नव्वद व सहा ही वाढ झालेली [होती]. १ शव्वाल.

५

हा लेख मिरजेच्या किल्ल्याचे उत्तर दरवाजाच्या उजव्या अंगचे ओट्यावर ठेवला आहे. लेखाची लांबी १′–५″ व रुंदी १′ असून ओळी चार आहेत. लेखाची लिपी अरबी नस्ख असून भाषा पद्यमय फारसी आहे. लेखामध्यें काल व स्थळ या दोहोंचा उल्लेख नसल्यामुळें काल ठरविणें कठीण आहे. ह्यामध्यें सिकंदर व आका अली रजा अशीं दोन व्यक्तिनामें आलीं आहेत. पैकीं सिकंदर या उल्लेखानें बहुधा सिकंदर आदिलशाह अभिप्रेत असावा. आका अली रजा ही व्यक्ति कोण याचा शोध घेतला पाहिजे.

ले. ४३ } { श.
{ इ.

(१) بسم الله الرحمان الرحیم
(२) برج علی بسب مسمی باسم شاه
(३) شاه جهان پناه سکندر جلال و جاه
(४) شد ابتدا بزمان نیک نام دار وفا
(५) بندهٔ قدیم رین درگاه آقا علی رضا

जुना चाकर आका अली रजा याच्या वेळीं अली बुर्ज बांधण्यास आरंभ झाला व शाहानें सिकंदरच्या कारकिर्दीत पुरा केला.*

---

* वरील पांच लेखांशिवाय मिरजेस आणखीही ४।५ लेख आहेत. पण एक तर त्यांमध्यें कालाचा उल्लेख नाहीं. आणि त्यांचें वाचन अजून चांगल्या तऱ्हेनें झालेलें नाहीं. म्हणून त्यांचें संपादन पुढें ढकलणें भाग आहे.

१० नाशिक-निरंतर

पुढें दिलेलीं फर्मानें नाशिक येथील श्री. गणेश वासुदेव निरंतर यांजकडून व श्री. गणेश हरी ओक यांचे हस्तें आलीं. हीं कोंकणांतील दळवी घराण्यांतील एका पुरुषाला मिळालीं आहेत. त्या घराण्यांतून हीं श्री. निरंतर यांजकडे कशीं आलीं तें त्यांना ठाऊक नाहीं.

१

ले. २४ सु. १०६१ / हि. १०७१ रजब २२ } بسم الله الرحمان الرحيم الملک لله { श. १५८२ फाल्गुन वद्य ८ / इ. १६६१ मार्च १४

[वा. फा. शि.*]

فرمان همایون شرف صدوریافت بجانب عاملان و دیسایان بندرمیون مصطفی اباد آنکه از شهور سنه احدی ستین و الف از راه مراحم پادشاهانه و فرط عواطف خسروانه قریات ناتو باندری بندر مذکور در وجه استقامت زبدة الاشباه بسونت پرتاپ راو دلوی مع کلباب خارج تنباکو تیپ بررگ زکوة عاطفت فرموده شده است می باید که قریات مذکور دنبالم نمایند و در قبض و تصرف مشارالم بازگذارند و وارثدار اورا درین استقامت دخل شدن ندهند تحریراً فی بیست دوم شهر رجب سنه ۱۰۷۱

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی [समाप्त*]

[पाठांतर*] पैवस्तगी छ ३ माहे शाबान सुद्दूर सन इहिदे सितैन अलफ फर्मान कर्यांती नातू बांदरी

२ रा अली आदिलशाह → अधिकारी व देसाई बंदर मैमून मुस्तफाबाद[1]

उपर्युक्त बंदरापैकीं नातू बांदरी[2] कर्यांत, तंबाकू व तीपवर्ग झकात यांखेरीज इतर सर्व बाबींसह बसवंत[3] प्रतापराव दळवी यास मुकासा दिली आहे. ती त्याचे

---

१ हें दाभोळचें मुसलमानी अलंकारिक नांव. २ नातू बंदर रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं खेड या तालुक्याच्या गांवाचे उत्तरेस सुमारें ८ मैल. ३ सर्व फर्मानांत आलेलें हें नांव यशवंत असेंही वाचतां येईल व तें जास्त अर्थबोधक होईल. पण मी सहज सुचणारा उच्चार पुढें दिला आहे.

ताब्यांत द्यावी व त्याच्या भाऊबंदांना तींत अडथळा करूं देऊं नये. ता. २२ रजब हि. १०७१; सु. १०६१. प. हु.

---

*ले. ४५ सु. १०६६ हि. १०७६ शव्वाल २२ } २ { श. १५८८ चैत्र वद्य १० इ. १६६६ एप्रिल १८

२ रा अली आदिलशाह → देसाई बंदर शाही उर्फ तपे साळसी[1]

उपर्युक्त तप्यापैकीं उलिया जनाब हिच्या बाबतींतील नारगिरे[1] व मिट-बावी[1] हीं गांवें बसवंत प्रतापराव दळवी यास तंबाकू, तीपबगं जकात व इनामें यांसेरीज सर्व बाबींसह मुकासा दिलीं आहेत. तरी तीं त्याचे ताब्यांत द्यावीं. सु. १०६६; हि. १०७६ शव्वाल २२. प. हु.

३

ले ४६ सु. १०६६ हि. १०७६ शव्वाल २२ } بسم الله الرحمان الرحيم الملک لله { श. १५८८ चैत्र वद्य १० इ. १६६६ एप्रिल १८

[वा. फा. शि.*]

فرمان همایون شرف صدوریافت بجانب دیسایان معاملم مظفرآباد آنکم از شهور سنم ست ستین و الف از راه مراحم پادشاهانم و فرط عواطف خسروانم تپه لانجم معاملم مذکور بابت نوسخچنی سواران و احسام حوالم حشمت و شوکت دستگاه دولت حواه زاده درگاه سلیمان بارگاه منظور انظار خاقانی مشمول عواطف سلطانی نوباوه بوستان شجاعت بهار گلستان شهامت سرییشم وغا نهنگ بحر هیجا خان عالیشان سعادت نشان رفیع القدر والمکان سپه سالار دوران رستم زمان در وجم استقامت زبدة الاشباه والاقران بسونت راو پرتاپ راو دلوی مع کلباب خارج تنباکو و تیپ برگ زکوة و انعامات عاطفت

---

* या फर्मानांतील मजकूर, व्यक्ति व स्थल यांचीं नांवें सोडून दिल्यास, ले. ४४ प्रमाणेंच जवळ जवळ असल्यानें त्याचें पुनर्मुद्रण केलें नाहीं. फक्त अर्थ दिला आहे.

१ रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं देवगड तालुक्यांत आहे.

فرموده دهانیده شده است می باید کم تپم مذکور دنبالم نمایند و در قبض و تصرف مشارالم باز گذارند تا دانند بر حکم فرمان اشرف اقدس روند تحریراً فی تاریخ ۲۲ ماه شوال سنه ۱۰۷۶

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی [समासांत*]

२ रा अली आदिलशाह → देसाई मामले मुजफ्फराबाद[1]

उपर्युक्त मामल्यापैकीं लान्जे[2] तपा स्वार व हशम यांच्या नवीन संचणीसाठीं रुस्तुमजमाच्या हवाली होता तो तंबाकू, तीपबर्ग जकात व इनामें यांखेरीज बाकी सर्व बाबींसह बसवंत प्रतापराव दळवी यास मुकासा दिला आहे. त्याच्या हवाल करून त्याजकडे चालवावा. सु. १०६६; हि. १०७६ शव्वाल २२. प. हु.

४

ले. २७ हि. १०७७ जवल २६ } بسم الله الرحمان الرحیم الملک لله { श. १५८८ कार्तिक वद्य १३ इ. १६६६ नोव्हेंबर १३

[वा. फा. शि.*]

فرمان همایون شرف صدور یافت أنکم مشهور الحضرت موفورالرتبت معتمدالسلطنت نیک نیت راو اعظم سرپت راو مجلسی بعنایات بے غایات شاهانم نوازش و التفات خسروانم ممتاز و سرافراز بوده بداند کم درین ولا بدرگاه معلی روشن شده کم زبدة الاشباه و الاقران بسونت پرتاپ راو دولت خواه قدیم و حلال خوار درگاه والا و بر خدمت پادشاهی با تقدم و راسخ دم است اما ز ضرت غنیم پراگنده خاطر گشتم و تفرقم وطن شده پریشان می شود بنابران حکم اشرف اقدس نافذ گشتم کم بسونت پرتاپ راو مشارالم را وطن قدیم و انعام و سکنات در ولایت بندر میمون مصطفی اباد و در معاملم مظفر اباد آنچم کم بر حکم فرمان سابق روان باشد مقرر و مرحمت

---

१ हें रांगण्यांचें अलंकारिक नांव होतें असें दिसतें; पहा भारतवर्ष दाक्षिण-देशचा भूगोल पृ. ५ आणि सुमे दक्षण व हिंदुस्थानचा झाडा पृ. ४. २ हें रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं राजापूर या तालुक्याच्या गांवापासून उत्तरेस सुमारें २० मैलांवर आहे.

فرموده شده است باید کہ بمجرد وصول فرمان جہان مطاع شاهی
راو مشارالم وطن قدیم و جدید در هرجا کہ باشد باو مقرر
شناسد و وطن و انعامات و سکنات باو بموجب فرمان سابق
قابض کرده دنبالم کند و تا کہ قبض شود اورا معم احشام
باطنی داده مصالحہ میگرفته باشد تاداند حسب الفرموده اشرف
بعمل آورد تحریراً فی تاریخ ۲۶ ماه جمادی الاول سنہ ۱۰۷۷
بروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی [समासांत*]

२ रा अली आदिलशाह → श्रीपतराव मजलिसी

या वेळीं दरबारास माहीत झालें कीं, बसवंत प्रतापराव जुना, राज्याविषयीं सदिच्छू, एकनिष्ठ आणि पादशाही चाकरींत बळकट आहे. पण शत्रूच्या ज्यादतीमुळें[1] गलितमनस्क, वतनावरून उठलेला व दुःखी होत आहे. तेव्हां हुकूम होतो कीं, बंदर मैमून मुस्तफाबादेच्या विलायतींत आणि मुजफ्फराबाद मामल्यामध्यें बसवंत प्रतापरावास जुनें वतन, इनाम, घरें, जें कांहीं पूर्वीच्या फर्मानाप्रमाणें चालत असेल तें त्यास मुकरर केलें आहे. तरी हें फर्मान पोहोंचतांच त्यास हर जागीं जें नवेंजुनें वतन असेल तें त्याजकडे कायम समजावें. पूर्वीच्या फर्मानाप्रमाणें जें वतन, इनामें व घरें वगैरे असेल तें त्याच्या ताब्यांत द्यावें. त्यास हशमासह बातमी देऊन मसलत करून घेत जावी. ता. २६ जमादिलावल सन १०७७. प. हु.

---

१ येथें शत्रू म्हणजे शिवाजी व त्याचे लोक विवक्षित असावे.

Gist of Documents in English.

(I) 10 Letters from the Mohite family of Bāglāṇ -p. 1. 10 Mughal *farmans*; 1–8 of Shāhjahān's time and the rest of Aurangzeb's regime; 1–8 addressed to Bhīkūjī Chauhān alias Hambīrrāo Mohite and the rest to Elhojī Mohite. (1) Date 13–6–1630; Bhīkūjī Chauhān confirmed on the *deshmukhi* of Dhārgīrbār. (2) Date 12–4–1638; granting of *parganah* Sultānpūr to Bahirajī, the chief of Bāglāṇ after he surrenders the required forts. (3) Date 6–9–1638; order to capture Śālher before Muḥammad Tāhir comes to Bāglāṇ. (4) Date 6–10–1639; order to proceed to Aurangnagar and help Muḥammad Tāhir. (5) Date June–July 1640; suggestion to do more important service. (6) Date15–11–1640; order to put down the rebels and do other services in conjunction with Sayyid Abdul-Wahhāb. (7) Date 29–6–1939; order to encamp near Hātgah (Hātgaḍh) with Udājīrām during the rainy season. (8) Date 24-12-1641; order to put down the rebellion of Jangyā Bhīl. (9) Date 5–1–1690; 22,50,000 Dams; from the income of *parganah* Nasīrabād given to Elhojī Mohite. (10) Date nil; Elhojī, the son of Bhīkūjī confirmed on the *deshmukhi* of *parganah* Dhārbār *subah* Berar.

(II) 3 'Ādilshāhī *farmans* from a Ghorpaḍe family of Bhāḍaḷe (Satara)–p. 12. (1) Date 31–1–1660; 3 villages of the family were confiscated and handed over to A'tabār-khān sar-sar-i-naubat previously; now returned to the original holders; (2) Date 17–12–1662; 2 villages given to the family for maintaining soldiers, repairs and ammunition. (3) Date 7–6–1674; *Patelgi* of the *simts* and the *peth* of Mubārakpūr once held by Alīkhān Dāūdkhān is given to Sīdī 'Abdul-'Azīz.

(III) 3 Letters from the Deshpāṇḍes of Jamkhaṇḍī (Southern Maratha State)–p. 16. (1) Date 13–12–1648; *farman* of Muḥammad 'Ādilshāh in the name of Hanumanta Gauṇḍā of Guttal to join and help Mubārizud-dīn (Khān

Muḥammad) who was on royal expidition. (2) Date 13-11-1693; order to supply the cattle of Zīnatun-nisā (a daughter of Aurangzeb) with fodder etc. and pay off the bill to the subjects. (3) Date *circa* 3-11-1719; assurance for ravages committed by the armies of Bāḷājī Viśvanātha (Pīshwā) and his subordinates to the subjects of some villages in the *parganah* of Jamkhanḍī.

(IV) 3 Very old 'Ādilshāhī *farmans*-p. 19. (1) Date 24-10-1569; grant of some land to Ibrāhīmkhān Kattāl of Miraj. (2) Date 22-12-1570; grant of *inam* to a *Desai* in the Konkaṇ. (3) Date 31-3-1590; grant of some land as *waqf* to a mosque in Miraj (Southern Maratha State).

(V) 9 Letters from the Khopaḍe family of Aṁbāḍe (Bhor-Poona)— p. 24. (1) Date 8-8-1648; Muḥammad 'Ādilshāh orders Kedārajī Khopaḍe to join with his contingent to Fatḥkhān Khudāwandkhān who was appointed on the campaign of Kondānah. (2) Date 4-11-1650; M. 'Ā. orders Śaṅkarājī Banājī, the *hawalahdar* of the fort Rohiḍā to chastise Khaṇḍojī Khopaḍe, a relative of Kedārajī, who troubled him and took shelter in the territory owned by Shahājī Bhosale and in which connection the latter has already informed his son Shivājī. (3) Date 4-11-1655; Kedārajī Khopaḍe is warned to the effect that if he were not to punish Khaṇḍojī K. who was ravaging the country around Rohiḍā, his *deshmukhi* would be confiscated and handed over to somebody else. (4) Date nil; petition of Kedārajī K. in which he complains how Khaṇḍojī, helped by Sīdī A'zam Sīdī Ḥasan *hawalahdar* of Rohiḍā and the contingent sent by Shivājī, who had engaged 4000 cavalry in his service, ravaged the environs of Rohiḍā, of his inability to punish such a strong foe, his willingness to work with the newly appointed *hawalahdar* Narasiṅgarāo Sadobā and the falsity of Khaṇḍojī's representation in the Bijapur court. (5) Date 9-3-1660; *inam* granted to Kedārajī on condition that he would help Ṣalābatkhān in the royal ex-

pedition (seige of Panhāḷā). (6) Date 22-3-1660; order to various *Deshmukhs* to capture the men of the enemy (Shivājī) and appropriate their property to themselves. (7) Date circa 1665; assurance of safety and prosperity to Kedārajī on condition that he would serve the emperor (Aurangzeb). (8) Date 17-6-1665; assurance of the same type to the hereditory officers and subjects in general. (9) Date 30-11-1665; order to the officers in charge of the fort Rohiḍā that the *inam* of Kedāraji K. might be continued in his name.

(VI) 5 News-letters from Kābul-p. 35. (1) Date 20-10-1791; Taimūrshāh, the son of Aḥmadshāh Durrānī, is in Kabul; various matters discussed in his presence; Humāyūn, his eldest son, is related to be coming with his army to Kābul; petition from Manṣūrkhān, the royal officer at Balkh read and desposed off; suggestion comes from Mīrzā Aḥsan Bakht, a descen-dent of the Mughal dynasty, that it is time to attack Indian territories once more; is favourably considered; the brother of Murādshāh, the king of Bukhārā, arrives in court, describes the ravages committed by his brother's forces and seeks help to punish him; Taimūr lies ill with fistula; Aḥsan Bakht comes to Kābul; the possibility of an expedition to India discussed; a letter says that Ghāzī-ud-dīn khān *Vazir* is at Bāgpatan for the present. (2) Date 7-1-1792; the following matters disposed off in the court of Taimūrshāh. Aḥsan Bakht ordered a discharge on account of his indifferent health; 'Abbāskhān appointed *subahdar* of Pishāwar. (3) Date 27-1-1792; the standing army granted a leave of 2-3 months on account of the continuous engagement for 4 years; the application from Nabīkhān for help of forces: kept pending; a letter from Murādshāh read and a reply sent stating Taimūrshāh's unwillingness to offer new quarrels; (4) Date 21-2-1792; Taimūrshāh is in Kābul; Muḥammad Islāmkhān (a courtier) dies; Mīrzā Kohdil sent

to correct Zamānkhān, the governor of Kāshmīr, against whom there were complaints; question of the disposal of Muḥammad Islāmkhān's estate settled thus; he had a daughter and a nephew who was not a Muslim; the latter was ordered to embrace Islam so that he might inherit the estate; he obeyed and got the estate as well as a service; a court physician sent to Murādshāh of Bulkh. (5) Date Feb. 1797?; Muḥammadkhān Qajar, a king of Persia attacks Herat; Maḥmūdshāh, the son of Taimūrshāh seeks the help of Murādshāh and with it marches against Qajar; a truce was effected between Qajar and Maḥmūdshāh; the former goes back and the latter surprises Qandahār; the son of Zamānshāh, the step-brother of Maḥmūdshāh, defends it; but the latter captures it and imprisons the boy. Zamānshāh hearing this leaves Lahore, repairs to Kābul and sends a force to recapture it.

(VII) Sīdī Jauhar and Pāsalkar — p. 72. Date 9-3-1660; here Gondājī Pāsalkar of Muse valley (Poona) shows readiness to help Ṣalābatkhān (S. J.) if confirmed in his *inam*; consequently a *farman* was issued in his favour by the Bijapur *sultan* of the time.

(VIII) Mahānubhāvas of Māhūr—p. 74. (1) Date 28-6-1683; to the local officers in charge of the jaziyyah department; Govinda and other Mahātmās complain: we live by begging; the officers trouble us for jaziyyah; we have a *sanad* of Amānatkhān regarding our exemption from the tax; we should be favoured with a new *sanad*; the request granted. (2) Date 18-7-1691; Gopāla and other Mahātmās complain in the court of Mīrak Ḥusain, the acting minister of the Berar *subah*; the Jaṅgamas allege that we are born of a Dheda woman and, with the help of others, wish to dishonour our community; we have authentic documents to the effect that the allegation remains unproved; the Jaṅgamas were ordered to prove the allegation; they failed; the officer declared the alle-

gation to be false. (3) Date 14-8-1691 ; Govinda, Rāgho and other Mahātmās complain; we live by begging; brahmans and others trouble us; they raize the *mathas* of our saints to ground; officers confiscate the property of the dead among us; one initiated into our sect is excommunicated; they allege us as low-born; we are troubled for jaziyyah ; if a person, to accrue merit, presents a horse, a palanquin or other things to us, we are disallowed their use and are deprived of them forcibly; we possess the required documents in this request; ordered that they should not be troubled in the above ways. (4) Date 1749-50; to the officers incharge of the *parganah* Konvat; Utarabā, wearing a black dress, the *mahanta* of Devadeveśvara *matha* is favoured with a village.....in the above *parganah* and should be continued in his name.

(IX) 5 Arabic-Persian inscriptions from Miraj—p. 80. (1) Bībī, *huma* of *Sultan*, died on the 29th of Sha'bān 956 A. H. (2) Ḥaidarkhān bin Malik Ḥaidar built a well (in his own name) in 995 A. H. i.e. during the reign of Ibrāhīm 'Ādilshāh bin 'Alī 'Ādilshāh. (3) One Sayyid Aḥmad bin Sayyid 'Alāud-dīn laid the foundations of a *namazgah* in Murtaḍābād (Miraj) during the reign of 'Alī Ādilshāh [I] and Sayyid Maḥmūd bin Sayyid 'Alāud-dīn finished the work of it by the order of Ibrāhīm 'Ādilshāh [II]; issued at the request of Dilāwarkhān in 997 A. H. (4) The old mosque stood since 816 A.H.; Asadkhān finished its repairs on the 1st of Shawwāl 1096 A. H. i. e. during the reign of Sikandar ['Ādilshāh]. (5) Shāh during the reign of Sikandar ['Ādilshāh] finished the work of 'Alī Burj which was begun in the regime of Āqā 'Alī Raḍā.

(X) 4 'Ādilshāhī *farmans* from Nasik-p. 85. (1) Date 14-3-1661; *qaryat* Nātūbāndrī (Ratnagiri) given as *inam* to Basavanta* Prātāparāo Daḷavī. (2) Date

* This word can be decifered with some difficulty as Yashavanta which is more probable.

18-4-1666; the villages Nāragire and Mīṭbāvī from the Sālshī sub-division (all in Ratnagiri) once belonging to *uliya janab* (?) are transfered to Basavanta Pratāparāo Daḷavī. (3) Date 18-4-1666; the Lānje subdivision (Ratnagiri) once given to Rustum Zamān for the fresh recruitment of infantry and cavalry is transfered to the above mentioned Daḷavī. (4) Date 14-11-1666; the court knows full well the loyalty and good intension etc., of the said Daḷavī who is deprived of his estate by the high-handedness of the enemy and hence has become dejected. Shrīpatarāo Majlisī ordered to continue his old *inams* etc. in his name.

सूची.

अअतबारखान ११
अटक ३१, ३२
अन्दालखान ३०
अब्दुर्रहमान ३६
अब्दुल अझीझ सीदी १३
अब्दुल्लतीफखान २९, ३०, ३२
अब्दुल वहहाब सय्यिद ६
अब्बासखान ३०, ३२
अमानतखान ३५
अली आदिल १ ला, ४०, ४१
अलीखान २९
अलीखान दाऊदखान १३
अली बुर्ज ४३
असदखान ४२
असदुल्लाहखान २९, ३२
अहमदखान १२; करन्जी २९; नूरइई ३१
अहसनबल्लत २९, ३०, ३२
आका अली रजा ४३
आखार्डे ३२
इनायतुल्लाहखान १५
इब्राहीम आदिलशाह २ रा ४०, ४१
इब्राहीम कत्ताल १७
इल्तफात अलीखान ३२
ईन्होपी ३६
ईरान ३३
उझबक ३३
उतरचा ३८
उत्रवली २२, २३, २८
उदाजीराम ७
उलिया जनाब ४५
एलिचपूर ३६
ओटव १८
औरंगनगर ४
औरंगाबाद ३७
अंबोर्डे २३
करीमखान २९, ३०
कश्मीर २९, ३१, ३२
काबूल २९–३३
कोनवन ३८
कोहदिल मीर्झा ३२
कंकणवाडी १६
कंकू मिया २४
कंदहार २९, ३३
कोंडाणा २०
कोंबनाकम् ११
खानदेश ९
खानसाहेब २३
खुरासान ३३
खुर्शीदखान १९
खुसर[व]पूरह २९
खैबर खिंड २९, ३०
खैरपूर २९
खोपडे केदारजी २०–२६, २८; नरसोजी २३; खंडोजी २१–२३; धर्माजी २३
गाविल (गड) ३६
गोवा १८
गुल मुहम्मदखान ३१
गोपाळ (गोविंद) महात्मा ३६
गोविंद महानुभाव ३५, ३७
घफूरखान ३१

घफ्फारखान २९–३२
घाझीउद्दीनखान २९
घियाझ(स)खान ३०
घुलाम कादिर २९
घुलाम नबीखान लटी ३१
घुलाम हुसैनखान २९, ३३
घोरपडे अंबाजी १२; कृष्णाजी अंबाजी आदिलशाही ११, १२; खंडोजी १२; बाजी १२
चव्हाण भिकूजी १०
चिरंती ३६
चंदन १२
छछ हझारा ३१
जमखंडी १५, १६
जलालाबाद २९
जहानखान २९
जुन्नर ३७
जंग्या भिल्ल ८
जांबळी ३४
झमानखान २९, ३१, ३२
झमानशाह ३३
झीनतुन्निसा बेगम १५
तैमूरशाह २९–३३
तोरगळ १६
दखन ३५
दळवी बसवंत प्रतापराव ४४–४७
दाभाडे १६
दारुज्जफर १६
दिलावरखान ४१
देरहघाझीखान ३०
देवदेवेश्वर मठ ३८
देशपांडे तिमाजी परसो १६
देसाई अद्रीशा १६; कुकदे प्रभू १८; भाइदे प्रभू १८
धारगीरबार १
धारवार १०
नरसिंगराव सदोबा बजी २३
नसीरखान तब्रूही २९
नसीराबाद ९
नातू बांदरी ४४
नारगिरे ४५
नेर २४
नागो पंडित २६
नूर मुहम्मदखान २९-३२
निंबाळकर १६
पटेल बहादूर २९, ३२
पळसोसी २४
पायन्दहखान २९
पारथन्दी ११
पालियान २४
पासलकर गोंदाजी ३४
पीर साहिब २९, ३२
पुर्णे ३४
पेशावर २९–३३
पंजाब ३३
फतहखान खुदावंदखान २०
फतहअलीखान ३१; तालपूरियह ३०
फाजिल अफजलखान मुहम्मदशाही १२
फैजुल्लाहखान २९–३२
बन्हाणपूर ३६, ३७
बल्ख २९, ३१, ३२
बसवंत प्रतापराव दळवी ४४–४७
बहादुरखान १८
बहावलखान दाऊदपोत्रह २९, ३१
बहावलपूर २९
बहिरजी राजा २
बागपतन २९
बागलाण ३, ४, ६

बाबर बादशाह ३०
बाळाजी विश्वनाथ १६
बिकानेर २९
बीबी ३९
बुखारा ३१, ३२
बंदरशाही ४५
भागवडी २४
भोर २०
मन्सूरखान २९
मन्सूरशाह २९
मबाशीखान २९
मर्व ३१
मलिक अश्रफ मीर ताजुद्दीन १७
मल्ल्या (मल्हार) ३६
महमूदशाह ३३
माहूर ३६, ३८
मिटबावी ४५
मिन्जलहशाह ११
मीरक हुसेन ३६
मुईनुल्मुल्क २९ ३२
मुजफ्फरखान ३ -३२
मुजल्लिसराय ३२
मुकुंदभट ३६
मुजफ्फराबाद ४६, ४७
मुस्तफाबाद बंदर ४४, ४७
मुबारकपूर पेठ १३
मुबारकाबाद १७, १९
मुबारिझुद्दीन (खानमुहम्मद) १४
मुरगोर ११
मुरादखान घाझी १८
मुरादशाह २९–३३
मुलतान ३०, ३२
मुल्हेर २, ३
मुसे खोरें ३४
मुहम्मद इस्लामखान ३०, ३२
मुहम्मदखान कजर ३३
मुहम्मद ताहिर ३–५, ७, ८
मुहम्मदपूर ११, १३
मुहम्मद सईद ३६
मेहकर ३६
मोहिते एल्होजी ९–१०; भिकूजी १–८, १०; भिकूजी चव्हाण १; भिकूजी हंबीरराव २, ६
यूसुफझई २९
रयमल २९
रसूलनगर ३३
राघो महानुभाव ३५–३७
राचपा ३६
रुस्तुम झमान ४६
रोहिडा २०–२५, २७, २८
लाहूर ३०, ३२, ३३
लांजे ४६
वजहतुद्दीनखान ३२
वरसगाव ३४
वन्हाड बालाघाट १०, ३६–३८
विजापूर १५
शहदादखान ३२
शहाजी भोसले २१, २३
शाह ४३
शाहजहान ३१
शाहजहानाबाद २९
शाहवलीखान २९
शाह हजरत १३
शिवाजी २१, २३
शंकराजी बनाजी २१
श्रीपतराव १६

श्रीपतराव मजालिसी ४७
सकळकळा वीरेश्वर ३६
सदो गंग ३६
सधा २६
समरकंद ३२
सय्यिद अब्दुल्लाह २५; अलाउद्दीन ४१; अहमद ४१; उस्मान महमूद १९; महमूद ४१; मुहम्मद ९
सलाबतखान २४, ३४
सायतन ३४
सारंगधर महात्मा ३६
साल्हेर ३
साळशी १८, ४५
सिकंदर आदिलशाह ४२, ४३
सिकन्दर शिकोह २९
सीदी हसन २३
मुलतानपूर २
सूजीखान मुलतानवाला ३१
सिंध २९
सिन्धवाला २९
हनुमंत गोंडा १४
हसन २९
हातगढ ७
हिप्परगे १६
हिरडस मावळ २१
हिरात ३३
हुमायूनशाह २९, ३०, ३३
हुसेन २९
हैदरखान ४०
हैदर मलिक ४०
हिंदुस्तान २९, ३२

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ-स्वीय ग्रंथमाला क्र. ४५

विजयनगर-स्मारक-ग्रंथ.

पृष्ठें ४००, चित्रें ६०, किं. ४ रु. ट. हं. वेगळें.

श. १८५८ मध्यें विजयनगर-षट्शतसांवत्सरिक महोत्सव हंपी येथें फार मोठ्या थाटानें साजरा झाला. त्यावेळीं ह्या महोत्सव-मंडळानें एक इंग्रजी ग्रंथ विजयनगर-साम्राज्येतिहासासंबंधीं प्रसिद्ध केला. त्यांत ठिकठिकाणच्या थोरथोर पंडित व संशोधक आणि अधिकारी अशा विख्यात विद्वानांचे लेख आले आहेत. हाच ग्रंथ पुनरुक्ति वगळून, राहिलेले लेख संग्रहित करून, नवीन अधिक लेख घालून, राजवंशावळी, विस्तृत शकावली आणि सूची, नकाशे इत्यादि आवश्यक त्या सर्व उपयुक्त अंगोपांगांसह सचित्र असा मराठींत प्रसिद्ध केला आहे. कर्नाटकांतील हें महोत्सवमंडळ व हें भा. इ. सं. मंडळ ह्यांच्या सहकार्यानें हा ग्रंथ सिद्ध झाला आहे. मराठींतील विजयनगर; विजयनगरसाम्राज्य व शिवराज्य ह्यांचा जिव्हाळ्याचा संबंध, पंढरपूरच्या विठ्ठलाचा प्राचीन इतिहास, विजयनगरसाम्राज्याचें संपूर्ण श्रेणी वृत्त व तत्कालीन संस्कृत,-कानडी,-तेलगू वाङ्मय; तत्कालीन संगीत, धर्म, कला, प्रवासी इ. इ. अनेकविध विषयांवर विद्वत्तापरिपूर्ण व संशोधनप्रधान लेख ह्या ग्रंथांत आले आहेत. प्रस्तुत ह्या विषयावरील हाच एक अभिनव व सर्वांगपूर्ण आणि अनेकांनीं वाखाणिलेला ग्रंथ आहे असें म्हटल्यास ती अतिशयोक्ति ठरणार नाहीं.

हा ग्रंथ मंडळाचे सभासदांस नियमान्वयें निम्या अथवा पाऊणपट किंमतीनें वर्गी ३ व ४ च्या सभासदांस आणि त्यावरील सभासदांस विनामूल्य मिळावयाचा आहे.

पुण्यांतील विक्रीचें ठिकाण— भा. इ. सं. मंडळ.

पुण्याबाहेरील विक्रीचें ठिकाण— कर्नाटक पब्लिशिंग हाऊस, चिराबाजार मुंबई २.

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ-स्वीय ग्रंथमाला क्र. ४४

शिवकालीन-पत्र-सार-संग्रह

खंड ३ रा.

पृष्ठें २५०, पत्रलेख ४७०, किं. २॥ रु. टं. हं. वेगळें.

[मंडळ सभासदांस नियमाप्रमाणें विशेष सवलतीनें]

ह्या ग्रंथांत पहिल्या दोन भागांतल्याप्रमाणें शिवकालीन व शिवपूर्वकालीन मराठी, संस्कृत, फारसी, पोर्तुगीज भाषेंतील पत्रें व लेख साररूपानें आणि कालानुक्रमानें ग्रथित केलेले आहेत. कालानुक्रमानें एकत्रित लावलेल्या पत्रांचा केवढा उपयोग आहे हें वेगळें सांगण्याचें कारण नाहीं. एपि.कर्ना., म्हैसूर ऑ., गोवादप्तर, मॉडर्न रिव्ह्यू., औरंग०-नामा; शिवाय मराठींतील सर्व ऐ. ग्रंथ ह्यांतून हीं पत्रें घेतलीं आहेत. पत्रांप्रमाणें ह्या भागांतील **विशेष** म्हणजे मोगल पातशाहांचे **जुलूस** आणि **शिवशकावली** होय. अकबरापासून ते औरंगजेबापर्यंत प्रत्येक राजाचा प्रत्येक जुलूस (राज्याभिषेक-वर्ष) कोणत्या वर्षीं, महिन्यांत आणि दिवशीं सुरू झाला हें मराठी, इंग्रजी व मुसलमानी कालांसह दर्शविलें आहे आणि श्रीशिवाजी चरित्रास अत्यंत आवश्यक अशा सारीक सारीक सर्व हालचालींची सुविस्तृत, साधार आणि विश्वसनीय अशी कालानुक्रमिक नोंद शकावलींत केली आहे पृ. ५०. खेरीज शिवशाहींतील अधिकारी व शिवचरित्रार्थ संशोधिलेलीं गांवें आणि घराणीं यांचीहि यादी अकारानुक्रमें जोडिली आहे. एकंदरींत हा ग्रंथ महत्त्वाचा व म्हणून संग्राह्य झाला आहे.

00031160

Digitized with financial assistance from

HT Parekh FOUNDATION

An Initiative by HDFC

WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 27 November, 2018